

Emma Johnsen Rødli

”Vi finner jo bare opp alt sammen om språk, så hvorfor ikke finne opp noe som føles bra?”

En kritisk diskursanalyse av forholdet mellom pronomenet ”hen”, kjønn og samfunnsendringer

Masteroppgave i nordisk språk

Veileder: Stian Hårstad

Mai 2019

Sammendrag

Det nye pronomenet "hen" har de siste årene fått mye oppmerksomhet i Norge og har vært grunnlag for til tider opphetede diskusjoner om språk og kjønn i både riksdekkende medier og sosiale medier i løpet av 2010-tallet.

Denne mastergradsavhandlinga tar for seg spørsmålet om hvordan folk forstår og forklarer forholdet mellom pronomen, spesielt "hen", kjønn og samfunnsendringer. Datamaterialet består av intervjuer med fire personer med ikke-binære kjønnsidentiteter som foretrekker å bli omtalt som "hen", om deres tanker om kjønnsidentitet og språk. I tillegg undersøkes en diskusjonstråd om pronomenet "hen" i Facebook-gruppa "Språkspalta", for å finne svar på de samme spørsmålene.

Diskursanalyse utgjør oppgavens teorigrunnlag, metodiske rammeverk og grunnleggende språksyn. Spesielt undersøker oppgaven hvorvidt språket, og spesielt pronomenet "hen", kan anses for å ha en rolle i konstruksjonen av kjønns kategorier.

Studiens drøfting konkluderer med at bruken av pronomenet "hen" kan bidra til å endre måten mange i dag tenker om kjønn som en todelt kategori på, og at pronomenet derfor er nært knyttet til både kjønn og potensielle samfunnsendringer. Dette igjen kan skape rom for kjønnsidentiteter utenfor "kvinne" og "mann", og bidra til at ei gruppe mennesker med ikke-binære kjønnsidentiteter kan oppleve større aksept og forståelse for sin kjønnsidentitet fra seg selv og andre.

Abstract

In the last few years the new pronoun 'hen' has received a lot of attention in Norway. It has been the basis for at times heated discussions regarding language and gender in both national media and social media during the 2010's.

This master's thesis addresses the question of how people understand and explain the relationship between pronouns, especially 'hen', gender and societal changes. The data consists of interviews with four persons with non-binary gender identities who prefer to be referred to as 'hen', about their thoughts on gender identity and language. In addition there is research gathered from a discussion thread about the pronoun "hen" from the Facebook group "Språkspalta" in order to find answers to the same questions.

Discourse analysis makes up the theoretic foundation for the thesis, methodical framework and basic view of language. In particular the thesis examines to what extent language, and especially the pronoun 'hen', can be considered to play a role in the construction of gender categories.

The study concludes that the use of the pronoun 'hen' can contribute to changing the way in which many currently think about gender as a binary category. This can further create space for gender identities outside of 'woman' and 'man' and contribute to the possibility of a group of non-binary individuals experiencing greater acceptance of and understanding for their gender identity from themselves and others.

Forord

Jeg tok ikke lett på å velge tema for masteroppgaven min. Seks år med studier skulle kulminere i en oppgave, som jeg helst så at omfattet alle mine interesser innenfor språkfeltet. Etter mye idemyldring klarte jeg å koke det ned til en forholdsvis vag tanke om at jeg ønsket å skrive om "noe som hadde med makt og kjønn å gjøre".

Først på høsten 2017, da jeg stod på Mastermarkedet arrangert av Institutt for språk og litteratur ved NTNU, og prøvde å viderefremde noen av de vage konseptene mine til et gjeng av ansatte ved instituttet, at ideen kom. Den ble servert av Kaja Borthen, som lente seg over og sa: "Du skal ikke skrive om 'hen', da?".

Jo, det var akkurat det jeg skulle. Umiddelbart kjente jeg at "hen" og jeg, vi måtte bli bedre kjent med hverandre. Pronomenet representerer for meg så mye av det jeg synes er interessant og viktig: språk, kjønn, makt og minoriteter. Andre ideer jeg tidligere hadde vurdert, var etter det øyeblikket ikke lenger engang alternativer. Jeg har siden den gang vært trofast mot "hen".

Brit Mæhlum fortalte oss masterstudenter at vi måtte velge en oppgave som vi syntes var gøy å skrive, og ikke fokusere så mye på om vi mente tematikken i oppgaven var viktig. Men jeg må ærlig innrømme at for meg har det å skrive denne oppgaven vært både gøy og veldig viktig. Kjønn er noe som har fascinert meg lenge, og muligheten til å belyse en tematikk som i stor grad berører folk i marginaliserte posisjoner, har fremstått som meningsfylt for meg. Derfor har jeg også slukt det meste jeg har kommet over som er i nærheten av å berøre tematikken, samt drøftet "hen" med stort sett alle mennesker i min omgangskrets.

Det er mange som fortjener en takk på slutten av mitt masterløp, for jeg har vært velsignet med fantastiske folk som har stilt opp på både det faglige og det personlige plan de siste månedene.

Først og fremst må jeg selvsagt takke Stian, for gode råd og grundig oppfølging underveis. Ikke minst må han berømmes for å alltid ha vært lett tilgjengelig når jeg har hatt behov for rådføring i siste liten. Jeg må også takke familien min, for lange og mange telefonsamtaler gjennom ei stressende tid. Spesielt må jeg takke pappa for korrekturlesing, og Sigrid og Tom for hjelp med oversettelse av sammendraget til engelsk. Johannes fortjener også en takk, for lange og til dels tempererte samtaler, som har gitt meg nye og avgjørende perspektiver underveis i arbeidet. Alle mine gode, både på og utenfor studiene, som har lyttet til min begeistring og frustrasjon gjennom det siste året, skal også ha en stort takk. Spesielt må jeg takke Randi Marie, for støtte, latter, tåretørking og vennskap gjennom vår felles ferd mot ferdige produkter, side om side på lesesalen.

Sist, men ikke minst, fortjener alle de som har bidratt med materiale til oppgaven en stor og hjertelig takk. Deltakerne i "Språkspalta" har bidratt til å gi meg mer innsikt i, og forståelse for, en rekke språkspørsmål. Dessuten må jeg innrømme at deres innlegg og kommentarer til tider har gitt meg en god del latter. Informantene som bidro i oppgaven, Alex, Henning, Kim og Frøy, har delt raust og modig av sine erfaringer og tanker, og det har selvsagt vært helt avgjørende for at denne oppgaven kunne bli til, og at min, og forhåpentligvis andres, forståelse for deres situasjon kunne bli større.

Seks år med språkstudier ved veis ende, og jeg forlater Dragvoll, mitt andre hjem, for sannsynligvis siste gang. Det er med blandede følelser, for innenfor disse veggene har jeg lært det meste jeg kan om de tingene jeg synes er viktigst her i livet: språk, kjønn, "hen" og vennskap.

Trondheim, 15. mai 2019
Emma Johnsen Rødli

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Abstract	iii
Forord	v
1 Innledning	3
1.1 <i>Ikke-binær kjønnsidentitet og LHBTIQ</i>	3
2 Bakgrunn og tidligere forskning	6
2.1 <i>Kjønnsbalansert språk</i>	6
2.2 <i>Pronomenet "hen"</i>	6
2.2.1 <i>Opphav</i>	6
2.2.2 <i>Funksjon</i>	7
2.3 <i>Bruken av "hen"</i>	9
2.4 <i>"Hen" som del av en feministisk språkplanleggingsprosess</i>	10
2.4.1 <i>Milles (2013)</i>	10
2.4.2 <i>Wojahn (2015)</i>	11
3 Teoretiske perspektiver	16
3.1 <i>Diskursanalyse</i>	16
3.1.1 <i>Sosialkonstruktivisme</i>	17
3.1.2 <i>Språk og makt</i>	17
3.1.3 <i>Subjektet og ideologi</i>	19
3.1.4 <i>Kritisk diskursanalyse</i>	20
3.1.5 <i>Diskursanalyse og kjønn</i>	22
3.2 <i>Språkaktivisme og kjønnsrelatert diskriminering</i>	23
3.2.1 <i>Diskriminering og språkaktivisme</i>	23
3.2.2 <i>Genderism: Seks former for kjønnsrelatert diskriminering</i>	24
3.2.3 <i>Modeller for feministisk språkforandring</i>	25
4 Metode	26
4.1 <i>Valg av metode</i>	26
4.1.1 <i>Diskursanalyse og sosialkonstruktivisme</i>	27
4.2 <i>Forskerens posisjon</i>	28
4.2.1 <i>Forskerens rolle i diskursanalysen</i>	28
4.3 <i>Datainnsamling: Intervjuer</i>	29
4.3.1 <i>Utvalg av informanter</i>	29
4.3.2 <i>Utfordringer i prosessen med utvalg av informanter</i>	30
4.3.3 <i>Gjennomføringen av intervjuene</i>	31
4.3.4 <i>Transkripsjon</i>	32
4.4 <i>Datainnsamling: Diskusjonstråden i "Språkspalta"</i>	33
4.4.1 <i>"Språkspalta"</i>	33

4.4.2 Utvalg av kommentarer	33
4.5 <i>Etiske perspektiver</i>	34
4.5.1 Transpersoner som informanter	34
4.5.3 Diskusjonstråder fra Facebook som empiri	37
4.5.4 NSD og personopplysninger	38
4.6 <i>Studiens kvalitet – pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet</i>	38
5 Analyse av intervjuer med personer med ikke-binær kjønnsidentitet	40
5.1 <i>Informantportrett</i>	40
5.1.1 Informant Frøy	41
5.1.2 Informant Kim	41
5.1.3 Informant Alex	42
5.1.4 Informant Henning	42
5.2 <i>Kjønning</i>	43
5.2.1 Å bli kjønna	44
5.2.2 "Hen" som kjønning	45
5.2.3 Å slippe kjønning	49
5.2.4 Reaksjoner på feilkjønning ved bruk av pronomen	52
5.3 <i>Å forstå egen og andres kjønnsidentitet</i>	53
5.4 <i>Å be andre om å bruke "hen"</i>	54
5.4.1 Å ta plass og å være "rar"	55
5.4.2 Å utlevere seg selv	58
5.4.3 Andres reaksjoner	58
5.5 <i>Språklige aspekter ved "hen" og normering</i>	60
5.5.1 Hvorfor "hen"?	60
5.5.2 Engelsk "they"	61
5.5.3 Normering av "hen"	61
6 Analyse av innlegg og kommentarer i "Språkspalta"	64
6.1 <i>"Hen" kan fylle et hull i språket</i>	65
6.2 <i>Hen brukt for å omtale folk med ikke-binær kjønnsidentitet</i>	67
6.2.1 Pronomen og kjønnskategorier	68
6.2.2 Innføring av "hen" som del av samfunnsendringer	70
6.3 <i>Språklige aspekter ved "hen"</i>	71
7 Drøfting	73
7.1 <i>"Hen" som konstruering og reflektering av kjønn</i>	73
7.2 <i>Diskurser i hegemonisk kamp</i>	74
7.4 <i>Normering som delaktig i konstruering av kjønn</i>	77
7.4 <i>Oppsummering: Forholdet mellom pronomenet "hen", kjønn og samfunnsendringer</i>	78
8 Avslutning og videre forskning	79
8.1 <i>Oppgavens forskningsspørsmål</i>	79
8.2 <i>Videre forskning</i>	80
Litteratur	81

1 Innledning

Pronomenet "hen" har siden begynnelsen av 2010-tallet vært et mye omdiskutert ord i norske medier. Diskusjonen har på den ene siden dreiet seg om hvorvidt det finnes et språklig behov for et nytt, kjønnsnøytralt og kjønnsoverskridende pronomen. På den andre siden knytter diskusjonen seg til mer omfattende og overordnede diskusjoner om vår forståelse av kjønn, basert på en større åpenhet om, og fokus på, at det finnes personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Kjønn har blitt en kategori det finnes mye uenighet omkring, og dette reflekteres også i diskusjonen om "hen".

Denne oppgaven må sies å være et resultat av de ovennevnte diskusjonene, og tar sitt utgangspunkt i skjæringspunktet mellom språk, med spesielt fokus på pronomenet "hen", kjønn og samfunn. Slik plasserer den seg også i det sosiolingvistiske feltet, som tar for seg språk og samfunn i sammenheng. Jeg har intervjuet fire personer med ikke-binære kjønnsidentiteter, som alle mer eller mindre foretrekker å bli omtalt med pronomenet "hen". I tillegg har jeg undersøkt en diskusjonstråd om pronomenet "hen" i Facebook-gruppa "Språkspalta". Ut fra dette materialet vil jeg svare på oppgavens to mest sentrale forskningsspørsmål:

1. Hvordan forstås og forklares forholdet mellom kjønn og bruk av personlige pronomen, da med særskilt tanke på pronomenet "hen"?
2. Hvordan forstås og forklares forholdet mellom språkendring i form av innføring av pronomenet "hen" og samfunnsendringer?

Som en naturlig følge av oppgavens forskningsspørsmål, er det funksjonen "hen" har som kjønnsoverskridende pronomen, som får hovedfokus (for utdypning av pronomenets funksjoner, se kapittel 2.2.2). Det er likevel ikke alltid mulig å skille pronomenets ulike bruksområder fra hverandre, så flere aspekter ved "hen" vil derfor bli undersøkt i det følgende.

Det er intervjuene som utgjør oppgavens hovedempiri, og det er i disse jeg i hovedsak leter etter svar på oppgavens forskningsspørsmål. Personer med ikke-binær kjønnsidentitet er mennesker som ikke identifiserer seg som kvinne eller mann (i kapittel 1.1 går jeg nærmere inn på hva en ikke-binær kjønnsidentitet er). Mange personer med ikke-binær kjønnsidentitet har på grunnlag av dette et personlig forhold til pronomenet "hen", i form av at de foretrekker å bli omtalt med "hen" heller enn "hun" eller "han". Det finnes selvsagt utallige inngangsvinkler jeg kunne undersøkt pronomenet "hen" gjennom. Ved å fokusere på mine informanters tanker omkring pronomenet "hen", ønsker jeg å løfte fram en minoritets erfaringer hvis stemme ellers får lite plass i det offentlige.

Undersøkelsen av diskusjonstråden i "Språkspalta" skal fungere som et supplement til det som kommer fram i intervjuene. Kommentarene gir innblikk i hvordan folk jeg antar har en viss språkinteresse, men som pronomenet ikke nødvendigvis angår personlig med tanke på kjønnsidentitet, uttrykker seg om pronomenet "hen". Slik kan "Språkspaltas" medlemmer fungere som en form for representasjon for den gjengse nordmann, selv om jeg vil anta at de fleste i gruppa har en større interesse for språk enn det gjennomsnittspersonen har.

Diskursanalyse fungerer som oppgavens vitenskapsteoretiske utgangspunkt, metodiske rammeverk og grunnlag for mitt språksyn. Det innebærer i korte drag at jeg ser på språk som noe som både reflekterer og konstruerer den sosiale virkeligheten. Dette perspektivet ligger til grunn for valg jeg har tatt underveis i oppgaven, men fungerer også til dels som en forklaringsmodell for funnene i drøftingskapitlet.

1.1 Ikke-binær kjønnsidentitet og LHBTIQ

I denne oppgaven henter jeg mange begreper fra et miljø av personer med kjønnsidentiteter som bryter med normer for kjønn. Dette er et miljø som nok er ukjent

for mange, og dermed vil begrepene kunne framstå som meningsstomme for en leser som ikke kjenner miljøet. Fordi disse begrepene er så gjennomgående i oppgaven, finner jeg det nødvendig å allerede nå avklare hva jeg legger i en del av dem. Jeg henter mange av forklaringene fra miljøet selv, fordi mange av begrepene fremdeles ikke er innarbeidet i den gjengse nordmanns språk og ser ut til ofte å defineres annerledes av mennesker begrepene ikke angår personlig.

Informantene i oppgaven er alle personer som har *ikke-binære kjønnsidentiteter*. Ikke-binær kan sies å være et felles begrep for alle kjønnsidentiteter som ikke rommes av kategoriene "kvinne" eller "mann" (FRI Oslo og Akershus, u.å.). Slik innebærer en ikke-binær kjønnsidentitet å identifisere seg utenfor tokjønnsmodellen, eller den binære modellen, for kjønn (Benestad, 2018). Det varierer hvordan informantene i oppgaven selv definerer egen kjønnsidentitet, og hva de legger i at de har ikke-binære kjønnsidentiteter. Noen av dem bruker ikke-binær som eneste begrep om egen kjønnsidentitet, mens andre bruker *agendered*, eller *akjønnet*, og/eller *gender fluid*, eller *kjønnsflytende* i tillegg til ikke-binær. En *akjønnet* kjønnsidentitet innebærer variasjoner av at man identifiserer seg som uten kjønn eller nøytral ("agender", u.å.). En person med *kjønnsflytende* identitet veksler mellom å identifisere seg med ulike kjønns kategorier, for eksempel mellom kvinne, mann og ikke-binær. Informantenes begreper om egen kjønnsidentitet, kommer jeg tilbake til i informantportrettene i kapittel 5.1.

Noen personer med ikke-binær kjønnsidentitet vil også identifisere seg som transperson. Transpersoner er personer som bryter med det samfunnet forventer av dem basert på det kjønn de fikk tildelt ved fødsel (FRI, u.å.). Det er viktig å påpeke at ikke alle mennesker som ikke identifiserer seg med kjønn de fikk tildelt ved fødsel, anser seg som transpersoner. Noen av informantene i denne oppgaven gjør for eksempel ikke det.

Det er vanskelig å finne tall på hvor mange personer med ikke-binær kjønnsidentitet som finnes i Norge. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) estimerer at antallet transpersoner i Norge variere mellom 20 000 og 260 000 mennesker (Bufdir, 2018). Disse beregningene baserer de på undersøkelser gjort i andre land, og tallene vil variere avhengig av hvorvidt man legger *kjønnsdysfori*¹ eller ambivalens knyttet til kjønnsidentitet tildelt ved fødselen til grunn for beregningen. Tallene skiller slik ikke mellom personer med binære transidentiteter (altså folk som identifiserer seg som kvinne eller mann, men som ikke fikk tildelt dette kjønn ved fødsel) og personer med ikke-binære kjønnsidentiteter. I og med at ikke alle personer med ikke-binær kjønnsidentitet regner seg som transpersoner, blir det dessuten vanskelig å vite om de kan regnes med i en slik statistikk. Jeg regner likevel med at personer med ikke-binær kjønnsidentitet utgjør en relativt liten gruppe.

Så langt jeg kjenner til, er det ikke gjort undersøkelser av levevilkårene til personer med transidentiteter. En svensk undersøkelse fra 2015 viser imidlertid at mange transpersoner opplever diskriminering, krenkelser og utrygghet (Bufdir, 2015). For eksempel hadde halvparten av de 800 transpersonene som deltok i undersøkelsen opplevd krenkende behandling i løpet av de siste tre månedene, og 65 % av deltakerne unngikk hverdagslige aktiviteter i frykt for diskriminering. I tillegg hadde hver tredje person forsøkt å ta sitt eget liv. Studiens respondenter hadde ulike begreper om egen kjønnsidentitet, men en fjerdedel av dem rapporterte at de ikke kunne endre juridisk kjønn fordi det ikke fantes et juridisk kjønn i Sverige som passet for dem. I dag finnes

¹ *Kjønnsdysfori* er ubehag ved opplevelsen av at anatomisk kjønn og kjønnsidentitet ikke samsvarer (van der Ros, 2018).

det to juridiske kjønn i Sverige, nemlig mann og kvinne (Renman, 2018). Selv om undersøkelsen altså ikke nevner ikke-binære kjønnsidentiteter spesifikt, og dessuten kartlegger svenske forhold, mener jeg at den kan si oss noe om at det å bryte med normer for kjønn kan få til dels drastiske konsekvenser for dem det gjelder. Derfor mener jeg at personer med ikke-binære kjønnsidentiteter, inkludert informantene i denne oppgaven, må kunne sies å inngå i en marginalisert gruppe. Det at det så vidt meg bekjent dessuten ikke finnes undersøkelser som undersøker personer med ikke-binære kjønnsidentiteter, sier også noe om at dette er ei gruppe som til dels ser ut til å være usynlig i vårt samfunn.

Cis er et begrep som brukes for å omtale personer som identifiserer seg med det kjønn de fikk tildelt ved fødsel (Benestad, 2019). Ved å bruke *cis*-begrepet tydeliggjør man at alle har en kjønnsidentitet, ikke bare de som ikke identifiserer seg med det kjønn de fikk tildelt ved fødsel. Ved å omtale folk som *ciskjønnete* eller *cispersoner* markerer man på den måten en norm som ofte blir tatt for gitt.

LHBTIQ er en betegnelse for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, interkjønn og *queere*² som gruppe (FRI, u.å.). Personer med *interkjønn* er født med en kropp som skiller seg fra det som vanligvis assosieres med "manns-" og "kvinnekropper" (FRI, u.å.). *Queer*, eller *skeiv* på norsk, er et begrep som omfatter alle mennesker som bryter med normer for seksualitet og kjønn. Det finnes flere ulike forkortelser for denne gruppa. Noen av informantene i oppgaven bruker for eksempel LHBT, mens LHBT+ et annet alternativ. I oppgaven bruker jeg LHBTIQ, for å inkludere så mange identiteter som mulig.

LHBTIQ-miljøet knyttes sammen i ulike organisasjoner, som jobber for likestilling og mot diskriminering av personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Dessuten arbeider flere for å fremme kunnskap om deres saker. FRI, Foreningen for seksualitet- og kjønns mangfold, er kanskje den mest kjente av disse organisasjonene. Det er en medlems- og interesseorganisasjon som blant annet driver påvirkningsarbeid overfor storsamfunnet (FRI, u.å.). I forbindelse med rekrutteringen av informanter til oppgaven, var jeg i kontakt med FRI og Forbundet for transpersoner i Norge, som er en annen interesseorganisasjon for transpersoner.

Pride er en feiring som årlig arrangeres flere steder i både Norge og internasjonalt, for å feire kjønns- og seksualitets mangfold. Det fungerer også som en plattform for å feire den likestillingen personer i LHBTIQ-gruppa har oppnådd, og å sette lys på de kampene som fortsatt utkjempes (FRI, u.å.).

² *Queer* er et engelsk begrep som ikke er normert i Bokmålsordboka. Jeg velger å bøye det som "*queere*" i bestemt form flertall, noe som er i tråd med normal bøying.

2 Bakgrunn og tidligere forskning

Pronomenet "hen" har vært et mye diskutert spørsmål siden begynnelsen av 2010-tallet. Spørsmålet om hvorvidt pronomenet skal innføres i det norske språket, ligger i grenselandet mellom språk og kjønn, og har vist seg å engasjere mange.

Den eventuelle innføringen av pronomenet "hen" i offisielle språklige retningslinjer og ordbøker er av de siste av mange kjønnsnøytraliserende språkendringer som har foregått siden 1970-tallet i Norge. Samtidig er diskusjonen om pronomenet et bidrag i en nyere debatt som utfordrer det etablerte tokjønnsystemet som står sentralt i vårt samfunn.

I dette kapitlet vil jeg først kort plassere diskusjonen om pronomenet "hen" i et større språknormeringsperspektiv i kapittel 2.1. Deretter vil jeg i kapittel 2.2 ta for meg opphavet til "hen" og pronomenets funksjon. I kapittel 2.3 gir jeg en kort oversikt over hva vi vet om bruken av pronomenet i norsk og svensk. Til sist, i kapittel 2.4, vil jeg legge fram hvordan innføringen av pronomenet "hen" kan sees som en del av en feministisk språkaktivisme, basert på forskning fra Sverige.

2.1 Kjønnbalansert språk

Innføringen av pronomenet "hen" føyer seg inn i en rekke av språkendringer som er foretatt for å unngå kjønnsdiskriminerende språkbruk og for å gjøre språk mer kjønnsnøytralt de siste tiårene. Arbeidet med slike språkendringer tok til fra 1970-tallet, i takt med en betydelig aktivitetsøkning innenfor kvinnebevegelsen, der søkelyset blant annet ble satt på hvordan språk kan medvirke til å opprettholde skeive kjønnsrollemønstre (Norsk språkråd & Kompetansesenter for likestilling, 1998). Norsk språkråd ble etablert i 1972, og likestillingsloven kom i 1978. Mens Norsk språkråd (senere Språkrådet) har jobbet for at folk skal bruke språket etter fastsatte normer, skal likestillingsloven sørge for at man ikke gjør forskjell på folk basert på deres kjønn (Fjeld, 1998). Likestillingsloven kan sies å ha hatt påvirkning på Norsk språkråds og Språkrådets arbeid i form av at de har jobbet for å endre kjønnsdiskriminerende språkbruk (Norsk språkråd & Kompetansesenter for likestilling, 1998).

De siste tiårene har Norsk språkråd/Språkrådet laget retningslinjer for blant annet hvordan man kan føre et kjønnsnøytralt språk. I 1998 utgav de for eksempel en brosjyre med råd for kjønnsnøytralt språkbruk. Her la de blant annet fram grunnregler om å bruke kjønnsnøytrale benevninger for yrkestitler og verv, å unngå å bruke generisk "han" og å unngå å bruke adjektivene "kvinnelig" og "mannlig" ved yrkestitler for å oppnå en kjønnbalansert språkbruk (Norsk språkråd & Kompetansesenter for likestilling, 1998). Liknende former for rådgivning kan man finne i artikkelen "Kjønnsnøytral uttrykksform" i *Håndbok i norsk* (Fjeld, 1995). Her legges det fram forslag til hvordan man kan nøytralisere språket med tanke på kjønn.

Å jobbe for et kjønnsnøytralt språk har altså vært på agendaen lenge, både fra Språkrådets side og fra andre aktører som arbeider for et samfunn hvor kjønnene er mer likestilte. Innføringen av et kjønnsnøytralt pronomen i tredjeperson entall kan delvis sees som en del av dette arbeidet, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 2.2.

2.2 Pronomenet "hen"

Pronomenet "hen" er altså en av de siste foreslåtte bidragene til et mer kjønnsnøytralt og mindre kjønnsdiskriminerende språk. Jeg vil videre ta for meg pronomenets opphav og ulike språklige funksjoner.

2.2.1 Opphav

Pronomenet "hen" må sies å være en importvare fra Sverige. Rolv Dunås la første gang fram pronomenet "hen" som alternativ til et kjønnsnøytralt pronomen i *Upsala Nya*

Tidning i 1966. Han hentet inspirasjon fra det finske kjønnsnøytrale pronomenet *hän* (Dahl, 2018). Først på 2010-tallet blusset diskusjonen om pronomenet ordentlig opp, da barneboka *Kivi & monsterhund* av Jesper Lundqvist (2012) kom ut. I boka omtales nemlig barnet Kivi med pronomenet "hen". I 2015 ble pronomenet innført i *Svenska Akademiens Ordlista*. Der står det oppført med to betydninger: som "könsneutral benämning på person som är omtalad ev. implicit i sammanhanget", og som "benämning på person som inte vill el. kan kategorisera sig som vare sig man el. kvinna" ("hen", 2015).

Fra Sverige har diskusjonen om pronomenet "hen" forflyttet seg til Norge. I norsk offentlighet har det de siste årene blitt diskutert, spesielt i form av kommentarer og leserinnlegg i aviser, hvorvidt og hvorfor det finnes et behov for et kjønnsnøytralt pronomen i det norske språket. Fra begynnelsen av 2010-tallet kan man finne flere medieoppslag, både leserinnlegg og redaksjonelle artikler, som omtaler kjønnsnøytrale pronomen. I oppstarten av diskusjonen ble både "hin" og "hen" lagt fram som aktuelle kjønnsnøytrale pronomen på norsk. Esben Esther Pirelli Benestad³ var blant dem som tidlig argumenterte for innføringen av et kjønnsnøytralt pronomen. I begynnelsen var det pronomenet "hin" hen foreslo (Haug, 2013). Språkrådet har siden den gang frarådet å bruke "hin" som kjønnsnøytralt pronomen, fordi det er et demonstrativ som ligger nær pronomenene "han" og "hun" i betydning (Språkrådet, 2018). Det ser ut til at "hen" i de senere årene i stor grad har blitt stående igjen som eneste alternativ til et kjønnsnøytralt pronomen, og når diskusjonen siden har blusset opp med jevne mellomrom, er det pronomenet "hen" som diskuteres. Blant annet kunne man senhøsten 2018 lese språkviser Helene Uris tanker om pronomenet "hen" i en språkspalte i *Aftenposten* (Uri, 2018). I den forbindelse argumenterte Pirelli Benestad i samme avis for en innføring av pronomenet (Benestad, 2018).

"Hen" har foreløpig ikke blitt innført i *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka*, som er ordbøker redigert i samarbeid mellom Universitetet i Bergen og Språkrådet. På Språkrådets nettsider gir de råd om å bruke såkalt kjønnsoverskridende "hen" der det er behov for det (Språkrådet, 2016). Det innebærer å bruke "hen" om folk som "ikkje kjenner seg heilt som ein *han* eller ei *ho*" (Språkrådet, 2016). Utover dette anbefaler de å bruke etablerte kjønnsnøytrale alternativer i generell omtale av personer, når man skriver i offentlig sammenheng. De understreker også at de følger med på samfunnsutviklingen, og at de foreløpig venter med å føre opp "hen" i ordbøkene (Språkrådet, 2016). I *Det norske akademis ordbok* står imidlertid pronomenet "hen" oppført, med betydninga "som kjønnsnøytralt pronomen" ("hen", u.å.).

2.2.2 Funksjon

"Hen" er altså et pronomen, og pronomen utgjør en stabil ordklasse med mange faste ord (Språkrådet, 2018). Man kan kalle pronomen for en lukket ordklasse, og det innebærer at ordklassen ikke til stadighet tar opp i seg nyord, slik åpnere ordklasser som substantiv og verb gjør (Fridtun, 2016). En lukket ordklasse er likevel ikke nødvendigvis helt statisk. Innad i ordklassen kan det også skje endringer, noe som i pronomenenes tilfelle kan eksemplifiseres med bortfall av kasusformer i både skriftspråk og talemål.

Pronomenet "hen" kan i enkelhet sies å ha en todelt funksjon: Det skal kunne fungere som et kjønnsnøytralt pronomen, og det skal kunne fungere som det Språkrådet kaller "pronomen for enkeltpersoner som ikke vil bli referert til som *han* eller *hun*"

³ Espen Esther Pirelli Benestad er lege og spesialist i sexologi, samt professor i sexologi ved Universitetet i Agder, og er fagansvarlig for kjønnsidentitet i Store norske leksikon (*Store norske leksikon*, u.å.). Benestad har markert seg som forkjemper for innføringen av pronomenet "hen" gjennom blant annet en rekke innlegg i norske medier (bl.a. Benestad 2013 og 2018b)

(Språkrådet, 2018). Sistnevnte funksjon er det som også omtales som kjønnsoverskridende bruk av pronomenet "hen". Ofte vil det være mennesker med ikke-binære kjønnsidentiteter som ønsker å bli omtalt med pronomenet "hen".

Språkrådet forklarer at å bruke "hen" som kjønnsnøytralt pronomen innebærer at det kan erstatte andre kjønnsnøytrale uttrykk som "hun/han" eller "vedkommende", i sammenhenger hvor kjønnen er ukjent, uvesentlig eller skal utydeliggjøres (Språkrådet, 2018). Forslaget om å bytte ut "hun/han" og "vedkommende" med "hen" i slik sammenheng kommer av flere grunner. Språkrådet legger selv frem at "vedkommende" er en stiv form, som gjerne erstattes med "han/hun". "Han/hun" anses på sin side av noen å være kjønns spesifiserende, fordi den kun refererer til menn og kvinner og slik utelater mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet (Språkrådet, 2018). Språkrådet peker likevel på at det er en streng tolkning av skråstrek-tegnet, som like gjerne kan være "et praktisk symbol for en union der ytterpunktene er nevnt" (Språkrådet, 2018). Noe Språkrådet ikke nevner i sin artikkel, men som blant annet blir nevnt i "Språkspalta", som vi skal se nærmere på i kapittel 6, og som Milles (2013, s. 112) legger fram som et bruksområde for "hen", er at det kan erstatte en generisk bruk av pronomenet "han".

På bakgrunn av dette peker Språkrådet på at fordi formen "han/hun" fungerer godt til sitt bruk, er behovet for pronomenet "hen" størst med tanke på enkeltpersoner (Språkrådet, 2018). Da er det altså snakk om en kjønnsoverskridende bruk av pronomenet, om mennesker som ikke ønsker å omtales som "han" eller "hun".

Ledin og Lyngfeldt (2013) har undersøkt hvordan "hen" brukes i svenske tekster, og har på bakgrunn av dette gjort en enda mer inngående klassifisering av hvordan pronomenet "hen" kan anvendes i det svenske språket. Basert på dette har de utskilt tre definitte og to ikke-definitte grunnfunksjoner, og de er som følger (Ledin & Lyngfeldt, 2013, s. 145):

1. Kjønnsoverskridende "hen" har en definitt referanse og et kjønnen korrelat.
2. Anonymiserende "hen" har en definitt referanse og et ukjønnen korrelat (her kjenner senderen til referentens kjønn).
3. "Hen" brukt ved ukjent kjønn har en definitt referanse og ukjønnen korrelat (her kjenner ikke senderen til referentens kjønn).
4. Indefinitt "hen", hvor formålet ved bruken er at referenten ikke er unikt identifiserbar.
5. Generisk "hen", hvor det refereres til alle mulige referenter i en bestemt kategori.

De tre definitte formene for "hen" peker alle på et spesifikt individ. Ledin og Lyngfeldt finner altså at det ikke går et enkelt skille mellom "hen" brukt spesifikt (kjønnsoverskridende) og "hen" brukt generisk (kjønnsnøytraliserende) i det svenske språket, slik for eksempel det norske Språkrådet legger fram funksjonen til "hen" på norsk. Selv om forholdene ikke er helt like i det svenske og det norske språket, mener jeg likevel at det er rimelig å anta at det mer komplekse bildet av bruken av pronomenet "hen" på svensk som Ledin og Lyngfeldt legger fram, også kan være aktuelt i det norske språket. En liknende inndeling gjør dessuten Dahl (2018, s. 3) for bruken av hen i norsk, men han nevner ikke det Ledin og Lyngfeldt kaller "indefinitt hen".

Når jeg videre ved enkelte tilfeller omtaler funksjonen til pronomenet "hen" som todelt, er det en forenkling jeg gjør for å lette lesingen. Det er da innforstått at pronomenets funksjon er mer sammensatt, slik jeg skisserer over, men at en overordnet inndeling kan gjøres i en kjønnsoverskridende og en kjønnsnøytraliserende funksjon.

2.3 Bruken av "hen"

Det er så vidt meg bekjent kun gjort to undersøkelser av pronomenet "hen" i norsk sammenheng, og begge to er masteroppgaver. Krogsæter (2016) kartlegger 17 informanternes holdninger til pronomenet og avdekker fem ulike diskurser kategorisert som pragmatisk, politisk, feministisk, biologisk og familiær. Dette er en oppgave skrevet innen psykologi.

Dahl (2018) undersøker bruken av pronomenet "hen", hvilke grammatiske egenskaper pronomenet har, og hvilke prosesser som har påvirket utviklinga av bruken av *hen*. Han konkluderer med at forekomsten av "hen" i norske aviser økte mellom 2013 og 2017. Det er den generiske funksjonen som har økt mest i bruk, mens den kjønnsoverskridende forekommer oftest (Dahl, 2018, s. 87). Dahl konkluderer også med at det er for tidlig å si hvorvidt bruken av "hen" vil fortsette å øke, eller om den vil holde seg på nivået det lå på i 2017 (2018, s. 88).

Videre finner Dahl at pronomenet "hen" viser mange fellestrekk med andre personlige pronomen i tredjeperson, fordi det kan stå som anaforisk pronomen til substantivfraser i både entall og flertall, bestemt og ubestemt form (2018, s. 87). Det skiller seg også fra andre pronomen, fordi det kan henvise til både kjente og ukjente, spesifikke og ikke-spesifikke individer, og både brukes i kjønnsoverskridende funksjon og i tilfeller hvor sexus ikke behøver å markeres. Dahl finner videre at "hen" sjelden plasseres i forfelt, og antar at det er fordi pronomenet fremdeles er markert (2018, s. 87).

I Sverige ser "hen" ut til å være i større bruk enn i Norge, og det er også gjennomført mer forskning på ulike aspekter ved pronomenet der. Det er ikke gitt at all svensk forskning på pronomenet "hen" lar seg direkte overføre til norske forhold, fordi det selvsagt finnes ulikheter både mellom svensk og norsk kultur, politikk og språk. Jeg mener at den svenske forskningen likevel kan si oss noe om den norske situasjonen, og hvordan bruken av pronomenet potensielt kan utvikle seg i det norske språket, i og med at det norske og svenske samfunnet tross alt deler en rekke fellestrekk, og språkene er nært beslektet med hverandre.

Rancken (2015) undersøker hvordan queerpersoner rapporterer at de bruker pronomenet "hen", samt hvilke holdninger de har til pronomenet. Undersøkelsen tar utgangspunkt i spørreskjemaer utfylt av 216 personer i Sverige og Finland som bruker svensk i sin hverdag, og som identifiserer seg som queere (Rancken, 2015, s. 170). Resultatene viser at personer med queer identitet har en overveiende positiv holdning til "hen". Spesielt når referentens kjønnsidentitet befinner seg utenfor kjønnsdikotomien og når referentens kjønn er ukjent eller irrelevant, er pronomenet "hen" anvendbart. Studien viser dessuten at hvorvidt personene bruker tradisjonelle pronomen, "hen" eller andre, mindre vanlige nøytrale pronomen, avhenger av talesituasjonen (Rancken, 2015, s. 180).

Wojahn (2013) undersøker hvilke forestillinger som skapes hos leseren ved å bruke ulike former for pronomen i en svensk tekst. I undersøkelsen bruker Wojahn en og samme tekst om en ukjent og ubestemt person for å kartlegge hvilke persepsjoner om blant annet kjønn som skapes hos leseren ved å bytte ut pronomen i teksten. I korthet konkluderer Wojahn med at den samme teksten skaper ulike forestillinger om personen teksten handler om, avhengig av hvilke pronomen som brukes om personen. Resultatene viser at dobbelformer som "hon eller han", med det kvinnelige pronomenet først, vil skape nesten like mange konseptualiseringer av kvinner og menn (Wojahn, 2013, s. 366). Videre problematiserer Wojahn at ved denne og lignende former reproduseres et tokjønnssystem som umuliggjør forestillinger om identiteter utenfor kvinnelige og mannlige. Pronomenet "hen" framstår gjennom studien som i større grad å skape

persepsjoner som inkluderer alle personer, uavhengig av kjønnsidentitet (Wojahn, 2013, s. 366).

2.4 "Hen" som del av en feministisk språkplanleggingsprosess

Pronomenet "hen" kan, som nevnt innledningsvis i kapitlet, sees som en del av arbeidet mot kjønnsdiskriminerende språkbruk som ble påbegynt allerede på 1970-tallet. I Sverige er det gjort flere undersøkelser av hvordan pronomenet "hen" kan sees som en del av en feministisk språkplanleggingsprosess eller språkaktivisme. Jeg vil videre ta for meg noe av denne forskningen. Også her er det nødvendig å understreke at den svenske og den norske språksituasjonen ikke kan sies å overlappe fullstendig, spesielt med tanke på at pronomenet "hen" ser ut til å være i mer bruk i Sverige. Likevel gir undersøkelsene interessante perspektiver som jeg vil bruke videre i min drøfting.

2.4.1 Milles (2013)

Karin Milles undersøker pronomenet "hen" som en del av en feministisk språkplanleggingsprosess (Milles, 2013). Språkplanlegging er bevisste forsøk på å endre språket, gjerne nært koplet til politiske mål og samfunnsendringer (Milles, 2013, s. 113). Feministisk språkplanlegging dreier seg gjerne om å påpeke og kritisere et språk som reproducerer menns overordnede stilling i samfunnet, og å muliggjøre et språk som støtter en avspeiling av samfunnet som likestilt for kjønnene.

Milles legger fram en modell som identifiserer fem omstendigheter som antas å påvirke "hen"-initiativets vilkår og utfall. Disse omstendighetene er reforminitiativetens egenskaper, sentrale aktører, den politiske konteksten, "språkvårdens" innstilling, altså innstillingen til de offentlige organene som har i oppdrag å ivareta språket, og medial oppmerksomhet (Milles, 2013, s. 115). Videre tar jeg for meg hvordan Milles (2013) finner at noen av disse omstendighetene har påvirket innføringen av "hen" i det svenske språket.

Av sentrale aktører, trekker Milles fram tre nettverk som alle deler en kjønnsnormkritisk kjerne, nemlig transaktivistiske nettverk, queerfeministiske nettverk og genuspedagogiske nettverk. Videre peker hun på at pronomenet "hen" rommer flere ulike ideologiske betydninger, avhengig av hva det skal erstatte og hvordan det brukes. "Hen" kan være seksualpolitisk ladet, fordi det kan referere til transpersoner og dermed sette spørsmålstegn ved hvorvidt det kun finnes to kjønn. Generisk "hen" kan brukes i klassisk likestillingspolitikk, ved å erstatte generisk "han", og dermed motvirke kvinners usynliggjøring. Pronomenet kan også sees som en kritikk av selve kjønnskategoriseringen, fordi det potensielt kan erstatte "hun" og "han" i alle sammenhenger⁴. I tillegg kan "hen" brukes språkøkonomisk ved å erstatte former som "han/hon", og dette konstaterer Milles at er det minst kontroversielle argumentet for bruken av "hen". Fra 2012 mener Milles at pronomenet "hen" begynte å bli ladet med positive verdier som modernitet og et moderne syn på kjønn.

Når det gjelder offentlige organer som skal ivareta språket, har den Svenska språknämnden (senere Språkrådet) gått fra å ha en negativ innstilling til pronomenet "hen" til en mer positiv innstilling. Våren 2013 gikk de fra å fraråde bruken av pronomenet "hen" til å liste opp pronomenet som en av de mulige måtene å referere kjønnsnøytralt på. Milles mener at den opprinnelige negative innstillingen til pronomenet

⁴ Denne bruken av "hen" har jeg verken sett omtalt som alternativ eller brukt i noen norsk sammenheng. I "Språkspalta" har jeg registrert at noen skribenter bekymrer seg for at "hen" skal ta over for "han" og "hun", men dette er ikke noe som er gjennomgående i diskusjonene.

har kunnet motvirke etableringen av pronomenet, men at den endrede holdningen på sikt kan føre til økt medvind for etableringen.

Milles trekker også fram at mediene og sosiale medier har spilt en stor rolle for at mange mennesker har blitt kjent med ordet, dets betydning og hvordan det kan brukes. Dette skyldes at debatten om pronomenet "hen" har fått stor plass i avisene, og i tillegg ble pronomenet mye diskutert på sosiale nettverk som Facebook og Twitter. Videre peker Milles på at debattens ideologiske undertoner har gjort at "hen" lades med politiske bibetydninger, og dette har igjen ført til en polarisering i hvorvidt folk vil bruke ordet eller ikke.

2.4.2 Wojahn (2015)

Daniel Wojahn (2015) har i sin doktorgradsavhandling undersøkt diskusjoner om feministiske språkforandringer i Sverige fra 1960-tallet til 2015. Han bruker en kritisk diskursanalyse som kombinerer teorier og metoder fra lingvistikken og kjønnsstudier for å kartlegge diskusjonene. I doktoravhandlingen undersøker han diskusjoner i et bredt utvalg av tekster fra tre ulike kontekster, nemlig feministiske "communities", eller samfunn, offentlige forum på Internett og de offisielle språknormeringsinstitusjonene i Sverige. I tillegg til tekster har Wojahn basert sin analyse på fokusgruppesamtaler med folk med bakgrunn fra aktivisme i skeive eller trans-miljøer. I det videre tar jeg for meg deler av Wojahn (2015) nokså grundig, fordi studien delvis søker svar på samme spørsmål som denne oppgaven gjør, bare i en Svensk kontekst.

I avhandlingen utforsker han en rekke spørsmål knyttet til språkaktivisme, men jeg vil i det videre legge fram de resultatene jeg mener er mest relevant for denne oppgaven. Wojahn undersøker blant annet hvordan feministiske språkendringer, deriblant innføringen av "hen", oppleves blant transpersoner og i offentlige forum på Internett i Sverige. Det er spesielt svarene på disse to forskningsspørsmålene som danner et relevant sammenligningsgrunnlag:

1. Vilka re_aktioner framkallar feministiska språkförändringar utanför de aktivistiska grupperna? Vilka typer av argument anføres i dessa re_aktioner?
2. Vilka synsätt på språk och på kön kommer till uttryck i interveneringarna och i re_aktionerna på dessa? Hur conceptualiserar och beskriver de olika aktörerna sambandet mellan språk och kön och mellan språkförändring och samhälllig förändring?

(Wojahn, 2015, s. 12)

Wojahn legger, i likhet med meg, et konstruktivistisk perspektiv til grunn for sine analyser: Han ser de språklige handlingene han undersøker som en konstruering av grupper, og ikke som en speiling eller refleksjon av allerede eksisterende grupperinger (Wojahn, 2015, s. 18). Wojahn regner kjønn som en kategorisering som i den vestlige verden oppfattes som uforanderlig og naturgitt, men anser språket som konstruerende for denne forståelsen av kjønn. Dette språksynet henter han fra blant annet Judith Butler, som påpeker at verden kun er forståelig i den grad det er mulig å sette ord på den.

Jeg vil i det videre oppsummere de funnene Wojahn (2015) legger fram når det gjelder hvilke intensjoner aktivistene i hans materiale har for å drive med språkaktivisme. Jeg baserer den videre gjennomgangen på kapittel 5.2 i hans avhandling, som handler om "Språkförändringar som utmanar det binära könssystemet: interveneringar i två- och cisKönandet". I dette kapitlet diskuterer Wojahn flere former for språkendring som bidrar til en utfordring av det binære kjønnssystemet. Det er altså snakk om språkendringer som blant annet inkluderer innføringen av pronomenet "hen".

I Wojahns materiale er det stort sett personer som er utsatte for to- og ciskjønnede diskrimineringer som uttaler seg (for nærmere forklaring på begrepene to- og ciskjønning, se kapittel 3.2.2). I dette tilfellet er målet med språkaktivismen å løfte fram til nå ikke-intelligible⁵ grupper og gjennom språket gjøre det mulig å omtale dem. I materialet kommer det fram at mangelen på begreper har skapt forvirring og hjelpesløshet hos personene som uttaler seg. Å ha ord for egen opplevelse framstår som viktig, og når det ikke finnes slike begreper, føler personene seg utenfor, annerledes og til og med ikke-menneskelige. For mange av transpersonene oppleves det som at de ikke "finnes", i og med at det ikke finnes ord for deres opplevelse i majoritetssamfunnet. Tokjønnsnormerende begreper kan oppleves som sårende og fører til at personene i materialet alltid feilkjønnnes⁶ eller ikke nevnes i det hele tatt.

For de fleste transpersonene i Wojahns materiale er øyeblikket da de for første gang kom i kontakt med ord som favner om eksistenser utenfor cis- og tokjønnsnormen noe som framstår som en sentral hendelse i deres liv. For flere har det skapt en følelse av å eksistere, av at det finnes en plass for dem i verden, og av at det finnes andre som har lignende erfaringer som dem selv. For noen er oppdagelsen av nye begreper noe som speiler egen identitet, mens for andre er det også skapende for egen identitet. Videre hjelper dessuten begrepene transpersonene å forstå seg selv, og flere av informantene i fokusgruppene forklarer at de har lett etter begreper som passer deres egen identitet.

Når det gjelder ordet "hen" spesifikt, skildrer flere av deltakerne i fokusgruppene en følelse av befrielse i sammenheng med spredningen av pronomenet. Grunnen til at det følte befriende, var at det nå fantes et pronomen som ikke reproducerer cis- og tokjønnede normforestillinger på samme måte som "han" og "hun". Dessuten var det kjent og forståelig innad i LHBTIQ-miljøet. For personer som verken identifiserer seg som kvinne eller mann, innebar spredningen av pronomenet å ikke lenger bli språklig utelatt, men tvert imot bli benevnbar og dermed intelligibel.

Wojahn finner altså i sitt materiale at begreper som utfordrer tokjønnskonseptet, har en viktig rolle for personene i materialet sin egen identitet. I tillegg har begrepene en sentral rolle i kampen mot tokjønnsnormen på et samfunnsnivå. For flere av transpersonene er de nye begrepene avgjørende for å se at følelsene de har av forvirring, ikke handler om deres individuelle opplevelse, men er resultat av strukturelle diskrimineringer.

Spesielt ungdommene i fokusgruppesamtalene forklarer at begreper som "intergenderperson" og "hen" skaper diskusjon og ofte må forklares for folk i hverdagssituasjoner. Samtidig hjelper også begrepene transpersonene med å finne andre som er i lignende situasjoner, og muliggjør det for dem å treffes i den fysiske verden og organisere seg i grupper. Det gir dem også en mulighet til å "ta plass" i majoritetssamfunnet, fordi de språklige formene tvinger folk til å forholde seg til folk bortenfor tokjønnsystemet: De er med andre ord ikke lenger like lette å ignorere.

Feilkjønning er et sentralt begrep i diskusjonene som handler om de to etablerte kjønnskategoriene. Wojahn definerer feilkjønning som "att bli uppfattad och benämnd som ett annat kön än det en själv räknar sig till" (Wojahn, 2015, s. 113), og dette er noe som gir uttrykk for cisnormerende strukturer gjennom språket. Fra Wojahns materiale framgår det at ciskjønnede diskrimineringer fra cispersoner som oftest ikke oppfattes som diskriminerende, fordi det er så normalisert. Flere steder i Wojahns materiale forklarer personene at de ikke bruker begreper som "transkille", "transman" eller "binary

⁵ At et konsept er ikke er intelligibelt, innebærer i følge Wojahn (2015, s. 23) at det ikke er mulig å forestille seg eller å omtale. Jeg kommer tilbake til dette begrepet i kapittel 3.1.5.

⁶ Jeg kommer tilbake til begrepet "feilkjønning" nedenfor.

transperson" som identitetsmarkører, men heller for å posisjonere seg politisk og kunne omtale mennesker som utsettes for strukturelle ciskjønnede diskrimineringer.

Det finnes to intensjoner bak å utfordre cis- og tokjønnende normer: å finne begreper for folk som identifiserer seg utenfor tokjønnssystemet, og å oppheve den språklige reproduksjonen av tokjønnssystemet. Sistnevnte innebærer ofte å stille spørsmål ved kjønn i seg selv. De to intensjonene kommer ofte hånd i hånd, både fra aktivister som driver språkaktivisme fra en transposisjon, og fra aktivister som handler fra en privilegert cisposisjonering.

Ungdommene i materialet peker på at det for mange er vanskelig å tenke utenfor tokjønnsnormen, når de møter reaksjoner som at de må være en "pojkflicka" eller "maskulin tjej" når de forklarer sine ikke-binære transidentiteter for folk. De forklarer også ofte på hvilken måte de bruker hen, fordi folk anser pronomenet som et praktisk alternativ til doble former som "hon eller han". Dette er også noe de tar som et tegn på at folk har vanskelig å forestille seg noe utenfor tokjønnningens grenser. Det har blitt dannet nye pronomen for å kunne omtale transidentiteter som befinner seg innenfor de binære kjønnskategoriene, som kombinerer både "han" og "hon". Pronomenene "hoan", "haon" og "h@an" kan fungere både som pronomen for folk i en overgangsfase, og for det Wojahn kaller "både-og-identiteter". Slik skiller pronomenet "hen" seg fra "hoan" og "haon", fordi det forklares som en form som kan brukes for å omtale identiteter som posisjoneres seg utenfor det kvinnelige og mannlige.

Noen av personene i Wojahns materiale foretrekker å bli omtalt med "hen" fordi verken "han" eller "hun" inkluderer dem. For noen oppleves det ignorerende og diskriminerende når andre bruker pronomenene "han" og "hun" til å språklig tvinge dem inn i de to konvensjonaliserte kjønnskategoriene. Slike nydannede ord oppfattes som at de utfordrer normer, men samtidig kan de trekke til seg oppmerksomhet som kan virke forstyrrende for dem som bruker "hen" om seg selv. At oppmerksomheten rundt nyord som "hen" både oppleves som negativt og positivt, forklarer Wojahn med at målet med disse formene på den ene siden er å synliggjøre og muliggjøre kjønnskategorier utenfor tokjønnssystemet, samtidig som det langsiktige målet er at språklig diskriminering av ikke-binære transpersoner skal forsvinne. Når folk reagerer på "hen" brukt om ikke-binære, tas det av aktivistene som et tegn på at samfunnet enda ikke har kommet til en aksept av folk som posisjoneres seg bortenfor tokjønnsnormen.

I diskusjonene om feministisk motiverte språkforandringer har de fleste aktivistene et virkelighetskonstruerende syn på språket. Dette innebærer at språklige handlinger er en sentral faktor i konstrueringen og opprettholdelsen av diskriminerende samfunnsstrukturer. I intervusjonene mot tokjønnning og kategorialkjønning sees tokjønnssystemet og eksistensen av kjønn i det hele tatt som noe som aktivt skapes gjennom språk.

Transpersonene utgjør en ikke-intelligibel gruppe og har i noen tilfeller også vært det for seg selv inntil de har funnet begreper å forklare seg selv med. Uten ord har de følt seg utelatte. Nye språklige former som transseksuell og intergender har språkliggjort og dermed muliggjort deres egen eksistens, og samtidig gjort det mulig for dem å drive aktivisme mot de diskriminerende kjønnsnormene i samfunnet. Uten disse begrepene ville det nemlig vært umulig å løfte fram transrelaterte spørsmål til offentligheten.

Wojahn (2015) undersøker også hvilke negative reaksjoner aktivistiske språkendringer i form av blant annet "hen" får i kommentarfelt på internett. Han bygger analysen på 1865 kommentarinnlegg på ulike offentlige tilgjengelige nettsider, og fokuserer på negative reaksjoner fordi de positive ofte sammenfaller med de aktivistiske intensjonene som ligger bak endringene. Jeg vil videre kort redegjøre for hvilke funn Wojahn gjør, og bygger på kapittel 6 i avhandlingen, "Negativa re_aksjoner på

aktivistiske språkförändringar i kommentarsfält på nätet". Wojahn peker på at flere av de advarende reaksjonene oppviser noen nasjonale særdrag som er preget av spesifikt svenske diskurser om feminisme, likestillingspolitikk og politisk korrekthet. Innføringen av nye ord ser nemlig ut til å oppfattes som et angrep på mannens posisjon i samfunnet i den svenske diskursen.

Studien viser at kommentarskribentene konstruerer et "vi" som utgjøres av de som er negativt innstilte til de språkaktivistiske intervensjonene. Likeså skapes det et "de" av den gruppa kommentarskribentene mener driver med språkforandring i form av blant annet innføring av "hen". "Vi" og "de" utgjør uforenlige grupper, og mens "vi-et" utgjør en form for gruppe av vanlige folk, representerer "de-et" feminisme, kjønnsvitenskap og den uparlamentariske venstresiden. Denne posisjoneringen antyder at det er språkendringenes kjønnspolitiske intensjoner, og ikke de rent språkpolitiske aspektene ved språkendringen, kommentarskribentenes kritikk rettes mot. Gruppa som driver med språkaktivistiske intervensjoner, tilskrives også en makt- og eliteposisjon, og anses for ha innflytelse.

Wojahn identifiserer sju gjennomgående reaksjoner på språkaktivistiske intervensjoner i kommentarfeltsinnleggene. Disse er ignorering, mangel på forståelse, fornektelse, advaring, bagatellisering, latterliggjøring og personangrep. Ignorering er i følge Wojahn en av de vanligste reaksjonene. Ignorering lar seg ikke analyseres ut fra offentlig publiserte kommentarer, fordi de som reagerer med å ignorere ikke skriver kommentarfeltsinnlegg. Mangel på forståelse kommer til uttrykk gjennom kommentarer hvor skribenter uttrykker at de ikke forstå målet med intervensjonene.

Fornektelse kommer til uttrykk gjennom at skribentene mener at det ikke finnes noen sammenheng mellom den språklige og den ikke-språklige verden, og at språket derfor ikke kan knyttes til samfunnsmessige makthierarkier med tanke på kjønn. Flere benekter at den rådende språkpraksisen er diskriminerende, samt at de nye formene i det hele tatt finnes. Sistnevnte baserer de for eksempel på at "hen" ikke defineres som et pronomen i *Svenska Akademiens ordlista*. Svenska Akademien får her en rolle som autoritet, og at de ikke beskriver "hen" som et pronomen underbygger kommentarskribentenes argument om at ordet ikke finnes. Videre fornektes også transpersoners eksistens, basert på at det ikke finnes et pronomen for å benevne dem. Dette baserer de på at alt som allerede eksisterer, finnes det også et begrep for. Skribentene opplever at innføringen av språkendringer er et forsøk på å politisere språket, fra akademikere, aktivister og politikeres side. Passende språkendringer er ikke ideologiske, og skjer nedenfra, fra "folket". Interveneringene kobles dessuten av noen til politisk korrekthet, som i deres øyne er noe som dikteres ovenfra og ofte likestilles med innskrenkning på ytringsfriheten.

Advaringer er en annen form for reaksjon som får plass i kommentarene. Det advares både mot at språkendringene diskriminerer menn, og mot at språkendringene kommer "ovenfra" og at ytringsfriheten kommer til å innskrenkes. At endringene kommer "ovenfra" innebærer at de gjøres av en innflytelsesrik samfunnselite, og at de er noe som påtvinges "vi-et".

Bagatellisering kommer på sin side til uttrykk gjennom at skribentene argumentere for at det finnes viktigere ting enn språkbruk, og at det allerede finnes bedre språklige alternativer enn de som språkaktivistene prøver å innføre. De latterliggjørende reaksjonene kjennetegnes av at de ikke inneholder noen form for substansiell argumentasjon. Dette er ikke en form for reaksjon som er like omfattende som de fornektende og advarende reaksjonene i Wojahns materiale. Personangrep rettes ofte mot de personene som står fram i mediene og uttrykker seg positivt om språkendringer.

Kommentarskribentene ser på innføringen av nye personbenevninger, som "hen", som noe som utfordrer og endrer rådende samfunnsnormer, og de konstruerer en klar sammenheng mellom språk, tenkning, kjønn og identitet. Mange av dem antar at spesielt pronomenet "hen" har en konstruktivistisk effekt på forestillingene om kjønn og kjønnskategorisering. Den rådende språkbruken anses som å avbilde "virkeligheten" på en riktig, nøytral og ikke-ideologisk måte. Dermed fungerer "hen" som en trussel mot "naturens orden", nemlig tokjønnsmodellen. Slik utgår mange av kommentarskribentene fra at det de opplever som "naturlige kjønnskiller", kan endres gjennom forandrede diskursive praksiser (s. 189). Slik konseptualiseres kjønn paradoksalt nok som både en statisk kategori, og som en kategori som kan utfordres og oppløses gjennom språkendringer. At kjønnsnormene oppløses, oppleves av kommentarskribentene som et tap. Denne opplevelsen står i motsetning til hvordan mange av språkaktivistene i avhandlingen opplever den samme oppløsningen som en form for befrielse.

3 Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet vil jeg ta for meg noen av de teoretiske perspektivene som ligger til grunn for min masteroppgave. Disse perspektivene har jeg valgt som en nødvendig følge av avgrensningen av temaet for oppgaven. Samtidig har de fungert som et grunnlag som jeg har tatt utgangspunkt i når jeg videre har avgrenset problemstillingen, og fungerer som et rammeverk for valgene jeg har tatt underveis i arbeidet med oppgaven. Forholdet mellom avgrensning av oppgaven og valg av teoretiske perspektiver har på den måten vært dialektisk. Jeg vil bruke de teoretiske perspektivene i den videre drøftinga av funnene jeg har gjort i mitt eget materiale i kapittel 7.

Jeg vil først ta for meg diskursanalyse i kapittel 3.1, som kan sies å utgjøre både et teoretisk og et metodisk rammeverk. Diskursanalysen har i arbeidet med mitt materiale funksjon som mitt grunnsyn på språk, samtidig som den også fungerer som forklaringsmodell for en del av funnene jeg drøfter i kapittel 7.

I kapittel 3.2 vil jeg legge fram perspektiver på språkaktivisme og kjønnsrelatert diskriminering. Her bygger jeg i stor grad på perspektiver som trekkes fram i kapittel 3 i Daniel Wøjahns doktorgradsavhandling *Språkaktivism. Diskussjoner om feministiske språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015* (2015).

Før jeg legger fram videre teoretiske aspekter, vil jeg poengtere at oppgaven også er koplet til et folkelingvistisk felt. Folkelingvistikken tar for seg hvordan "vanlige folk", altså ikke-lingvister, forholder seg til, og snakker om språk. Dette inkluderer hva folk sier om det som blir sagt, hva folk sier om hvordan det blir gjort, hva folk sier om hvordan de reagerer på det som blir sagt og hva folk sier om hvorfor de sier det de sier (Niedzielski & Preston, 2000, s. 30). Lingvistisk variasjon forstås gjerne av ikke-lingvister gjennom folketeorier eller ideologier (Irvine & Gal, 2000, s. 78). Folks iboende ideologier om hierarki, moral og estetikk innenfor bredere kulturelle systemer, er ofte omstridte og sjelden utvetydige. Både i undersøkelsen av intervjuene og diskusjonstråden i "Språkspalta" vil jeg innta et folkelingvistisk perspektiv, for å se på hvordan informanter og skribenter konseptualiserer den språklige virkeligheten.

3.1 Diskursanalyse

Jeg vil her ta for meg teorien som ligger til grunn for denne studien, nemlig diskursanalyse. Diskursanalysen tilbyr et teori- og metoderammeverk som er nært sammenknyttet. Å kunne benytte seg av diskursanalysens teorier og metoder innebærer at et visst syn på språket og verden må ligge til grunn. Jeg vil videre ta for meg hva denne synsvinkelen innebærer, og hvordan den kan knyttes til min forskning. Deretter vil jeg gå dypere inn på kritisk diskursanalyse, som er den diskursanalytiske tilnærmingen jeg har forholdt meg mest til i arbeidet med denne oppgaven. Jeg vil til slutt ta for meg hvordan den diskursanalytiske tilnærmingen til språk kan knyttes til forestillingen om kjønn. Kapitlet bygger i stor grad på Jørgensen og Phillips (1999) sin avgrensning av det diskursanalytiske feltet.

Diskursanalysen innebærer, naturlig nok, å gjøre analyser av diskurser. Diskursbegrepet er mye omdiskutert, men jeg vil ta utgangspunkt i Jørgensen og Phillips definisjon av det som «en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit av verden) på» (1999, s. 9). I denne oppgaven er det mulig å identifisere ulike diskurser innad i intervjuene jeg har gjort med informantene, samt innad i diskusjonstråden fra Facebook-gruppa "Språkspalta". I diskursanalysen analyserer man ulike mønstre man antar at språket er strukturert i, og disse varierer ut fra ulike sosiale domener (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9).

Diskursanalyse er en tverrfaglig praksis, og det finnes en rekke diskursanalytiske tilganger (Mills, 1997, s. 131) Til felles har de som mål å kartlegge maktrelasjoner i

samfunnet, og derfra kunne identifisere hvilke muligheter som finnes for endring (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 11). Jeg baserer meg i hovedsak på en kritisk diskursanalyse, og denne tilgangen vil jeg komme tilbake til i kapittel 3.1.4. Til grunn for all diskursanalyse ligger et sosialkonstruktivistisk perspektiv, og dette perspektivet vil jeg redegjøre for i det følgende.

3.1.1 Sosialkonstruktivisme

Når man gjennomfører en diskursanalyse, legger man et *sosialkonstruktivistisk* syn til grunn for hvordan språket og virkeligheten er bygd opp og forholder seg til hverandre. Språksynet i sosialkonstruktivismen bygger på strukturalistisk og poststrukturalistisk språkvitenskap, mens synet på individet stammer fra strukturmarxismen.

Vivien Burr (1995) legger fram fire premisser som er felles for det sosialkonstruktivistiske feltet. For det første innebærer sosialkonstruktivismen en kritisk holdning til selvfølgelig viten (Burr, 1995, s. 3). Som en motsetning til et positivistisk verdenssyn, anser ikke sosialkonstruktivister vår viten om verden som en objektiv sannhet. Vår viten, eller vårt verdensbilde, dannes gjennom vår måte å kategorisere verden på, og utgjør ikke en refleksjon av en "sann" virkelighet utenfor oss selv. Burr trekker fram tokjønnsystemet som eksempel på en slik kategorisering av virkeligheten som sosialkonstruktivister bør kunne sette spørsmålsteget ved.

For det andre peker Burr på at sosialkonstruktivister anser den kulturelle og historiske konteksten rundt et menneske som avgjørende for deres syn på og viten om verden (1995, s. 3). Hvordan vi forstår verden, er altså relativt og både avhengig av, og et produkt av de historiske og kulturelle omgivelsene vi lever i. Dermed bør og kan vi heller ikke regne med at vårt verdensbilde ligger nærmere noen sannhet enn det andres gjør. Jørgensen og Phillips påpeker at dette utgjør et anti-essensialistisk syn på viten: Den sosiale verden konstrueres sosialt og diskursivt, og er ikke predeterminert av ytre forhold (1999, s. 14).

Videre vil et sosialkonstruktivistisk syn på verden innebære at man ser på viten som et produkt av sosiale prosesser (Burr, 1995, s. 4). Det er i samspillet mellom mennesker at vår felles viten konstrueres og opprettholdes, ikke gjennom objektive observasjoner av verden. I den sosiale interaksjonen forhandles også hva som er sannhet og hva som ikke er det (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 14).

Et fjerde og siste premiss felles for all sosialkonstruktivistisk tenkning er at det er en nær sammenheng mellom viten og sosial handling (Burr, 1995, s. 5). Ulike konstruerte virkeligheter legger ulike føringer for hva som er ansett som akseptable og ikke akseptable handlinger. De sosiale verdensbildene som er skapte gjennom sosiale prosesser, får altså sosiale konsekvenser.

Disse fire premissene ligger altså til grunn for all diskursanalyse og utgjør det utgangspunktet man analyserer ulike diskurser fra. I sammenheng med denne oppgaven innebærer det sosialkonstruktivistiske synet på språket og virkeligheten at jeg anser kjønn som en kategori som (til dels) er skapt gjennom sosiale prosesser og diskurser, og at den viten vi har om kjønn også er et produkt av de samme prosessene. Dermed er det binære kjønnssystemet som i dag av mange er sett på som en norm, et resultat av den kulturelle og historiske konteksten vi lever i. Det samme vil utvidelsen, eller forsøket på utvidelse, av dette systemet, i form av for eksempel innføringen av flere kjønnskategorier og begreper som "hen", være.

3.1.2 Språk og makt

I diskursanalysen antar man at vår adgang til virkelighet og viten går gjennom språket. Den fysiske verden finnes, men får sin betydning gjennom diskurser – altså språklige

praksiser. . Vi kan kun representere våre opplevelser gjennom konsepter som finnes i språket (Burr, 1995, s. 39). Dette er tankegods nedarvet fra strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 17). Språket utgjør altså ikke en refleksjon av en allerede eksisterende virkelighet, men fungerer som en "'maskine', der *konstituerer* den sociale verden" (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 18). Gjennom diskurser både forandres og reproduseres den sosiale virkeligheten. Konseptene vi deler verden inn etter, er dermed skapt gjennom språket, og vi kan derfor ikke se på språket utelukkende som et medium vi kan formidle tanker og følelser gjennom (Burr, 1995, s. 33-34).

Dette synet på språket kan knyttes til Ferdinand de Saussures tanke om at forholdet mellom språk og virkelighet er arbitrært. Det er ikke naturgitt hvilken betydning et ord skal ha: Tegnets betydning kommer fra relasjonen det har til andre tegn, i form av at det er forskjellig fra andre tegn (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 19). Dette fører oss til Saussures begreper *langue* og *parole*. *Langue* (engelsk "language") utgjør språkets uforanderlige nettverk av tegn som gir hverandre mening, mens *parole* (engelsk "speaking") er den konkrete språkbruken i konkrete situasjoner (De Saussure, 1966, s. 19).

Når poststrukturalismen senere videreførte Saussures ideer om språk, forlot de oppfattelsen om *langue* som en uforanderlig struktur. Dette er fordi ords mening kan forandre seg over tid, og dessuten variere ut fra konteksten de blir brukt i (Burr, 1995, s. 38). Poststrukturalistene mener fremdeles at tegnene får sin betydning fra hverandre, men konteksten, eller diskursen, tegnene brukes i, avgjør også hva de er forskjellige fra. Ord har med andre ord ikke én fiksert betydning (Burr, 1995, s. 41). Videre oppløste også poststrukturalistene det skarpe skillet mellom *langue* og *parole* (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 19). De mener at det er i *parole*, den konkrete bruken av språket, at *langue*, strukturen, skapes og forandres. Samtidig som man trekker på *langue*, utfordrer og endrer man også strukturen, gjennom sin språklige kommunikasjon.

Michel Foucault var den som for alvor satte i gang utviklingen av teorier og begreper for diskursanalysen. Han var ute etter å avdekke hvilke utsagn som var aksepterte og ikke, samt hva som kunne anses som sant og usant, i bestemte historiske faser, og dette har blitt kalt hans arkeologiske fase (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 22). Selv om mennesket har mulighet til å produsere uendelige sammensetninger av utsagn, vil reglene i bestemte historiske diskurser begrense hva man kan si. Dette er tankegods som moderne diskursanalytikere har tatt med seg videre, med noen modifikasjoner: I stedet for å anse det slik at det er ett bestemt vitensregime som avgjør hva som kan sies og ikke innen en historisk epoke, vil de si at det er ulike diskurser som til enhver tid kjemper med hverandre om å avgjøre hva som er sant og ikke (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 22).

Foucault poengterer i sine senere genealogiske arbeider også at makt ikke er noe som tilhører bestemte grupper, og som noen agenter utøver mot passive subjekter (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 23). I stedet er makt spredt over ulike sosiale praksiser og fungerer produktivt ved at den konstituerer diskurser og viten (Mills, 1997, s. 20). Makt fungerer dermed som en betingelse for det sosiale, og gjennom makt produseres vår sosiale verden, og objekter får relasjoner til hverandre. Samtidig begrenser makten oss, ved å utelukke muligheter for hvordan verden kan forstås. Makt og viten forutsetter hverandre gjensidig, og dermed blir makt snevert forbundet med diskurser, fordi de er med på å produsere de subjektene vi er og de objektene vi kan vite noe om (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 23). Maktbegrepet får også konsekvenser for Foucaults syn på sannhet, da det aldri vil være mulig å snakke ut fra et sted utenfor diskursene. Sannhet er noe som produseres gjennom diskurser i samfunnet, og er ikke en representasjon av

noe "ekte" (Mills, 1997, s. 18-19). Foucault interesserer seg derfor for hvilket arbeid som gjøres for å ekskludere enkelte former for kunnskap fra å regnes som "sannhet".

Slik vi skal se senere, er nettopp hva som regnes for sannhet eller "fakta" noe det er diskusjoner omkring i diskusjonstråden i "Språkspalta". Slik blir også maktperspektivet relevant for å forklare hvilke forståelser for kjønn som rommes av de ulike diskursene

3.1.3 Subjektet og ideologi

Foucault hevder at subjekter skapes gjennom diskurser, og det er dette synet på subjektet som ligger til grunn for diskursanalysen (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 24). Subjektet kan altså ikke forstås som en autonom enhet, slik den vestlige oppfattelsen av subjektet er. Foucaults subjektsforståelse bygger på Louis Althusseres struktur-marxistiske tilnærming, som knytter subjektet og ideologi tett sammen.

Althusser definerer ideologi som "et repræsentationsystem, der skjuler vore sande forhold til hinanden." (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 24). Ideologien gjør at man ikke kan se igjennom de reelle relasjonene, og utgjør dermed en forvrengt erkjennelse av de reelle relasjonene. Althusser mener at alle aspekter ved det sosiale er styrt av ideologi, og den fungerer gjennom "de undertrykkende statsapparater", som f.eks. politi, og "de ideologiske statsapparater", som f.eks. massemediene. Man blir til et ideologisk subjekt gjennom interpellasjon, en prosess hvor språket konstruerer en sosial posisjon for individet, og slik gjør det til et ideologisk subjekt (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 25). Ifølge Althusser er posisjonen som ideologisk subjekt noe vi ikke har mulighet til å gjøre motstand mot.

Dette er et aspekt ved Althusseres teori som kritiseres. I diskursanalysen anser man Althusseres tese for å undervurdere folks kapasitet til å gjøre motstand mot medienes budskap. I stedet vurderer man mennesker til å være i stand til å vurdere hvordan tekster setter grenser for fortolkning, og gjennom ulike diskurser og tekster utsettes subjektet for ulike budskap (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 26). Subjektet er skapt av diskurser, men ulike diskursanalytiske tilganger vurderer subjektets bevegelsesrom ulikt. I noen diskursanalytiske tilnærminger anser man individet som determinert av strukturene. Også i kritisk diskursanalyse ser man på eksisterende diskurser som rammer som begrenser subjektets handlingsrom, men samtidig er diskursene ressurser folk kan skape nye sammensetninger og dermed nye diskurser fra. Vi skal senere se at diskusjonen om "hen" i "Språkspalta", samt intervjuene med informantene, viser hvordan diskurser både begrenser skribentenes og informantenes syn på kjønn, og bidrar til å utvide det.

Diskursanalysen kritiserer også Althusseres ideologibegrep for å legge til grunn at det finnes en sannhet og reelle relasjoner, og at denne realiteten ville blitt tydelig for mennesket dersom vi frigjorde oss fra ideologien. Foucault anser som nevnt i kapittel 3.1.2 slike sannheter som skapt gjennom diskurs, og det finnes altså ingen mulighet for å komme bakenfor diskursen for å oppdage noe som er "mer sant". Kritisk diskursanalyse interesserer seg for de ideologiske virkningene diskursive praksiser har og tillegger mønstre av dominans, altså hvor noen grupper underlegges andre, mening. I diskursanalysen finnes det også et håp om å kunne bryte ut fra ideologien, fordi det skiller mellom ideologiske og ikke-ideologiske diskurser (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 27-28). Diskusjonene om "hen" må slik kunne sies å være en form for ideologisk diskurs, fordi de rådende diskursene, som i liten grad kategoriserer kjønn som noe annet enn binært, ser ut til å ha dominans over den som vil innføre "hen" for å kunne omtale personer med ikke-binære kjønnsidentiteter.

3.1.4 Kritisk diskursanalyse

I de foregående underkapitlene har jeg gjort en skissering av det teoretiske grunnlaget diskursanalysen bygger på. Diskursanalysen omfatter en rekke tilganger, og jeg vil i det videre presentere kritisk diskursanalyse, som er den retningen jeg har basert størstedelen av min drøfting på. Også den kritiske diskursanalysen består av flere ulike tilganger, men jeg trekker i stor grad veksler på Norman Faircloughs begrepsapparat, slik blant andre Jørgensen og Phillips (1999) legger det fram. Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) er hans kritisk-diskursanalytiske retning den som innehar det best utarbeidede teori- og metodeapparat til forskning på kommunikasjon, kultur og samfunn.

I den kritiske diskursanalysen anser man *diskursive praksiser*, altså praksiser hvor man produserer og konsumerer tekst, som praksiser som bidrar til å konstituere den *sosiale verden*, *sosiale identiteter* og *sosiale relasjoner* (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 73). Det er disse praksisene den kritiske diskursanalysen skal undersøke, for å få en nærmere forståelse av sosiale og kulturelle fenomener, og hvordan disse er i forandring (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 15). Mills (1997, s. 54) peker på at Foucault har blitt kritisert for å antyde at det ikke finnes noen ting utenfor diskursene. Men i følge Jørgensen og Phillips mener Fairclough at det i tillegg til de diskursive praksisene finnes andre samfunnsmessige fenomener som også er med på å konstituere verden, og at disse må analyseres ved bruk av andre redskaper enn de diskursanalytiske (1999, s. 28). Samlet utgjør diskursive praksiser og de andre samfunnsmessige fenomenene det Fairclough kaller *sosial struktur* (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 77). Her skiller Faircloughs kritiske diskursanalyse seg fra en del andre diskursanalytiske retninger, som anser også ikke-lingvistiske elementer som del av diskursen.

De diskursive praksisene anses som både *konstituerte* og *konstituerende*. Dette innebærer at diskurser både avspeiler sosiale praksiser og er med på å omforme sosiale strukturer og prosesser (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 74). Når man bruker språket til å betegne det som potensielt kunne finnes utenfor strukturene, blir altså de rådende strukturene utfordret (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 75).

Videre hevder den kritiske diskursanalysen at diskursive praksiser kan brukes av grupper med makt til å vedlikeholde sin posisjon, og at diskursene slik blir ideologiske (Burr, 1995, s. 82). Dette ideologi-begrepet stammer fra marxismen og innebærer at ideologien bidrar til produksjon, reproduksjon og endring av dominansrelasjoner (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 86). Som nevnt innebærer Faircloughs makt-begrep at makt har en produktiv effekt som skaper subjekter og agenter, og altså virker konstituerende. I tillegg framholder den kritiske diskursanalysen at makt utspiller seg når én sosial gruppe underlegges en annen, og at diskurser altså blir konstituerte av disse maktforholdene. Diskurser kan ifølge Fairclough være mer eller mindre ideologiske. De ideologiske diskursene er de som bidrar til å endre og opprettholde maktrelasjoner. Jørgensen og Phillips (1999, s. 86) kritiserer dette aspektet ved Faircloughs kritiske diskursanalyse, fordi de mener Fairclough ikke legger fram noen løsning på hvordan man skal kunne avgjøre hvilke diskurser som ikke kan sies å ha konsekvenser for maktrelasjoner i samfunnet. Likevel vil jeg påstå at alle diskursene i mitt datamateriale må kunne kalles ideologiske, nettopp fordi maktforhold avgjør hvorvidt diskurser som snakker om kjønn som en ikke-binær kategori, ser ut til å underlegges de som snakker om kjønn som todelt. Videre foregår det en form for konflikt mellom de ulike diskursene, som gjør at kjønnsbegrepet ser ut til å utvide seg, blant annet gjennom innføringen av "hen" som pronomen i noen diskurser.

Fairclough bygger videre på Althussers og Gramscis teorier om ideologisk praksis, og mener på lik linje med dem at *hverdagens betydningsproduksjon* har en viktig rolle i opprettholdelsen av de sosiale strukturene. Men til forskjell fra Althusser, anser

Fairclough subjektene som kapable til å fortolke de sannhetene de blir presentert gjennom ulike diskurser (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 87). Ideologien er dessuten ikke én størrelse som etter Althussers teorier: Folk kan posisjonere seg innenfor ulike ideologier, og dette igjen kan skape en usikkerhet som gjør folk i stand til å vurdere ideologiske virkninger (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 87). Hegemoni er dermed ikke en stabil størrelse, men en forhandlingsprosess mellom ulike konkurrerende diskurser og ideologier. Et aspekt ved den hegemoniske kampen er diskursiv praksis, som både kan produsere og endre den diskursordenen den inngår i. Nettopp her vil vi senere se at diskursene i mitt datamateriale kommer inn, fordi de i stor grad representerer to ulike diskurser som har ulike begreper om hva kategorien kjønn innebærer.

At kritisk diskursanalyse er nettopp kritisk, innebærer at den har som formål å avdekke hvordan diskursive praksiser bidrar til å opprettholde den sosiale verden og de ulike maktforholdene i den. Målet med analysene er å kunne bidra til sosial forandring i form av utjevning av maktforhold, både i kommunikasjonsprosesser og i samfunnet for øvrig (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 76). Dette innebærer at den kritiske diskursanalysen ikke er politisk nøytral, men heller stiller seg på de undertrykte gruppenes side. Som jeg har redegjort for over, anser jeg personer med ikke-binær kjønnsidentitet som en marginalisert og til dels usynliggjort gruppe. Jeg poengterte også innledningsvis at ett av formålene med å undersøke pronomenet "hen" gjennom intervjuer med personer med ikke-binær kjønnsidentitet som foretrekker å bli omtalt som hen, er å løfte fram denne marginaliserte gruppas perspektiver på forholdet mellom pronomen, kjønn og samfunnsendringer.

Faircloughs kritiske diskursanalyse bruker språkbruk i hverdagens sosiale interaksjon som sin empiri, og sammenkobler i analysen tre ulike tradisjoner (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 78):

1. Tekstanalyse fra lingvistikken,
2. makrososiologisk analyse av sosial praksis, og
3. den fortolkende mikrososiologiske tradisjonen fra sosiologien, hvor hverdagen, eller den diskursive praksisen, anses som noe folk skaper gjennom et felles sett av regler for samhandling.

Fairclough bruker tekstanalysen til å undersøke hvordan diskursive prosesser kan leses rent lingvistisk i konkrete tekster. Den makrososiologiske analysen brukes for å forstå hvordan sosiale strukturer og maktrelasjoner legger føringer for sosiale praksiser. Hvordan regler for samhandling skapes i hverdagspraksiser, forstås ved å trekke på den fortolkende mikrososiologiske tradisjonen. Forholdet mellom diskursiv praksis og sosiale strukturer er i følge Faircloughs kritiske diskursanalyse dynamisk, og her skiller hans retning seg fra andre kritisk-diskursanalytiske tilganger som anser dette forholdet for å i større grad være statisk (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 78).

Faircloughs diskursbegrep er todelt: På den ene siden definerer han begrepet som "sprogbrug som social praksis", og på den andre siden er det "en måde at tale på, der giver betydning til oplevelser du fra et bestemt perspektiv" (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 79). Det er to dimensjoner man fokuserer på når man gjør analyser av diskurser, nemlig den *kommunikative begivenheten* og *diskursordenen*. Den kommunikative begivenheten er den konkrete språkbruken, mens diskursordenen er summen av alle former for diskurser som brukes innen for et bestemt sosialt domene (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 79-80). I denne oppgavens materiale utgjør intervjuene og kommentarene i "Sråkspalta" den kommunikative begivenheten. Diskursordenen former og formes av konkret språkbruk, og er både en struktur og en praksis (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 83). Den former diskursen ved å legge rammer for hva som er mulig å si, men formes samtidig ved at språkbrukeren bruker diskursene på en ny måte eller

trekker på andre diskurser enn de som inngår i diskursordenen. Nettopp dette vil vi se at innføringen av pronomenet "hen" kan være et uttrykk for: Når et pronomen som benevner en kjønnskategori utenfor de binære foreslås innført, oppfattes dette som en potensiell endring av kategorien kjønn. Når diskurser brukes på en ny måte eller trekker på andre diskurser, er det et uttrykk for *interdiskursivitet* og bidrar til at grensene mellom ulike diskursordener flyttes. Interdiskursivitet er igjen en form for *intertekstualitet*, ved at alle kommunikative begivenheter henter trekk fra tidligere begivenheter (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 84).

Videre har ethvert tilfelle av språkbruk tre dimensjoner: Det er en *tekst*, det er en *diskursiv praksis*, som innebærer produksjon og konsumering av tekst, og det er en *sosial praksis*. Disse dimensjonene setter Fairclough opp i en modell, og alle skal i følge han inngå i en analyse av konkret språkbruk. I tekstanalysen er det de lingvistiske trekkene ved teksten som undersøkes. Den diskursive praksisen analyseres ved at man undersøker hvordan en tekstforfatter drar veksler på ulike diskurser, og hvordan mottakeren anvender ulike diskurser til å fortolke teksten. Det er den diskursive praksisen som avgjør forholdet mellom den konkrete teksten og den sosiale praksisen (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 82). I analysen undersøker man hvorvidt den diskursive praksis bidrar til endring av den sosiale praksis, eller om den reproducerer den. Fordi den sosiale praksisen innehar elementer av både diskursiv og ikke-diskursiv karakter, er man nødt til å bruke teorier utenfor diskursanalysen for å kunne gjøre en fullstendig analyse av denne.

I den følgende analysen og drøftingen undersøker jeg i hovedsak den diskursive praksisen og hvordan denne påvirker den sosiale praksisen. De lingvistiske trekkene ved intervjuene og kommentarene i "Språkspalta" vier jeg liten plass i analysen.

3.1.5 Diskursanalyse og kjønn

Når jeg i det videre bruker diskursanalyse til å undersøke mitt materiale, er det først og fremst med fokus på forholdet mellom språk og kjønn. Sett fra et diskursanalytisk perspektiv vil kjønn være en kategori skapt gjennom, og vedlikeholdt av, diskurs.

Judith Butler peker på at kjønn⁷ (engelsk *sex*) ikke utelukkende baserer seg på materielle forskjeller, men også er både markert og formet av diskursive praksiser (Butler, 1993, s. xi). Kategorien "kjønn" er ifølge henne ikke en statisk kroppslig tilstand, men en regulerende praksis som materialiserer seg gjennom gjentakelse av normer for kjønn. Gjentakelsen er nødvendig fordi materialiseringen av kroppen aldri er fullstendig, da kroppen aldri vil kunne innrette seg helt seg etter de normene som gjelder for kjønn. Kjønn er altså en stadig prosess, og dette åpner også for å stille spørsmål ved de hegemoniske kreftene som regulerer kjønn (Butler, 1993, s. xii). Kjønn som er konstruert, kan forandres, og dette kan gjøres ved blant annet strategiske språkendringer, som for eksempel innføringen av nye pronomen (Wojahn, 2015, s. 19).

Det er gjennom diskursive praksiser at kjønn til en hver tid gjentas og formes. Dette er en kollektiv praksis, og individer kan ikke selv velge hvilke kjønnskonstruksjoner som skal gjelde (Wojahn, 2015, s. 18). Hvem som har makt til å styre hvilke konstruksjoner som blir til norm, avgjøres av hvilken samfunnsmessige makt gruppa har. Wojahn (2015, s. 20) peker på at kjønnsidentiteter, kjønnskategorier og kjønnsroller er konstruksjoner som er blitt gjentatt så mye at de oppleves som naturlige, ikke som konstruksjoner bundet i konteksten de tilhører.

⁷ På engelsk finnes det en distinksjon mellom *sex* om biologisk kjønn, og *gender* om sosialt kjønn. På norsk bruker vi altså "kjønn" om både *sex* og *gender*, noe som innebærer at man må spesifisere hvilken form for kjønn man refererer til.

Dersom det skal gjøres endringer i hvordan vi forstår kjønn, krever det intervensjoner i de diskursive gjentakelsene som konstruerer tokjønnsnormen (Butler, 1990, s. 147). Det innebærer altså en delaktighet i nettopp de diskursene som er med på å vedlikeholde tokjønnsnormen. Slike intervensjoner kan gjøres gjennom språket, ved å endre det slik at det ikke lenger fungerer som en gjentakelse og vedlikeholdelse av de kjønnsnormene som eksisterer i diskursen (Wojahn, 2015, s. 20). Grupper som driver språkaktivisme, og altså aktivt går inn for å gjøre endringer i språket for at strukturelle endringer i samfunnet skal skje, utgjør såkalte praksisfellesskap, eller "communities of practice" (Wojahn, 2015, s. 55). Praksisfellesskap utgjøres av folk som har felles praksiser i form av verdier, måter å snakke på, måter å gjøre ting på og så videre (Eckert & McConnell-Ginet, 1992, s. 464). Begrepet har fått stor plass i sosiolingvistikken utover 2000-tallet. Altså inngår diskursive praksiser i praksisfellesskap. De fleste individer inngår i flere praksisfellesskap, og disse er avgjørende for hvordan språk og kjønn interagerer med hverandre. Videre vil vi se at også informantene i denne oppgaven inngår i flere praksisfellesskap, og at disse gjerne består av ulike diskurser som ser på kategorien kjønn på ulikt vis. Dette innebærer også at for eksempel informantenes åpenhet om at de ønsker å omtales som "hen", varierer ut fra hvilke praksisfellesskap de befinner seg i.

Innføring av pronomenet "hen" er en intervensjon som er med på å utfordre det normative tokjønnsystemet som fungerer som rådende diskursiv praksis i dag. Man skal ikke langt tilbake i tid før tokjønnsystemet ikke ble utfordret i det hele tatt. Slik ser vi at tokjønnsystemet er foranderlig over tid og gjennom diskurser. Pronomenet "hen" er altså et eksempel på en språkendring som bidrar til å endre hvordan vi forstår kjønn. Dette fører til at en posisjonering som tidligere ikke var intelligibel, nå har blitt konseptualisert (Wojahn, 2015, s. 23). At et konsept er ikke er intelligibelt, innebærer i følge Wojahn (2015, s. 23) at det ikke er mulig å forestille seg eller å omtale. En utfordring av det binære kjønnsystemet var for noen tiår siden knapt mulig å forestille seg, men ved hjelp av språkendringer har dette blitt et konsept som (for noen, og til en viss grad) er forståelig og reell.

Språket og forestillinger om kjønn er altså nært knyttet til hverandre, og hvilket syn man har på språk, vil også kunne påvirke hvilket syn man har på kjønn. I et strukturalistisk syn på språk, hvor språket anses som en refleksjon av "virkeligheten", vil kjønnskategorier være noe som eksisterer uavhengig av språket og som bare får en merkelapp gjennom det (Wojahn, 2015, s. 31). Dette innebærer en essensialistisk forestilling om kjønn. Ser man derimot på språket som konstruerende, vil kjønnskategorier være noe som er skapt og vedlikeholdt gjennom språket. Informantenes og skribentene i "Språkspalta" sitt språksyn vil jeg redegjøre for i kapittel 7.

3.2 Språkaktivisme og kjønnsrelatert diskriminering

I det følgende vil jeg ta for meg perspektiver på språkaktivisme og diskriminering. Innføringen av pronomenet "hen" kan sies å være en form for språkaktivisme, mens det å for eksempel unnlate å bruke "hen" om personer som foretrekker å bli omtalt med det, kan sies å være en form for kjønnsrelatert diskriminering.

3.2.1 Diskriminering og språkaktivisme

Wojahn (2015, s. 20) poengterer at diskriminering er et strukturelt fenomen, og som noe som ikke behøver å være intensjonelt. Dette synet på diskriminering deler jeg med Wojahn i denne oppgaven. Dermed er diskriminering med på å forme diskurser (Hornscheidt & Landquist, 2014 i Wojahn 2015, s. 21). De normforestillingene som

berører kjønn, er ifølge Wojahn (2015, s. 22) så forankret i den vestlige verdens forståelse av verden at de fleste diskriminerende utsagn ikke vil anses som diskriminerende av majoriteten i samfunnet. Disse diskursene som reproducerer normforestillingene om kjønn, kaller Wojahn (2015) hegemoniske diskurser (se kapittel 3.1.4).

Wojahn definerer språkaktivisme som "motstand som riktig sig mot diskriminerende strukturer och som realiseras på en språklig nivå" (2015, s. 24). Slik form for motstand er forsøk på å endre hegemoniske diskurser og dermed også endre strukturene i den ikke-språklige verden. Språkaktivisme er politisk motivert i form av å utgjøre en bevisst motstand mot diskursivt reproduserte sosiale normer som oppfattes som diskriminerende (Wojahn, 2015, s. 24). Videre er språkaktivisme alltid initiert av strukturelt diskriminerte grupper, i dette tilfellet folk som befinner seg i posisjoner hvor de blir strukturelt diskriminert på bakgrunn av kjønn. Av språkaktivister anses gjerne språkaktivisme som kun en av mange måter å bekjempe strukturell diskriminering på, og aktivismen er intensjonell (Wojahn, 2015, s. 25). Målet med aktivismen er å på lang sikt eliminere diskriminerende hegemoniske diskurser og strukturer. At folk intervenserer i språket, bidrar til synliggjøring og utfordring av de reproduserte maktforholdene. Samtidig er det en måte å språkliggjøre seg selv på, slik at man skaper nye diskurser i det konvensjonelle språket (Wojahn, 2015, s. 26). Språkaktivisme kan både ha som formål å endre majoritetsdiskursen, og å skulle skape språkendringer innad i et språkfelleskap. Slik skaper aktivistene "trygge rom" hvor majoritetssamfunnets ekskluderende og diskriminerende språkføring ikke har plass (Wojahn, 2015, s. 27). I analysen av intervjuene vil vi se at innføringen av "hen" ser ut til å ha en slik dobbel funksjon også hos informantene. I for eksempel LHBTIQ-miljøet er det skapt rom hvor et språk som ikke diskriminerer personer med ikke-binære kjønnsidentiteter råder, blant annet ved at "hen" er tatt i bruk. Samtidig ønsker både informantene og deler av deltakerne i "Språkspalta" at "hen" skal innføres i en form for overordnet diskurs, for at språkfelleskapet på samfunnsnivå skal synliggjøre kjønnsidentiteter utenfor de binære.

3.2.2 Genderism: Seks former for kjønnsrelatert diskriminering

Wojahn (2015) bruker en modell utformet av Feministische Sprachpraxis, ei gruppe tyskspråklige kjønns- og språkvitere, som teoretisk redskap i sin analyse. Analysemodellen er bygd på genderismemodellen, som utgår fra et konstruktivistisk språksyn hvor diskriminerende normforsetillinger relateres til en inndeling av mennesker etter kjønn (Wojahn, 2015, s. 27). Feministische Sprachpraxis deler kjønnsrelatert diskriminering i seks ulike realiseringsformer, nemlig to-, andro-, hetero-, repro-, cis- og kategorialKjønning (Wojahn, 2015, s. 28). Redegjørelsen under baserer jeg på Wojahn (2015) sin forklaring av modellen.

ToKjønning er den samfunnsmessige forestillingen om at det kun finnes to kjønns kategorier, nemlig kvinner og menn. Dette tankesettet legger grunnen for de andre realiseringene av kjønnsdiskriminering.

AndroKjønning innebærer at mannlighet utgjør normen, mens kvinnelighet er et avvik fra denne mannlige normen. I feministiske bevegelser kalles denne formen for genderisme⁸ for sexisme. Videre er heteroKjønning den strukturen som setter heteroseksualitet som norm, og tilsvarende begrep er heteronormativitet. ReproKjønning refererer til den sosiale forventningen samfunnet har til at folk skal få barn.

At kjønnsidentiteter er statiske gjennom folks liv, og at mennesker kun kan tildeles enten kvinnelig eller mannlig kjønn, er cisKjønning. Reproduksjonen av cisKjønning

⁸ Min oversettelse av "genderism", fra Wojahn (2015).

forutsettes av toKjønning. Transpersoner utsettes for cisKjønnen diskriminering. "Cis"-begrepet er et forsøk på å benevne den vanligvis umarkerte normen, og cispersoner er som nevnt i kapittel 1.1 personer som ikke bryter med det kjønnen de har blitt tildelt ved fødsel.

KategorialKjønning utgjør den grunnleggende ideen om at alle mennesker på ett eller annet vis har kjønn. Dette er en form for genderisme som går ut på at samfunnet vårt ikke gir rom for å i det hele tatt konseptualisere mennesker uten kjønn. Fordi vår forestilling om kjønn er så gjennomgripende, er det nesten umulig å stille spørsmålstegn ved denne formen for genderisme. Dette kan knyttes til hvilke konsepter som er intelligible for oss. KategorialKjønning utgjør slik den *dispositive* rammen for genderisme, og er altså den som er bestemmende for hvordan man kan utfordre kjønnskategoriene. Det er spesielt diskriminering basert på toKjønning og cisKjønning som gjør seg aktuell i mitt materiale, fordi innføringen av pronomenet "hen" ser ut til å utfordre ideen om at alle mennesker inngår i enten kategorien mann eller kvinne. Fordi kjønnsidentiteter utenfor de binære også for noen utgjør en ikke-intelligibel størrelse, kan også kategorialKjønning fungere som en forklaringsmodell for hvorfor noen motsetter seg innføringen av pronomenet "hen".

3.2.3 Modeller for feministisk språkforandring

Når det gjelder endringer av androKjønnede språkpraksiser, er det ifølge Wojahn (2015, s. 38) identifisert to overgripende strategier: kjønnsspesifisering og kjønnsnøytralisering. Intensjonen bak begge strategier er å skape språkpraksiser som behandler kvinner og menn likt. Kjønnsspesifisering innebærer at man skaper symmetriske språkpraksiser som benevner både kvinner og menn, for at kvinner skal synliggjøres og makthierarkier mellom kvinner og menn skal bli poengterte (Wojahn, 2015, s. 39).

Ved kjønnsnøytralisering avskaffer man kjønnsspesifikke benevninger, med formål om språklig likestilling mellom menn og kvinner. Slik kan kjønn gjøres mindre framtrødende og dermed også mindre viktig, men samtidig risikerer man at maktstrukturer skjules i stedet for å utfordres (Wojahn, 2015, s. 41).

Ved å utføre persepsjonsstudier har de to ulike strategienes kognitive effekter blitt målt. Persepsjonsstudiene viser at hvilke benevninger man bruker på personer har direkte påvirkning på hvilke forestillinger folk får om dem (Wojahn, 2015, s. 42). I alle språksamfunn der slike studier har blitt gjennomført, viser det seg at generiske maskuline former og former som er uspesifikke når det gjelder kjønn i stor grad fører til konseptualiseringer av menn. Som vi så i kapittel 2.3 viser en undersøkelse gjort av Wojahn (2013) at pronomenet "hen" kan se ut til å i stor grad skape persepsjoner som inkluderer alle personer, uavhengig av kjønn.

4 Metode

I dette kapitlet vil jeg legge fram hvilke metodiske valg jeg har gjort for å besvare problemstillingen til denne oppgaven, og ta for meg hvordan jeg har gått fram for å skaffe empiri til analysen. Først tar jeg meg mine metodevalg i kapittel 4.1. Deretter vil redegjøre for min egen posisjonering i forhold til oppgavens tematikk, samt forskerens rolle i diskursanalysen i kapittel 4.2. I kapittel 4.3 og 4.4 legger jeg fram hvordan jeg har gått fram når jeg har samlet data fra intervjuer og kommentarer fra "Språkspalta". Til slutt, i kapittel 4.5, redegjør jeg for etiske aspekter ved arbeidet med oppgaven, samt potensielle problemer ved resultatenes validitet.

4.1. Valg av metode

Valget av metode avhenger av hvilken type informasjon som kan brukes til å besvare de forskningsspørsmålene man har, og dermed altså hvilken type empiri man trenger å framskaffe. Denne oppgavens problemstilling er todelt: Hvordan blir forholdet mellom bruk av pronomen, da med skjærskilt tanke på pronomenet *hen*, og kjønn forstått og forklart? Og hvordan blir forholdet mellom språkendring i form av innføring av pronomenet *hen* og samfunnsendringer forstått og forklart?

For å kunne svare på disse problemstillingene mener jeg det har vært nødvendig å ta i bruk en kvalitativ metode for å hente inn empiri. Kvalitativ forskning kjennetegnes gjerne av et mål om å oppnå forståelse heller enn å kunne forklare, og forholder seg til et fortolkende paradigme, hvor informantenes meningsdanning er vektlagt (Tjora, 2018, s. 24). Empirien jeg har samlet er todelt. For det første har jeg gjennomført dybdeintervjuer med mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet. For det andre har jeg gjort en innsamling av skriftlige kommentarer fra en post omhandlende pronomenet "hen" i en Facebook-gruppe ved navn "Språkspalta." Målet er at de to datasettene samlet skal kunne utfylle hverandre og gi et noenlunde helhetlig bilde av folks forståelse av forholdene skissert over.

At jeg har to former for empiri som utgangspunkt for min analyse, har bakgrunn i at jeg ønsker å implementere flere ulike perspektiver i min analyse. Det første og mest tungtveiende perspektivet kommer fra mennesker med ikke-binære kjønnsidentiteter som jeg har intervjuet, og som mer eller mindre⁹ foretrekker å bli omtalt med pronomenet "hen". Pronomenet angår dem på den måten i hverdagen. Det er fullt mulig at noen personer med ikke-binære kjønnsidentiteter ikke foretrekker å bli omtalt som "hen", men med for eksempel andre pronomen eller kun navn, men disse er ikke representert i studien.

Det andre perspektivet, som jeg henter fra en diskusjonstråd i Facebook-gruppa "Språkspalta", er et forsøk på å bringe inn perspektivet til mennesker som ikke har *hen* som sitt foretrukne pronomen, men som likevel har interesse av å delta i diskusjonen om pronomenet basert på en generell interesse for språk og språkutvikling.

Jeg har valgt å bruke diskusjoner fra akkurat "Språkspalta" fordi det er ei Facebook-gruppe hvor pronomenet "hen" har blitt tatt opp til diskusjon flere ganger. Dermed er det mye materiale å ta av her. Dessuten er det vanlig å være identifiserbar ut fra navn på Facebook. Jeg antar derfor at diskusjonen i mindre grad blir fylt av hatefulle ytringer, enn dersom folk kommenterer anonymt. Jeg ønsker å se perspektivet til den litt mer gjengse person, ikke de mest ekstreme ytringene slike diskusjoner kan generere. Spesielt i kommentarfelt under leserinnlegg, kronikker og lignende har jeg gjennom en del ustrukturerte søk merket meg at folks ytringer kan bli både hatefulle og

⁹ Noen av informantene har et ambivalent forhold til hvilke pronomen de ønsker å bli omtalt med. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5.

diskriminerende. Til slutt samler "Språkspalta" tilsynelatende språkinteresserte og -bevisste mennesker. Jeg vil anta at disse kommentarene kan skille seg fra de man finner under for eksempel debattinnlegg om "hen" i aviser, fordi utgangspunktet for diskusjonen i "Språkspalta" er det lingvistiske. Det er interessant for meg at de lingvistiske perspektivene ved pronomenet "hen" har hovedfokus i kommentarene, og at andre tema havner mer i bakgrunnen.

Jeg skal bruke intervjuene jeg har gjennomført, og de innsamlede kommentarene til å gjennomføre en diskursanalyse. Diskursanalyse er også det vitenskapsteoretiske grunnlaget og analysemetoden jeg bygger oppgaven på. For å kunne få tilgang til de to ulike perspektivene jeg ønsker som grunnlag for min analyse, er det nødvendig å analysere to ulike materialer, som til dels kan sies å representere ulike diskurser¹⁰ (diskursbegrepet har jeg redegjort for i kapittel 3). Diskursen som representerer det mer "allmenne" perspektivet, lå allerede tilgjengelig ute på Facebook, i og med at det var en diskurs skapt uavhengig av mitt forskningsprosjekt. Perspektivet til mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet har vært vanskeligere å finne i form av en allerede ferdig diskurs, som for eksempel et diskusjonsforum. Dette er nok først og fremst fordi det sannsynligvis finnes nokså få mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet, og dermed også få (eller ingen) norske forum hvor disse menneskene er invitert til å diskutere pronomenet "hen" seg imellom.¹¹ Dersom et slikt rom finnes, vil det dessuten trolig være vanskelig for meg å få adgang der, i og med at jeg er ciskjønn. Intervjuer som empiri er dessuten nødvendig fordi jeg har ønsket å komme enda dypere inn på hva den enkelte tenker og mener om fenomenet enn det et slikt potensielt forum trolig kan gi meg mulighet til. Jeg hatt behov for muligheten til å stille spørsmål, hvor svarene kan bidra til å svare på oppgavens problemstilling. Dybdeintervjuer egner seg dessuten godt når man ønsker å forstå informantens meninger, holdninger og erfaringer (Tjora, 2017, s. 114). Dermed ble det nødvendig å "konstruere" en diskurs, ved å gjennomføre intervjuer med et utvalg informanter.

Jeg har valgt å bruke begrepet *informant* om personene jeg intervjuet. Begrepet brukes helst om personer som sitter på spesiell kunnskap om forskningens tema, og kan gi "assosiasjoner til et forskningsperspektiv som fremhever at forskeren 'henter' informasjon fra dem som studeres" (Thaagard, 2018, s. 45). Intervjusituasjonen er en *intersubjektiv* situasjon. Det innebærer at de som deltar i samtalen, i denne oppgavens tilfelle forskeren og informanten, sammen skaper en felles virkelighetsforståelse (Tjora, 2017, s. 260). Altså fungerer ikke intervjuet som en overføring av informasjon og kunnskap fra informanten til forskeren, men som en situasjon hvor forsker og informant i fellesskap kommer fram til mening. Jeg har likevel valgt å bruke *informant* til fordel for andre begreper, som *deltaker* eller *intervjuperson*, fordi jeg ser mangler ved disse begrepene som jeg ikke vil gå nærmere inn på her. Det er altså viktig å poengtere at jeg tillegger begrepet en mening utover det å informere, og ser på intervjuene som intersubjektive situasjoner.

4.1.1 Diskursanalyse og sosialkonstruktivisme

Som allerede redegjort for i kapittel 3.1, legger denne oppgaven diskursanalyse til grunn for både det vitenskapsteoretiske grunnlaget og analysemetoden. At jeg valgte intervjuer

¹⁰ Det som blir sagt og skrevet i både intervjuene og diskusjonstråden i "Språkspalta", kan også videre deles inn i ulike diskurser, avhengig av hvordan taleren/skribenten for eksempel forstår begrepet "kjønn".

¹¹ Som redegjort for i kapittel 1.1, har jeg ikke klart å finne data på hvor mange personer med ikke-binær kjønnsidentitet som finnes i Norge. Jeg har heller ikke funnet noen lett tilgjengelige forum på internett hvor personer med slike identiteter samles og diskuterer problematikk som oppstår i forbindelse med deres kjønnsidentiteter.

og innsamlede Facebook-diskusjoner som empiri for oppgaven står i nær tilknytning til dette.

Oppgavens empiri, altså intervjuene og kommentarfeltet, kan sies å utgjøre ulike diskurser, altså bestemte måter å snakke om og forstå verden på (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 9). Det sosialkonstruktivistiske perspektivet innebærer at kunnskap anses som noe som er konstruert av de menneskene som deltar i en gitt sosial sammenheng (Thagaard, 2018, s. 40). Kunnskap er altså ikke noe statisk eller objektivt, og dermed blir det nødvendig å undersøke kunnskapen gjennom diskurser, for å finne ut hvilken forståelse den enkelte sitter på. Språket følger bestemte mønstre innad i diskurser, avhengig av de ulike sosiale domene de som ytrer seg befinner seg i. Ved å analysere mønstre i de diskursene jeg undersøker, kan jeg forstå kunnskapen om verden og verdenssynet til de menneskene som uttaler seg. Mer spesifikt kan jeg finne ut hvordan de forstår og forklarer forholdet mellom pronomenet "hen", kjønn og samfunnsendringer.

Valget av metode i denne oppgaven er altså fundert i et sosialkonstruktivistisk perspektiv, og dermed en tro på at ved å analysere mønstre i de diskursene jeg undersøker, kan jeg finne svar på oppgavens forskningsspørsmål.

4.2 Forskerens posisjon

Innenfor kvalitativ forskning kan man ikke regne med at forskeren stiller seg helt nøytralt til det temaet hen skal forske på (Tjora, 2017, s. 235). Dermed er det viktig å være klar på hvordan man som forsker forstår det temaet man skal undersøke i forkant av studien, samt å være forberedt på at denne forståelsen kan endre seg underveis i prosjektet.

Personlig kjente jeg ingen som foretrekker å bli omtalt med pronomenet "hen" og/eller har en ikke-binær kjønnsidentitet i forkant av studien. Jeg har likevel i lengre tid interessert meg for debatten om transpersoners rettigheter og prøvd å sette meg inn i tematikken. Jeg vil påstå at jeg gikk inn i studien med åpenhet og nysgjerrighet. Samtidig anser jeg transpersoner som en marginalisert gruppe, og forholder meg i stor grad støttende til arbeidet FRI og andre interesseorganisasjoner for LHBTIQ-personer gjør, blant annet for å øke forståelsen og aksepten fra samfunnet. Denne interessen gjorde at jeg stilte med en del forkunnskaper om feltet som hjalp meg å finne gode spørsmål til studien. Dette kan selvsagt være med på å farge hvordan jeg analyserer de dataene jeg har samlet inn, men det er vanskelig å peke på akkurat hvordan.

Tjora peker på at spørsmålet om hvorvidt resultatene fra undersøkelsen ville blitt annerledes dersom en annen forsker hadde gjennomført den, fungerer godt for å vurdere en kvalitativ studies pålitelighet (2017, s. 238). Jeg vil si at det nok hadde vært tilfellet i denne undersøkelsen, spesielt dersom den var gjennomført av noen som hadde negative holdninger til transpersoner, og som hadde større problemer med å akseptere deres kjønnsidentiteter enn det jeg har.

4.2.1 Forskerens rolle i diskursanalysen

I diskursanalysen anser man ikke virkeligheten for å inneha en form for objektiv sannhet, og dermed er det heller ikke diskursanalysens mål å skulle komme fram til hva som er "virkelig" bak diskursen. I stedet arbeider forskeren med å finne mønstre i diskurser, og å avdekke hvilke sosiale konsekvenser de ulike framstillingene av verden får (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 31).

Forskeren vil alltid selv inngå i en diskurs, og man deler gjerne det synet på en rekke strukturer som selvfølgelig. Dermed kan det være vanskelig å se hvordan betydningssystemene er sosialt konstituerte og potensielt kunne vært annerledes enn de er. Det er nettopp disse selvfølgelighetene man skal avdekke, og Jørgensen og Phillips

påpeker at man som forsker er nødt til å fremmedgjøre seg fra materialet for å kunne gjøre dette (1999, s. 32). I denne oppgavens tilfelle, undersøker jeg et materiale som kan sies å omhandle et fenomen, pronomenet "hen", som oppfattes ulikt avhengig av konteksten det diskuteres i. For en del av forkjemperne er "hen" et uttrykk for en form for endring av de "selvfølgelighetene" som knyttes til kjønn i vårt samfunn. Dermed vil jeg når jeg studerer mitt materiale, nødvendigvis også bli satt i en posisjon hvor jeg må vurdere de samme spørsmålstegnene som blant andre mine informanter setter ved for eksempel tokjønnsmodellen.

I Faircloughs kritiske diskursanalyse anses diskurser for å være enten ideologiske eller ikke-ideologiske. Dette kan man tenke seg som løsningen på problemet med å skulle tre ut av diskursen man inngår i og gjennomskue de strukturene som ligger til grunn for det: Forskeren kan produsere ikke-ideologiske diskurser i sitt arbeid med diskursene (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 32). Løsningen er likevel ikke nødvendigvis så enkel, for som sett i kapittel 3.1.3 kritiserer Jørgensen og Phillips Fairclough for å ikke ha utviklet en god metode for å kunne skille mellom ideologiske og ikke-ideologiske diskurser. Problemet kan dermed se ut til å være uløselig, for forskeren vil alltid innta en posisjon i forhold til sitt materiale, og denne posisjonen vil være avgjørende for hvilke resultater hen får (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 32). Dersom en annen forsker hadde sett på det samme materialet, ville resultatene sett annerledes ut. Hvorvidt jeg inngår i en ideologisk- eller ikke-ideologisk diskurs i denne oppgaven er vanskelig å avgjøre, men ved å redegjøre for min posisjon, slik jeg gjør i dette kapitlet, gir jeg leseren mulighet til å ta stilling til dette problemet selv.

Forskeren må også diskutere hvilken konsekvens hens egen posisjonen har for forskerens bidrag til reproduksjon og refleksjon av de sosiale strukturene (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 32). Som nevnt over, vil jeg altså mene at fordi denne studien nettopp undersøker diskurser som bryter med de rådende sosiale strukturene for blant annet kjønn, vil den nok i mindre grad kunne sies å reprodusere de samme strukturene. Jørgensen og Phillips (1999, s. 33) påpeker dessuten på at ved å bruke bestemte teorier, vil man kunne fremmedgjøre seg fra sine selvfølgeligheter og behandle materialet sitt ut fra andre perspektiver enn dem man har i sin hverdagsforståelse. Fordi jeg undersøker et fenomen som på sett og vis bryter med de rådende sosiale strukturene, reproduserer jeg nok i større grad strukturene i diskurser som utfordrer for eksempel tokjønnsystemet, enn de diskursene som ser på kjønn som utelukkende binært.

4.3 Datainnsamling: Intervjuer

I dette kapitlet vil jeg ta for meg hvordan jeg gikk fram for å skaffe informanter og gjennomføre intervjuer til oppgaven. Jeg tar for meg hvordan jeg gjorde utvalget av informanter, og peker på utfordringer ved dette. Deretter redegjør jeg for hvordan jeg gjennomførte intervjuene.

4.3.1 Utvalg av informanter

Til intervjuene ønsket jeg å snakke med mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet, som foretrekker å bli omtalt som "hen". Utover dette har jeg ikke hatt andre kriterier for utvelgelse. Å gjøre et forsøk på å skaffe et representativt utvalg, har jeg ansett som lite meningsfylt. Først og fremst er undersøkelsen liten i omfang, og bygger på intervju med kun fire personer. Videre regner jeg med, som jeg legger fram i kapittel 1.1., at gruppa med personer med ikke-binære kjønnsidentiteter er begrenset i omfang, så å skaffe et representativt utvalg ville nok vist seg å bli en vanskelig oppgave. Til slutt er det lite sannsynlig at variasjon i for eksempel bosted og alder ville gjort studien mer representativ for folk med ikke-binær kjønnsidentitet. Dette er fordi personer som bruker

begreper som "ikke-binær" om egen kjønnsidentitet, gjerne har hentet slike begreper fra et LHBTIQ-miljø (som også framstår å være tilgjengelig over sosiale medier), og ikke fra annen omgangskrets i nærmiljøet.

For å få hjelp til å komme i forbindelse med aktuelle personer kontaktet jeg flere organisasjoner som arbeider med rettighetene til blant andre transpersoner. Tidlig i oktober 2018 sendte jeg ut e-poster til Forbundet for transpersoner og Foreningen FRI, samt deres underorganisasjoner i Trondheim og Midt-Norge. Noen av organisasjonene svarte med at de ønsket å legge ut et Facebook-innlegg på sine lukkede grupper, mens andre organisasjoner fikk jeg ikke svar fra. Jeg tror likevel, basert på informasjon fra mine informanter og korrespondanse med personer som ikke endte opp som informanter i undersøkelsen, at noen av organisasjonene jeg ikke fikk svar fra, tok informasjonen om studien min videre til aktuelle personer.

Flere personer viste sin interesse i begynnelsen. Noen viste seg å ha kunnskap om tematikken, men hadde ikke selv en ikke-binær kjønnsidentitet og foretrakk ikke pronomenet "hen" brukt om seg selv. Dermed var ikke disse aktuelle som hovedinformanter for min oppgave. Ut fra den første omgangen med e-postutsendelser kom jeg i kontakt med én person som endte opp som deltaker i undersøkelsen. Intervjuet ble gjennomført i november 2018.

I november 2018 skrev jeg et innlegg på min private Facebook-side. Jeg informerte om at jeg lette etter informanter og at innlegget gjerne måtte deles. På innlegget fikk jeg en del kommentarer fra mennesker som foretrekker at andre bruker "hen" om dem, men ingen av dem tok direkte kontakt med meg og sa at de ønsket å la seg intervju. Av etiske hensyn som jeg redegjør for i kapittel 4.3.2 valgte jeg ikke å be noen av disse personene om å la seg intervju. Også i denne sammenhengen fikk jeg én besvarelse som resulterte i et intervju gjennomført i februar 2019.

For å nå flere informanter brukte jeg den såkalte "snøballmetoden". Dette er en vanlig metode for å skaffe informanter, spesielt i studier med det Tjora kaller "ukjent univers" og hvor det er vanskelig å finne nok informanter før studien er i gang (2017, s. 135). Disse menneskene er gjerne del av populasjoner av det Andrews og Vassenden kaller avvikere, skjulte eller forbudte i samfunnet (2007). Dette kan nok i hvert fall noen av de med ikke-binær kjønnsidentitet må kunne sies å være: Utvalget av informanter rommer ei gruppe mennesker som ikke nødvendigvis er åpne om sin identitet, og som i mange tilfeller opplever motstand og stigmatisering basert på deres identitet. For å få tak i informanter fra slike "ukjente univers", kan man bruke informanter til å komme i kontakt med flere. Jeg spurte informantene som jeg intervjuet i november 2018, om hen kjente flere som kunne være aktuelle å intervju. Da fungerte den første informanten som det som Tjora kaller "førstekontakt" (2017, s. 135). Gjennom denne førstekontakten kom jeg i kontakt med nok en informant, som jeg gjennomførte et intervju med i januar 2019.

Like før jul kontaktet jeg FRI på nytt, fordi jeg ikke hadde fått svar fra dem i første omgang med e-postutsendelser. Om det var på grunn av dette, eller andre av framstøtene jeg hadde gjort, vet jeg ikke, men i desember 2018 tok en siste informant kontakt. Også dette intervjuet ble gjennomført i januar 2019. Dermed hadde jeg totalt fire informanter.

4.3.2 utfordringer i prosessen med utvalg av informanter

Å finne informanter til prosjektet var utfordrende av flere grunner. Den første og mest åpenbare grunnen er at det sannsynligvis finnes relativt få mennesker som identifiserer seg som ikke-binær og foretrekker å bli omtalt som "hen". Videre var det en utfordring å finne ut hvilke kanaler som egnet seg for å komme i kontakt med disse nokså få aktuelle

deltakerne. Kjønnssidentitet er dessuten et sensitivt og svært personlig tema. Dette kan gjøre at potensielle informanter vegrer seg for å stille opp, for eksempel i frykt for å bli gjenkjent, eller fordi det kan være et vanskelig eller ubehagelig tema å snakke om.

At temaet er så sensitivt, gjorde også at jeg var forsiktig med å være for pågående i min rekruttering av informanter. Som nevnt over, endte jeg for eksempel med ikke å kontakte de menneskene som hadde kommentert mitt Facebook-innlegg. Ingen av personene var venner av meg på Facebook, og mens noen av dem hadde blitt henvist dit av en person de refererte til, hadde andre blitt tagget¹² direkte i kommentarfeltet. Begge situasjonene ligner litt på den som oppstår når man bruker snøballmetoden: Én person har "angitt" en annen og rekruttert hen inn i prosjektet (Tjora, 2017, s. 136). Fordi alle personene som ble tagget og/eller deltok i kommentarfeltet under Facebook-innlegget mitt tilsynelatende hadde blitt "rekruttert" til tråden, valgte jeg å ikke be noen av dem om intervju. Jeg ønsket at potensielle deltakere skulle henvende seg direkte til meg. Dette er utelukkende fordi jeg ikke ville presse noen til å stille opp i et intervju som omhandlet såpass sensitiv tematikk. Valget tok jeg altså av etiske hensyn.

Jeg hadde også en lengre e-postutveksling med to personer som så ut til å passe de kriteriene jeg ønsket hos informantene, men som jeg mistet kontakten med. Jeg prøvde ved noen anledninger å gjenopprette kontakten, men var uten hell. Noen potensielle deltakere som passet utvalget, ble også uaktuelle, fordi reiseveien for min egen del ville blitt for lang dersom vi skulle gjennomført et intervju.

4.3.3 Gjennomføringen av intervjuene

Rammene for intervjusituasjonen vil være en viktig faktor når det gjelder å skape en trygg situasjon for informanten. Tjora framlegger en avslappet stemning som en forutsetning for å kunne lykkes med dybdeintervjuer (2017, s. 118). Han foreslår informantens eget hjem som en god arena for å gjennomføre intervjuer, men poengterer også at det kan være lurt å la informantene selv velge sted (2017, s. 121).

I min undersøkelse vurderte jeg det som nødvendig at intervjuene skulle gjennomføres på en nokså skjermet plass, i og med at tematikken for intervjuene var såpass sensitiv. Derfor lot jeg ikke informantene velge helt fritt hvor de ville møte meg. I stedet spurte jeg om det var mulig å gjennomføre intervjuet hjemme hos dem, og foreslo samtidig et alternativt sted dersom de ikke skulle ønske å ha intervjuet hos seg selv. At jeg la fram et ekstra alternativ, var i stor grad for at informantene ikke skulle føle seg presset til å ha intervjuet hos seg. Resultatet var at to av intervjuene ble gjennomført hjemme hos informantene selv, mens ett ble gjennomført i et grupperom på en av NTNUs campuser. Det siste intervjuet var også planlagt å gjennomføres i et grupperom, men på grunn av sykdom måtte intervjuet flyttes. Det endte med at vi gjorde intervjuet over FaceTime, og at informanten satt hjemme hos seg selv mens vi kommuniserte over en videosamtale.

I forkant av intervjuene, rett etter at informantene hadde kontaktet meg på e-post, sendte jeg dem samtykkeskjemaet som jeg utarbeidet i forbindelse med godkjenningen fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) (se med om NSD i kapittel 4.5.4). Dette skjemaet (Vedlegg 1) ba jeg informantene lese igjennom innen vi avklarte om de ønsket å delta eller ikke, fordi det inneholdt mye viktig informasjon, både om innholdet i intervjuet og om rammene rundt. Denne informasjonen tenkte jeg kunne være avgjørende for hvorvidt de ønsket å delta eller ikke. Jeg valgte hele veien å være

¹² Når du tagger noen på Facebook, skaper du en direkte link til deres profil. Personen som er tagget får dessuten et varsel om at hen har blitt det (Facebook, u.å.b). Verbet kommer fra engelsk og er ikke normert i Bokmålsordboka. Jeg følger normal bøyning når jeg bruker det.

åpen om hva vi skulle snakke om i intervjuet, fordi jeg mente det ikke var problematisk om informantene hadde tenkt igjennom tematikken i forkant av intervjuet. Samtykkeskjemaet hadde jeg også med da intervjuene skulle gjennomføres. Informantene fikk mulighet til å lese igjennom skjemaet på nytt, og etter at de hadde signert dokumentet, startet vi samtalen.

Jeg utformet en intervjuguide i forkant av samtalene. I den passet jeg på at intervjuet skulle ha en form for naturlig progresjon, med tanke på graden av refleksjon de ulike spørsmålene krevde fra informantene. Jeg startet med det Tjora kaller *oppvarmingsspørsmål*, som er enkle spørsmål som krever lite refleksjon fra informanten (Tjora, 2017, s. 145). Jeg ba informantene fortelle om seg selv, hva de drev med på fritida og eventuelt på jobb, hvor de kom fra og lignende. Fra disse spørsmålene gikk jeg over til *refleksjonsspørsmål*, som åpner for refleksjon over forskningstemaet for informanten (Tjora, 2017, s. 146). I intervjuguiden hadde jeg utformet tre slike refleksjonsspørsmål, og en rekke oppfølgingsspørsmål til disse. Det første handlet om informantens kjønnsidentitet. Deretter gikk vi inn på deres prosess med å "bytte" pronomen til "hen". Til sist snakket vi om hvilke holdninger informanten opplever at folk har til at hen bruker "hen" som pronomen.

Det varierte veldig i hvor stor grad jeg ble nødt til å benytte meg av oppfølgingsspørsmålene. Noen av informantene snakket seg over på de temaene jeg ville innom, av seg selv, mens andre var mer avhengige av spørsmål fra meg. Fordi jeg var redd for at noen spørsmål skulle stå igjen ubesvarte etter intervjuet, endte det med at samtalene i noen tilfeller kom innom samme tematikk flere ganger: Først fordi informanten hadde kommet inn på temaet selv, og deretter fordi jeg hadde et spørsmål som omhandlet det samme i intervjuguiden, og jeg var redd for at spørsmålet ikke skulle være godt nok besvart da informanten kom inn på det selv tidligere i samtalen.

4.3.4 Transkripsjon

Intervjuene resulterte i flere timer med lydopptak, som jeg senere transkriberte. Jeg vil kort ta for meg hvordan jeg har arbeidet med å bearbeide materialet fra lydopptak til skrift.

Da jeg transkriberte intervjuene, var hovedformålet å kunne gjengi meningsinnholdet i det som ble sagt. Jeg har derfor ikke brukt lydskrift og andre spesialtegn, og heller skrevet om det den talende (altså jeg eller informanten) har sagt til bokmål. I stor grad har jeg skrevet om utsagnene til å passe inn i min egen språkføring, og har altså ikke alltid tatt hensyn til at det kanskje finnes bokmålsformer som ligner den talendes talemåte mer enn måten jeg selv skriver på. Alle utsagn blir utover dette gjengitt ordrett.

Utsagn med ekstra trykk eller volum har jeg markert ved å bruke fet skrift. Det er selvsagt en vurderingssak hva som kan sies å ha nok trykk til at dette bør markeres. Jeg har forsøkt å bruke fet skrift der meningsinnholdet blir annerledes dersom trykket eller volumet hadde vært justert.

Videre bruker jeg ellipsetegn "..." for å markere pauser. Lengdene på pausene i intervjuene varierer i stor grad, men dette har jeg ikke markert i transkripsjonen. Jeg mener det viktigste er at det kommer fram hvor den talende dveler og tar pauser, og ikke nødvendigvis hvor lenge hen gjør det. Utelatte lyder i slutten av et ord, eventuelt avbrytelser, har jeg markert ved å legge til "..." på slutten av det ufullstendige ordet.

Der informanten ser ut til å sitere andre eller seg selv, har jeg markert sitatene med anførselstegn (""). Noen få steder har jeg brukt utropstegn på slutten av et utsagn. Dette har jeg gjort for å markere at informanten høres undrende eller overrasket ut, eller dersom tonefallet har gått markant opp på slutten av utsagnet.

4.4 Datainnsamling: Diskusjonstråden i "Språkspalta"

I dette kapitlet tar jeg for meg hvordan jeg har gått fram når jeg har valgt ut diskusjonstråden i Facebook-gruppa "Språkspalta" som empirisk grunnlag for denne oppgaven. Jeg gir først et kort innblikk i hva "Språkspalta" er, for deretter å redegjøre for hvordan jeg gjorde mitt utvalg. Hvorfor jeg valgte å bruke diskusjonstråder i "Språkspalta" som analysemateriale, har jeg redegjort for i kapittel 4.1.

4.4.1 "Språkspalta"

"Språkspalta" var tidligere ei lukket gruppe på Facebook, men er per 10. mai 2019 åpen. At gruppa er åpen, innebærer at den er søkbar for alle på Facebook, og at alle kan se hvem som er medlemmer og hva de legger ut. I beskrivelsen av gruppa som ligger under fanen "Om" på Facebook, står det at den ble opprettet i 2009, og er "[s]palta som jevnlig tar for seg språket i norske medier, og hjelper deg å skrive bedre". "Språkspalta" har per 10. mai 2019 37 412 medlemmer.

Gruppa har en åpen vegg hvor medlemmer kan poste språkrealterte innlegg. Når jeg videre i oppgaven bruker "innlegg", referer jeg til slike poster. I tillegg har medlemmene mulighet til å kommentere på hverandres innlegg, og videre kommentere på andres kommentarer. Det er altså snakk om diskusjon på tre nivåer. Slike diskusjoner utgjør det jeg i det videre vil kalle en "tråd", og innleggene har en trådstartende funksjon. Diskusjoner bestående av kommentarer som er generert av andre kommentarer, heller enn direkte av et innlegg, kaller jeg "undertråder". Disse markeres ved at kommentarene rykkes mot høyre. I "Språkspalta" forventer jeg å finne tråder med diskusjoner som tar utgangspunkt i det språklige aspektet ved pronomenet "hen".

4.4.2 Utvalg av kommentarer

For å finne relevante tråder og forsøke å få en oversikt over hva som fantes av diskusjoner i om "hen" i "Språkspalta", søkte jeg på "hen" i Facebooks søkefunksjon i gruppa. Søkefunksjonen lar deg gjøre en filtrering av søket. Spesielt relevant her er hvorvidt man velger å sortere etter "toppoppslag" eller "nyaste oppslag", og publiseringsdato "any date" eller et spesifikt år. For å få en oversikt, gjorde jeg flere søk, og sorterte både etter toppoppslag og nyeste oppslag. Toppoppslagene så ut til å filtrere fram innlegg som hadde generert større diskusjoner med flere kommentarer. Jeg vet ikke hvordan Facebooks algoritmer fungerer, og hva som gjør om et oppslag er et toppoppslag eller ikke, men jeg vil anta at det er en kombinasjon av hvor mange som interagerer i tråden, hvor mange svar den opprinnelige posten har fått, hvem som interagerer i tråden og hvem som har publisert innlegget.

Når man søker på "hen" i "Språkspalta", vil alle tråder som inneholder ordet "hen" dukke opp. For å gjøre en videre avgrensing, så jeg bort ifra tråder som ikke hadde pronomenet "hen" som tema i innlegget. Dette innebærer innlegg som handlet om andre tema enn pronomenet, men hvor skribenten har brukt "hen" som pronomen i teksten. Dessuten omfatter det alle innlegg som handler om noe annet enn pronomenet "hen", men som har fått kommentarer som inneholder ordet "hen". Videre ble også "hen" brukt i adverbial forstand i noen innlegg og kommentarer. Disse så jeg også bort fra.

Ut fra søkene mine, konkluderte jeg med at jeg ønsket å se på nyere tråder, fordi diskusjonen om "hen" har utviklet seg mye de siste årene. Jeg mener dessuten at de nyere trådene vil fungere bedre som sammenligningsgrunnlag for intervjuene jeg gjorde med informanter, nettopp fordi de vil være oppdaterte på situasjonen i dag.

Per 30. april 2019 finnes det sju innlegg i Facebook-gruppa "Språkspalta" som har pronomenet *hen* som tema og som er skrevet i 2019. Innleggene varierer i innhold: Noen er eksempler på pronomenet "hen" i bruk, noen stiller spørsmål ved hvordan

pronomenet kan brukes, mens andre er linker til eller bilder av diskusjoner om pronomenet "hen". Innleggene har varierende mengde respons, men de har alle generert mellom 13 og 671 kommentarer. Fem av de syv innleggene har over 130 kommentarer. Jeg har ikke sammenlignet disse innleggenes respons i form av antall kommentarer med andre innlegg i gruppa, men ut fra diskusjonen i kommentarfeltene vil jeg påstå at innleggene om "hen" ser ut til å engasjere en god del.

Etter å ha gjennomgått store deler av innleggene om "hen", endte jeg med å bruke diskusjonstråden under innlegget som har generert flest kommentarer i 2019 som grunnlag for min analyse. Denne tråden er også den som dukker opp øverst når man filtrerer søket etter "hen" til toppoppslag (som altså sorterer alle innlegg om "hen" siden gruppas oppstart i 2009), og har altså generert 671 kommentarer. Opprinnelig hadde jeg tenkt å bruke flere diskusjonstråder som grunnlag for min analyse, men fordi dette innlegget har generert så mange kommentarer, og dermed er opphavet til en større diskusjon, anser jeg det som tilstrekkelig å kun undersøke denne ene diskusjonstråden. Størrelsen på materialet er også valgt ut med tanke på begrensningene som gjelder for oppgavens omfang.

Videre har jeg valgt tråden fordi det ser ut til å være opphav til en generell diskusjon om pronomenet "hen". Innlegget er en slags redegjørelse for debatten om pronomenet "hen" og de argumentene som gjerne legges fram til forsvar for bruk av pronomenet. I kommentarene diskuteres til dels innholdet i innlegget, men diskusjonen går også utover de elementene som tas opp der. Derfor mener jeg dette er en god tråd å ta for seg for å få et bilde av hvilke reaksjoner pronomenet "hen" skaper i "Språkspalta".

Det bør også nevnes at innlegget er skrevet av en profesjonell språkviter som ofte deltar i diskusjonene i "Språkspalta". At innleggsforfatteren er språkviter, innebærer at hen kan antas å ha et annet utgangspunkt enn øvrige deltakere i diskusjonene i gruppa som er ikke-lingvister. I tillegg har forfatteren tittelen "Conversation Starter"¹³ i gruppa. Skribenten ser ut til å ha en viss anerkjennelse blant deltakerne i tråden, for språklige spørsmål blir ofte rettet direkte til hen i undertrådene. Dette skjer ved at hen tagges av kommentarskribentene.

4.5 Ethiske perspektiver

Å bruke intervjuer med personer med ikke-binære kjønnsidentiteter, samt å bruke diskusjonstråder fra Facebook som empiri, er begge metodevalg som stiller krav til etisk bevissthet. I dette kapitlet vil jeg redegjøre for etiske utfordringer som har dukket opp, og valg jeg har måttet ta under arbeidet med oppgaven.

4.5.1 Transpersoner som informanter

Det finnes alltid etiske hensyn å ta i studier som involverer mennesker, og spesielt når man arbeider med utsatte minoritetsgrupper. I denne oppgaven undersøker jeg opplevelsene til personer med ikke-binær kjønnsidentitet. Som jeg redegjorde for i kapittel 1.1, anser jeg disse personene for å tilhøre en marginalisert gruppe, fordi mange av dem stadig opplever mangel på aksept, trakassering og diskriminering.¹⁴

¹³ At innleggsskribenten er en "Conversation Starter", ser man fordi det er et lite symbol ved gruppemedlemmets navn. Holder man musepekeren over symbolet, står det at medlemmet er en "Conversation Starter", noe som innebærer at hen bidrar til å skape "meaningful discussions" med innleggene i gruppa. Jeg har ikke klart å finne øvrige forklaringer fra Facebook på hva som skal til for å få tittelen "Conversation Starter" i grupper, men det kan se ut til at det er folk som er aktive ved å skrive innlegg og kommentarer, som i tillegg genererer mye respons, som får en slik tittel.

¹⁴ At oppgavens informanter tilhører ei gruppe som opplever mangel på aksept, trakassering og diskriminering, innebærer ikke automatisk at informantene selv gjør det samme. Jeg har ikke

At gruppa jeg ønsker å gjøre et utvalg fra, er marginalisert, kan by på problemer for studien. Zimman peker i artikkelen "Working With Transgender Communities" (2018) på utfordringer som kan oppstå når man bruker "transgender communities", altså transmiljøer i forskningsarbeid, og legger samtidig fram forslag til hvordan problemene kan løses.

I det følgende baserer jeg meg på Zimman (2018) når jeg redegjør for slike utfordringer og løsningene på dem. Jeg har selv forholdt meg til mange av retningslinjene Zimman legger fram. Dette gjorde jeg både for å kunne rekruttere deltakere, og for å skape tillit og vise respekt for deltakerne i intervjusituasjonen, i og med at det vil være en forutsetning for å skape trygghet og en avslappet intervjusetting. Zimman peker på at å vise respekt og forståelse for deltakernes identitet også er viktig utover studiens formål: Måten man snakker om kjønn på, kan fort ha påvirkning på det personlige plan hos personer med transidentitet.

Det må poengteres at ikke alle personer med ikke-binær kjønnsidentitet identifiserer seg som transpersoner, og det gjør heller ikke alle informantene i denne oppgaven. Likevel mener jeg at Zimman legger fram retningslinjer som også er relevante for denne undersøkelsen. Enten om informantene i denne oppgaven identifiserer seg som transpersoner eller ikke, vil sannsynligvis mange av erfaringene de har gjort seg, ligne de erfaringene transpersoner gjør seg. Jeg bruker i det videre begrepet "transperson" i omtalen av gruppa som skal fungere som informanter, fordi det er det begrepet Zimman (2018) bruker, og tenker at det også kan gjelde informantene i denne oppgaven.

Den første utfordringen Zimman peker på er at transpersoner kan vegre seg for å delta i forskning, fordi de ofte er svært bevisste på hvordan transpersoner framstilles i det offentlige. Man kan også regne med at stigma rundt kjønnsidentitet, frykt for å bli møtt med fordommer og mangel på forståelse, kan gjøre at noen velger å ikke melde seg til studien, til tross for at de passer utvalget. At jeg er ciskvinne, og ikke har noen umiddelbar tilknytning til transmiljøet jeg skal undersøke, gjør at jeg kommer fra det Zimman mener er en mer normativ gruppe enn potensielle deltakerne i undersøkelsen. Zimman peker på at slike ujevnheter kan gjøre at noen personer som passer utvalget, velger å ikke delta. I tillegg kan det by på utfordringer i relasjonsbyggingen mellom meg og informantene, fordi vi ikke deler samme erfaringer.

Videre mener Zimman at en forutsetning for å kunne gjøre god forskning i transmiljøer, er at forskeren gjør seg kjent med sine egne holdninger, gjør grundig forarbeid ved å sette seg inn i miljøet, samt er bevisst hvordan hen ordlegger og oppfører seg. Å gjøre seg kjent med egne holdninger, innebærer å kartlegge egne antakelser og gjøre seg bevisst på hvilke politiske implikasjoner studien kan få. Zimman påpeker at forskeren selv ikke nødvendigvis er bevisst de ideologiene hen reproducerer gjennom språket, og at en transperson gjerne vil lete etter hint om hvilke ideer folk har om kjønn. I arbeidet med denne oppgaven har jeg derfor reflektert mye over hvilken forståelse jeg har for mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet, og også forsøkt å kartlegge egne fordommer jeg eventuelt måtte ha.

Zimman bemerker videre at man må anerkjenne at det at forskeren har en positiv holdning til transmiljøet, ikke nødvendigvis innebærer det samme som at hen er godt forberedt på å gjøre forskning i miljøet. Det er i følge han nødvendig å lese seg opp på ressurser fra for eksempel interesseorganisasjonene til transpersoner innen man gjør datainnsamlinger, for å kunne unngå å reproducere sexistiske ideologier. Selv har jeg brukt ressursene som ligger tilgjengelig på nettsidene til FRI mye. Der ligger det

grunnlag for å uttale meg om deres erfaringer på disse områdene, utover det som framkommer av min analyse og drøfting.

begrepslister som forklarer viktige begreper innen LHBTIQ-miljøet, og artikler som handler om hvordan man skal bruke språket på en respektfull og inkluderende måte. Jeg har også fulgt nøye med i debatter og diskusjoner i riksdekkende medier som har omhandlet transpersoner og språk. Jeg har opplevd at dette har økt min forståelse for hva som kan være skadelig språk og hvilke formuleringer man burde unngå.

Utover det jeg har kunnet lære fra ulike ressurser på nett, legger også Zimman fram noen strategier for å unngå et cissexistisk språk. Cissexisme innebærer i følge Zimman at man regner cisidentiteter som normalen, og at transidentiteter regnes som unntak eller bare glemmes, og ifølge han er språket gjennomgående cissexistisk. For det første påpeker Zimman at man bør bruke et så kjønnsnøytralt språk som mulig. Dersom det ikke er mulig å være kjønnsnøytral, er det et poeng å understreke hvilke aspekter ved kjønn det er snakk om. For eksempel kan man snakke om "folk som fikk angitt kvinne ved fødsel", foran "kvinne", og snakke om folk med livmor, foran "kvinner". For det andre bør man ikke bidra til å reprodusere et binært kjønnssystem. Dette gjør man ved å ta utgangspunkt i at det finnes flere enn to kjønn. Jeg har så langt det har vært mulig tatt til meg rådene Zimman legger fram, og har vært bevissist min egen språkbruk i både møtet med informantene mine og i resten av arbeidet med denne oppgaven.

Zimman anbefaler også at deltakerne i undersøkelsen ikke er de første transpersonene som får innsikt i prosjektskissen. At andre transpersoner får innsikt og mulighet til å gi tilbakemelding på prosjektet, er viktig, fordi de har en annen forståelse for miljøet enn det man som cisperson kan ha. Personlig hadde jeg ikke mulighet til å forhøre meg med transpersoner om den planlagte forskningen min. Til gjengjeld oppsøkte jeg informanter gjennom interesseorganisasjonene til transpersoner i Norge. Dette innebar at organisasjonene viderefremmet informasjon om studien min til sine medlemmer. Jeg opplevde at dette fungerte som et slags filter, og antok at dersom studien min inneholdt for eksempel fordomsfulle momenter eller feil begrepsbruk, ville jeg fått tilbakemelding på at organisasjonene ikke ønsket å dele den videre. Dette er likevel kun en antagelse, og studien kunne kanskje vært sterkere dersom jeg hadde fått personer fra transmiljøet til å se igjennom planene mine før jeg gjennomførte dem.

Zimman gir også konkrete råd til hvordan man kan ordlegge seg og hvilke praksiser man bør inngå i. Han anbefaler forskeren å spørre deltakerne om deres identitet og merkelapper. For meg var dette nødvendig å gjøre, fordi det er en viktig del av det jeg undersøker i studien. Zimman anbefaler også at man legger fram egen kjønnsidentitet og pronomen, som en måte å være med på å normalisere praksisen. I tillegg sier han at det å påpeke ujevnheten i maktforholdet er en viktig del av det å gi deltakerne i studien styring og følelse av at de har makt i situasjonen. En måte å balansere ut maktforholdet på er å skape rom for studiens deltakere til å påpeke når forskeren gjør eller sier ting som er problematiske. I tillegg til at dette skaper en trygghetsfølelse hos informanten, vil det også kunne gi forskeren viktig forståelse for og innsikt i hva som regnes som god språklig kutyme i miljøet. Jeg løste dette ved å starte alle samtaler jeg gjennomførte med å si at jeg ønsket tilbakemelding dersom jeg ordla meg på en problematisk måte. Jeg påpekte også at jeg ikke var en del av miljøet selv, men endte med ikke å oppgi egen kjønnsidentitet og egne pronomen. Dette skyldes rett og slett at praksisen ikke er normalisert hos meg, og at jeg derfor glemte det.

Zimman kan se ut til å stille høye krav til en forsker som skal hente empiri fra transmiljøer. Jeg mener retningslinjene hans fungerer som et eksempel til etterfølgelse, men at det er å forvente at man ikke klarer å leve opp til alt han legger fram som nødvendig arbeid i forkant av og underveis i undersøkelsen. Hovedpoenget, slik jeg ser det, er at man skal bruke tid på å sette seg inn i miljøet man går inn i, samt

språkpraksisene som er vanlige der. Det mener jeg også at er nødvendig, både for å unngå å bidra til diskriminering av en allerede marginalisert gruppe, og for å skape en god relasjon til informantene slik at intervjuene blir fruktbare. Dette vil jeg påstå at jeg har gjort.

4.5.3 Diskusjonstråder fra Facebook som empiri

Ved forskning som tar utgangspunkt i kilder fra Internett, oppstår det særegne spørsmål som må reflekteres over og forskningsetiske hensyn som må tas. De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) legger i sine "Etiske retningslinjer for forskning på Internett" fram at "forskere som hovedregel fritt kan benytte materiale fra åpne fora uten å hente samtykke fra dem opplysningene gjelder" (2014, s. 4). De trekker likevel fram en rekke aspekter som forskeren bør vurdere innen hen bruker nettfora som datamateriale. Jeg vil videre legge fram de av disse aspektene jeg mener er relevante for denne oppgaven, og redegjøre for hvilke valg jeg har tatt når jeg har brukt Facebook-gruppa "Språkspalta" som kilde til datamateriale.

Noen forum på Internett har adgangsbegrensninger, og NESH poengterer at jo strengere disse begrensningene er, både når det gjelder mulighet for deltakelse og mulighet for innhenting av informasjon, jo større vil deltakernes forventning til anonymitet være (2014, s. 5). Dermed avgjør adgangsbegrensningen også hvor mye aktsomhet forskeren bør utvise. "Språkspalta" er som nevnt i kapittel 4.4.1 ei offentlig gruppe på Facebook. Dette innebærer at alle kan se hvem som er medlemmer og hva de legger ut. Dersom man ikke er logget inn på Facebook, har man likevel tilgang på innleggene i gruppa, men det er ikke mulig å se hvem som er medlemmer av gruppa eller å gjøre søk i den (Facebook, u.å.). Inntil våren 2019¹⁵ var gruppa lukka, og dette innebar at kun medlemmer kunne se hvem andre som var medlemmer og innleggene i gruppa. Dermed har innlegg som tidligere kun var synlig for gruppas medlemmer, nå blitt tilgjengelig for alle som finner den. Basert på at gruppa er offentlig og innholdet stort sett tilgjengelig for alle, forventer jeg at de fleste medlemmene i "Språkspalta" ikke anser gruppa for å være privat. Dette baserer jeg også på at gruppa har over 37 000 medlemmer per 10. mai 2019, og at deltakerne i ulike diskusjonstråder dermed vet, eller kan vite, at det er svært mange som har tilgang til informasjonen de deler.

Selv om jeg antar at gruppas medlemmer neppe anser "Språkspalta" som et privat område, må jeg ta med i mine beregninger at noen medlemmer kan anse informasjonen de deler der som privat. Dessuten er det tenkelig at medlemmer i gruppa kan ha reservasjoner mot at informasjonen og kommentarene de deler der, blir brukt i forskning. NESH påpeker at konteksten hvor kommunikasjonen foregår er avgjørende for hva som oppfattes som privat og offentlig, og spesielt på sosiale medier er dette relevant, siden brukere ofte har ulike evner til å stille inn personverninnstillinger og lokasjonsdata (2014, s. 5). Et viktig poeng her er at informasjonen i "Språkspalta" ikke er skrevet på medlemmenes private område på Facebook, og dermed ikke er styrt av personverninnstillingene de har gjort, men heller av gruppas innstillinger.

Selv om jeg altså ikke med sikkerhet kan vite om deltakerne i gruppa ønsker at kommentarene de skriver skal brukes i mine undersøkelser, har jeg ikke bedt dem om samtykke til å bruke materialet. Dette er fordi gruppa har svært mange medlemmer, og diskusjonstråden jeg undersøker har svært mange deltakere. Jeg kunne potensielt ha sendt en melding til alle jeg siterer og parafraserer, men dette ville innebåret et omfattende arbeid.

¹⁵ I løpet av våren 2019 har "Språkspalta" gått fra å være en lukka til en offentlig gruppe. Jeg har ikke klart å spore når denne endringen fant sted.

NESH poengterer at all informasjon om personlige forhold skal behandles konfidensielt (2014, s. 7). Jeg har ikke gjengitt noe informasjon som jeg anser å være av personlig karakter, og har dessuten anonymisert alle deltakerne for at den enkeltes personvern skal beskyttes best mulig. Fordi jeg benytter meg av sitater, vil det likevel være mulig å spore opp hvilke Facebook-brukere som har skrevet dem, ved å gjøre søk på teksten i sitatene. NESH påpeker at forskeren har ansvar for at meningsinnholdet i dataene ikke endres (2014, s. 9), og der jeg har benyttet meg av direkte sitater, har jeg ikke ved noen anledninger endret ordlyden. Jeg har parafrasert deler av kommentarfeltet, og mener meningsinnholdet i kommentarene heller ikke da har blitt endret. Dersom det likevel har det, vil det være vanskeligere å spore opp hvilke medlemmer i gruppa jeg parafaserer, nettopp fordi det ikke er mulig å gjøre søk på sitatene.

Oppsummerende kan jeg altså ikke med sikkerhet si at medlemmene i "Språkspalta" ikke anser gruppa som et privat område på Internett. Likevel vil jeg, basert på gruppas innstilling som offentlig og medlemstall, anta at de fleste gjør det. Jeg har anonymisert deltakerne i diskusjonstråden så godt det lar seg gjøre, men velger å sitere noen direkte fordi jeg mener det styrker undersøkelsens analyser og drøfting. Dette mener jeg ikke er etisk uforvarselig å gjøre, i og med at gruppa kan spores opp og innholdet i den leses av alle.

4.5.4 NSD og personopplysninger

Forskningsprosjektet er meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Intervjuene ble tatt opp og opptakene er oppbevart på NTNUs server bak passord. Jeg har brukt koblingsnøkkel, så opptakene, transkripsjonene og personidentifiserende opplysninger om deltakerne i studien har ikke blitt oppbevart samlet.

For å sikre at ikke noen av deltakerne i studien kan identifiseres, har jeg valgt å ha med så lite informasjon om informantene som mulig i informantportrettene mine. Jeg har kun tatt med det som jeg mener er strengt nødvendig for å kunne gjøre en god analyse av datamaterialet. I og med at gruppa av mennesker som identifiserer seg som ikke-binær, og som i tillegg foretrekker at andre bruker pronomenet "hen" om dem, er så liten, er det viktig å minimere opplysningene som kommer fram om hver enkelt informant, slik at de ikke blir identifiserbare.

Alle informanter mottok et samtykkeskjema på e-post i forkant av intervjuet, og fikk deretter en fysisk kopi da vi møttes til intervju. De fikk mulighet til å stille spørsmål de eventuelt hadde før de signerte skjemaet.

4.6 Studiens kvalitet – pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet

Pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet er indikatorer vi bruker til å vurdere en studies kvalitet (Tjora, 2017, s. 231). Videre vil jeg redegjøre for denne oppgavens pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet.

En studies pålitelighet avhenger av hvorvidt forskningsprosjektet har en intern logikk (Tjora, 2017, s. 230). Forskerens posisjon, som jeg redegjorde for over, er et av de avgjørende momentene for hvorvidt en studie kan sies å være pålitelig eller ikke. Videre vil det styrke en studies pålitelighet å gjøre rede for hvordan man har valgt datamateriale, og hvilke deler av dette som skal analyseres, samt hvilke teorier som har formet forskningsdesignet og analysen (Tjora, 2017, s. 237). Dette har jeg gjort i de foregående kapitlene. Et annet bidrag til å styrke en studies pålitelighet, er å redegjøre godt for hvordan alle aspekter ved studien har forløpt. Dette kalles transparens og krever at man som forsker systematisk noterer seg når og hvordan alt i prosjektet har gått for

seg, slik at man kan videreformidle det (Tjora, 2017, s. 248). For at leseren skal ha mulighet til å vurdere forskningens kvalitet, har jeg vært så transparent som mulig i min redegjørelse for hvordan jeg har tatt valg underveis i arbeidet med oppgaven. Dette kommer aller best frem i dette kapitlet, altså kapittel 4, hvor jeg har lagt fram alle aspekter jeg mener er relevante ved mitt metodevalg.

Hvorvidt en studie har gyldighet eller ikke, er avhengig av at det finnes en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og resultater, og de spørsmålene studien skal gi svar på (Tjora, 2017, s. 230). Forskningas gyldighet kan styrkes ved å redegjøre for valgene vi tar i datainnsamlingsprosessen og teorivalg, slik at leseren selv har mulighet til å stille seg kritisk til valgene som er gjort i studien (Tjora, 2017, s. 234). Også ved spørsmålet om oppgavens gyldighet vil det være relevant at jeg så langt det har vært mulig har redegjort for mine valg underveis i datainnsamlingsarbeidet og teorivalgene jeg har gjort.

En studies generaliserbarhet måles i dens relevans utenfor de spesifikke enhetene som er undersøkt (Tjora, 2017, s. 231). For det meste av forskning vil en form for generaliserbarhet være et mål (Tjora, 2017, s. 238). Ved kvalitativ forskning kan man ikke snakke om *generaliserbarhet* på samme måte som ved kvantitativ forskning, men Tjora trekker fram *konseptuell generalisering* som et potensielt mål for den kvalitative forskningen. Det innebærer at man utvikler "konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller (cases) enn det (eller de) som er studert" (Tjora, 2017, s. 239). Ved slik konseptuell generalisering vil funnene i forskningen altså være konsepter som ikke kun er knyttet til den empirien som har fungert som datamateriale for studien (Tjora, 2017, s. 245). For denne oppgaven vil en slik form for konseptuell generalisering innebære at de opplevelsene informantene i denne undersøkelsen og kommentarskribentene i "Språkspalta" har av forholdet mellom pronomenet "hen" og kjønn, samt av forholdet mellom innføringen av pronomenet "hen" og samfunnsendringer, kan antas å gjelde for flere personer med ikke-binære kjønnsidentiteter som foretrekker å bli omtalt som "hen", og andre språkinteresserte nordmenn.

5 Analyse av intervjuer med personer med ikke-binær kjønnsidentitet

I det følgende vil jeg gjøre en analyse av uttalelsene informantene kom med i intervjuene, og se utsagnene deres i sammenheng. Hovedformålet er å kaste lys over hvordan informantene opplever at pronomenet "hen" forholder seg til deres egne kjønnsidentiteter og menneskene i omverdenen deres.

Kjønn, språk og spesifikt pronomen er ofte uatskillelige størrelser, og dette er noe som vil komme tydelig fram i bearbeidinga av materialet i dette kapitlet. Informantene begynner gjerne å snakke om pronomen, før de går over på andre aspekter ved kjønn og språk. Dette viser, mener jeg, at disse størrelsene ikke er separate og uavhengige, men nettopp infiltrert i hverandre. Dette funnet kan sies å samsvare med det konstruktivistiske perspektivet jeg legger til grunn i denne diskursanalysen: Språket og verden rundt språket er gjensidig avhengig av hverandre, og språket skaper verden i like stor grad som verden skaper språket.

I kapitlet har jeg sortert informantenes erfaringer og utsagn i fire underkapitler. I kapittel 5.2 tar jeg for meg hvordan pronomenet "hen" kan knyttes til begrepet "kjønning". I kapittel 5.3 legger jeg fram hvordan informantene knytter termer som "hen" til det å få forståelse for egen og andres kjønnsidentitet. Videre vil jeg i kapittel 5.4 undersøke hvordan informantene opplever det å be andre om å omtale dem, altså informantene, med pronomenet "hen". Til sist vil jeg i kapittel 5.5 se på språklige aspekter ved "hen" og hvorvidt informantene mener det bør normeres eller ikke. I tillegg vil jeg i kapittel 5.1 gjøre et kort portrett av hver av informantene.

Et viktig poeng er at jeg som forsker kan ha vært med på å bygge opp til denne "sammensmeltninga" av språk og kjønnsidentitet hos informantene. Da jeg lette etter informanter, søkte jeg spesifikt etter folk som hadde ikke-binær kjønnsidentitet og som foretrakk at andre brukte pronomenet "hen" om dem. Her har jeg allerede lagt som premiss for studien min at den skal handle om både språket og identiteten til de menneskene jeg snakket med. Videre var også intervjuguiden min lagt opp slik at jeg både ville høre hva informantene hadde å si om kjønnsidentiteten sin, språket knyttet til kjønnsidentitet og sammenhengen mellom de to. Slik kan også jeg som forsker ha påvirket informantene til å tenke på identitet og språk som størrelser nært knytta til hverandre, om ikke sammenfallende.

I de ovennevnte delkapitlene har jeg sortert informantenes utsagn inn i kategorier. Dette har vært en omstendelig prosess, og det er naturligvis ikke slik at disse kategoriene er selvgitte. Jeg har valgt å bygge opp kapitlet på denne måten for å skape mest mulig forståelse for, og sammenheng i, materialet mitt. Selv om sammenhengene er å finne i intervjumaterialet, må de også kunne sies å være til dels konstruert av meg. Det vil derfor være gjennomgående for kapitlet at utsagn informantene kommer med, inneholder informasjon som relaterer seg til andre delkapitler enn det utsagnet er sortert under.

5.1 Informantportrett

Under vil jeg presentere de fire informantene jeg gjennomførte intervjuene med. Jeg har valgt å holde tilbake på detaljene om de ulike informantene og heller fokusere på hvilken kjønnsidentitet de har, og hvilken tilknytning de har til LHBTIQ-miljøet.

Dette gjør jeg av to årsaker: For det første anser jeg ikke f.eks. utdanning, jobb, familiesituasjon, bosted, alder osv. som særlig relevant for studien, og der det er relevant vil jeg nevne det i analysen. I og med at mitt utvalg er svært begrenset, vil jeg uansett ikke kunne gjøre en statistisk representativ framstilling av ikke-binæres forhold til pronomenet "hen". Dermed vil detaljer som de nevnt over være overflødige. For det andre er informantenes anonymitet svært viktig, fordi transpersoner og mennesker med

kjønnsidentiteter utenfor det binære kjønnsystemet ofte opplever diskriminering og trakassering. Dette diskuterer jeg nærmere i kapittel 5.3. I tillegg har flere av mine informanter ikke vært åpne om sin kjønnsidentitet og aspektene ved den med omverden. Bakgrunnsopplysninger som potensielt vil kunne identifisere personen, har jeg derfor valgt helt bort.

Kjønnsidentitet og tilknytning til LHBTIQ-miljøet har jeg ansett som relevant for forståelsen av dataene som fremkommer i intervjuene. Ingen av de fire informantene har helt lik kjønnsidentitet, og de har ulike følelser knyttet til sin kjønnsidentitet. Det er den som i første omgang gjør at informantene har valgt eller ønsker å bruke "hen" som pronomen. Hvorvidt de er delaktige i et aktivistmiljø eller ikke, anser jeg som verdifull informasjon fordi det kan være avgjørende for hvilke begreper de har tilgang på for å beskrive sin egen situasjon. Det kan også ha innvirkning på hvordan de forstår egen kjønnsidentitet og forholdet den har til språket for øvrig. LHBTIQ-miljøet kan sees på som et språkfelleskap, hvor deltakerne deler et sett med begreper, måter å bruke språket på og en forståelse for for eksempel kjønn og seksualitet. Der møtes dessuten folk med lignende erfaringer av kjønn og identitet, noe som kan styrke individenes mulighet for selvforståelse. Hva å delta i en slik diskurs innebærer for den enkelte, vil jeg drøfte videre i kapittel 7.

Jeg har valgt å gi informantene pseudonymer. Det har jeg gjort både for å gjøre lesinga enklere, og fordi jeg mener at ved å navngi informantene fremstår de i større grad som personer og personligheter enn dersom jeg skulle omtalt dem som f.eks. "Informant 1" osv. Jeg informerte alle jeg intervjuet, om at jeg ønsket å bruke pseudonymer på dem, og videre lot jeg dem komme med forslag til konkrete navn eller føringer på hvilken type navn de ønsket å omtales med. Pseudonymet til den enkelte informanten er dermed enten ett hen har valgt selv, eller ett hen har godkjent etter forslag fra meg.

5.1.1 Informant Frøy

Frøy har få konkrete begreper hen bruker om egen kjønnsidentitet, og synes det er vanskelig å beskrive den. Hen forklarer at «Det her som har med kjønn å gjøre, det har vært sånn veldig ullent og vagt i veldig mange år». Ikke-binær er et begrep hen har brukt for å omtale egen kjønnsidentitet. Gjennom møtet med andre som Frøy opplever at har samme erfaring med kjønn som hen selv, samt å lese om dem, har hen kommet til at hen har en ikke-binær kjønnsidentitet. Hen forklarer at det er ubehagelig å bli lest som kvinne, men tror det ville vært like ubehagelig å bli lest som mann.

Det er ikke så veldig mange som kjenner til Frøy sin kjønnsidentitet og ønske om å bli omtalt med pronomenet "hen". Hen har hatt samtaler med ektefellen sin samt noen utvalgte venner og kollegaer, men ingen av dem bruker pronomenet når de snakker om Frøy. Det er kun folk fra LHBTIQ-miljøet som bruker "hen" når de omtaler Frøy.

Frøy har gjennom nærmere tjue år vært aktiv i FRI og har deltatt i arrangementen av Pride på stedet hen bor. Hen har ei gruppe på nett hvor hen snakker om kjønnsrealterte tema.

5.1.2 Informant Kim

Kim bruker ikke-binær trans om sin kjønnsidentitet. Hen opplever at sekkebegrepet "ikke-binær" er enklest for folk å forstå, fordi hen kan forklare hva det innebærer å være binær, og poengtere at dette er noe hen ikke er.

Kim beskriver at prosessen med å komme fram til egen kjønnsidentitet har gått sakte. Hen kommer fra det hen beskriver som en heteronormativ familie, og sier at det aldri fantes alternativer til den binære kjønnsmodellen. Likevel har hen kjent på at det

hen beskriver som «disse her stereotype, liksom, kvinnegreiene» ikke passa for hen. Kim har vært aktiv i flere skeive organisasjoner, blant annet Skeiv ungdom og Oslo queer. Det var i møte med det skeive miljøet at Kim begynte å lære om det hen kaller «ikke-normative måter å gjøre seksualitet og kjønn på». Gjennom sin aktivitet i miljøet begynte hen også å stille spørsmål ved sin egen kjønnsidentitet, og traff andre som var i samme prosess som hen selv. Kim beskriver det som at hen ikke har noen identitet som verken kvinne eller som mann. De forventningene og kulturelle normene knyttet til det å være kvinne er noe hen ikke har vært komfortabel med.

Kim har utdanning innen kjønnsstudier og jobber med likestilling. Også gjennom studiene kom hen i kontakt med transpersoner. Denne erfaringen opplevde hen som bekreftende for egen kjønnsidentitet, fordi hen kunne kjenne seg igjen i de erfaringene spesielt ikke-binære delte i intervjuer.

Mange i Kims omgangskrets kjenner til hens kjønnsidentitet og omtaler hen med pronomenet "hen". Familien bruker ikke "hen" om Kim. Kim beskriver dem som «ekstremt treige», og de holder fremdeles på å tilpasse seg hens navnebytte. De fleste rundt hen har brukt hens nye navn i omtrent ti år. Når Kim møter nye mennesker, pleier hen å si ifra om at hen foretrekker å bli omtalt med "hen" dersom det er mennesker hen skal omgås med regelmessig.

5.1.3 Informant Alex

Alex beskriver seg selv som ikke-binær med en "gender fluid" kjønnsidentitet. For Alex betyr det å være ikke-binær at hen verken kjenner seg helt som kvinne eller helt som mann. "Gender fluid" kan best oversettes til "kjønnsflytende" på norsk og innebærer for Alex at hen ikke har en statisk kjønnsidentitet. Hen kan bevege seg mellom ytterpunktene mann og kvinne.

Alex ble mer bevisst sin egen identitet da hen begynte å oppleve kjønnsdysfori. Hen forklarer dette som at det er en inkongruens, altså manglende samsvar, mellom den fysiske kroppen man har og den indre kjønnsidentiteten man har. Kjønnsdysfori er ubehaget som kan oppstå ved kjønnsinkongruens.

Begrepene Alex bruker om egen identitet, har hen hentet ved det hen kaller «passiv observasjon» av andre skeive på internett. Hen har ikke gjort noen aktiv leting etter passende begreper, men har lært seg dem underveis. Alex har i liten grad deltatt i miljøet, og dette forklarer hen med at hen kommer fra en konservativ familie hvor det ikke er noen stor aksept for LHBTIQ-saker. Hen forklarer at familiebakgrunnen også har gjort at hen har hatt få begreper for å beskrive seg selv tidligere. Det siste året har Alex deltatt på et månedlig arrangement hvor hen møter andre mennesker med det hen beskriver som «litt annerledes kjønnsidentitet».

Det er få i Alex sin familie og omgangskrets som vet hvordan hen identifiserer seg, og hen har ikke delt med mange at hen foretrekker å omtales med pronomenet "hen". Dermed opplever hen også sjelden å bli omtalt av andre med pronomenet. Ønsket om det har oppstått i løpet av det siste året og har kommet gjennom det Alex beskriver som en modningsprosess. Det er først og fremst i grupper på nett at folk omtaler Alex med "hen".

5.1.4 Informant Henning

Henning identifiserer seg som "gender fluid" og "a-gender". Å være "a-gender" beskriver hen som å være uten kjønnsidentitet, og det er denne opplevelsen Henning stort sett har. I tillegg har hen det hen kaller en "gender fluid" kjønnsidentitet, og det innebærer at hen noen ganger veksler mellom å føle seg som mann, akjønnnet og kvinne. Henning

mener at folk opplever hen som kvinne, og at kjønnsrollene som tilegnes kvinner, ikke passer for hen selv.

Henning forklarer at hen aldri følte at hen passa inn med verken jentene eller guttene, men det var i voksen alder at hen forstod at hen hadde en ikke-binær kjønnsidentitet. Henning ble oppmerksom på at hen ikke hadde en binær kjønnsidentitet gjennom en samtale med ei venninne. Hun uttrykte at det at hun var kvinne var en viktig del av hennes identitet. Dette har Henning sett igjen hos flere andre, men kjenner seg ikke igjen i det selv.

Første gang Henning hørte om pronomenet "hen" og det engelske "they", hadde hen enda ikke begynt å tenke over sin egen kjønnsidentitet. Likevel opplevde hen at pronomenene følte riktig for hen selv.

Henning er ikke delaktig i LHBTIQ-miljøet, men kjenner mange mennesker i miljøet. Hen kaller seg likevel aktivist og bruker tid på å diskutere og informere om LHBTIQ-saker på nett. Det er først og fremst på Facebook at diskusjonene oppstår.

De fleste av Hennings venner omtaler hen med pronomenet "hen", eller gjør det Henning beskriver som et «hederlig forsøk». Svigerfamilie og besteforeldre bruker "hun", og Henning har ikke snakket med dem om å bruke "hen". Deler av Hennings familie er fra et annet land i Nord-Europa og med dem snakker hen et annet germansk språk. Hen har ikke funnet et godt alternativ til "hen" på dette språket, så familien bruker det pronomenet i språket som tilsvarer "hun" i sin omtale av hen. Moren, som hen snakker dette andre germanske språket med, har likevel gjort tilpasninger i språket, ved å for eksempel omtale Henning med begrepet for "barnet mitt" i stedet for "dattera mi" på dette språket.

5.2 Kjønning

Når mennesker møter hverandre, gjør vi oss til stadighet oppfatninger om hvem det er vi møter. Vi drar slutninger ut fra det vi kan se, det vi hører den andre si, og det vi har blitt fortalt om personen fra før av. Ett av aspektene ved andre mennesker som vi ofte gjør oss en oppfatning av, er hvilket kjønn vi mener de har. Denne prosessen skjer nok hos de fleste nokså ubevisst, og vi kategoriserer som oftest andre mennesker i kjønn uten at det krever noen form for refleksjon av oss.

Frøy bruker begrepet «å bli kjønna» om hvilken kjønnsidentitet andre mennesker oppfatter og uttrykker at hen har. Dette er et begrep som går igjen hos flere av informantene. Når man blir kjønna, innebærer det at folk, bevisst eller ubevisst, bruker språket til å uttrykke hvilken kjønnsidentitet de antar eller vet at den de snakker om eller med, har. Dette kan knyttes til "passering", som er et begrep som brukes i LHBTIQ-miljøet om det å bli lest av andre som det kjønn man er (FRI Oslo og Akershus, u.å.). Wojahn (2015, s. 113) definerer som nevnt i kapittel 2.4.2 feilkjønning som "att bli oppfattad och benämnd som ett annat kön än det en själv räknar sig till" (Wojahn, 2015, s. 113).

Identitet er noe som forhandles mellom mennesker. Hva man kjønnnes som er dermed ikke en enveisprosess, hvor man ber andre se seg selv som det kjønn man har. Man kan be om kjønning, enten verbalt eller gjennom visuelt uttrykk, men til gjengjeld kan mottakeren velge hvorvidt de imøtekommer ønsket eller ikke. Mottakerens reaksjoner vil i neste rekke kunne ha en påvirkning på hvordan andre, og ikke minst personen selv, opplever eget kjønn.

Jeg vil i det følgende ta for meg på hvilke måter informantene opplever å bli kjønna, og hvilke reaksjoner og følelser dette vekker i dem.

5.2.1 Å bli kjønna

Alle informantene jeg har snakket med, opplever til stadighet å bli kjønna. Ofte eller alltid blir de kjønna som et kjønn som ikke samsvarer med den kjønnsidentiteten de faktisk har. Dette vil jeg videre kalle "feilkjønning". Feilkjønning skjer for eksempel ved at folk inkluderer informantene i grupper basert på et kjønn de ikke tilhører, ved at folk bruker spesifikt kjønnede beskrivelser om dem, og ved at de bruker pronomen i tredjeperson entall om dem. Når informantene snakker om kjønning, enten de bruker det spesifikke begrepet for det eller ikke, skiller de ikke nødvendigvis på hvordan folk bruker språket for å kjønne dem. For noen går det et klart skille mellom for eksempel hvilke pronomen folk bruker om dem, og hvorvidt de blir beskrevet som feminine eller maskuline. For andre oppleves all form for kjønna språkbruk likt. Det er derfor ikke alltid lett å trekke deres følelser og reaksjoner knyttet til pronomenet "hen" ut fra den store sammenhengen.

Frøy trekker blant annet fram det å bli inkludert på sånt som «jenteturer» og feminint konnoterte omtaler som eksempler på det å bli kjønna:

F:¹⁶ Men hver gang for eksempel noen har påpekt noe sånn, og brukt veldig veldig sånne feminine konnoterte omtaler om meg, så stritter det liksom imot, da. Ehm ... Sånn, pappa spesielt er veldig sånn glad i å gi meg komplimenter som,

E: Mm.

F: som på en måte ... Jeg veit ikke, jeg husker ikke ord engang, men det er liksom sånn kvinnelighet og "nei du har så vakkert hår" og liksom. "Hvorfor klipte du av det flotte håret", ja.

E: Ja.

F: Eh ... Sånn. Ja.

E: Ja.

F: Sånne beskrivelser, da.

E: Mm.

F: Som blir veldig kjønna.

Å bli kjønna feil vekker ubehag hos Frøy, og hen forklarer at hen tidligere antok at dette var en følelse hen delte med andre. Hen forklarer at "[...] etter at jeg fikk dette språket, så har jeg kanskje revurdert den tankegangen der mer, da. At jeg på en måte har antatt at, okei, andre har det jo litt sånn som meg". Det virker som om at «språket» Frøy refererer til, er den forståelsen hen etter hvert har fått for egen kjønnsidentitet, blant annet gjennom å lese om andre med lignende opplevelser. Først når hen selv begynte å forstå sin egen opplevelse av kjønn, forstod også Frøy at det å bli kjønna som kvinne ved slike feminine beskrivelser er noe mange kan sette pris på. Frøy unngår selv i stor grad å kjønne andre, og tror det kan knyttes til at hen selv ønsker å bli kjønna mindre. Hen opplever det som å bli påtrengende og overflødig kjønna.

For Henning har det å bli omtalt med det hen kaller de «kvinnelige variantene av diverse ord» alltid kjentes feil, uten at hen har kunnet forklare hvorfor. Hen trekker fram feminine ord som «dame», «jente» og substantiv med suffiks som indikerer kjønn, som «lærerinne».

Alex trekker fram en historie om da hen var på fly og ble omtalt som «madam». Hen forklarer at det opplevdes ubehagelig: «[...] De gangene hvor jeg kanskje kjenne ..., **kjenner** på mere kjønnsdysfori, så blir liksom det å bli kalt "ma'am", det ble liksom... som et slag i magen, da». For Alex kan altså slik form for kjønning forsterke følelser av dysfori.

¹⁶ I sitatene er jeg markert med en "E", mens informantene er markert etter forbokstav i pseudonymet: "F" for Frøy, "K" for Kim, "A" for Alex og "H" for Henning.

Flere av informantene forklarer at kjønnsidentiteten deres ikke kan sees på dem. Alex forklarer at folk ikke spør om hens kjønnsidentitet, fordi hen «ser kvinnelig ut». Frøy opplever at menneskene rundt hen kjenner hen som kvinne, og at de bruker pronomenet "hun" i sin omtale av hen:

F: Eh, men jeg føler jo at en av mine opplevelser som er helt ulike Kristin Fridtun¹⁷,

E: Mhm.

F: er at jeg blir aldri kjønna som noe annet enn kvinne.

E: Ja.

F: Jeg blir liksom aldri lest som noe annet enn det.

E: Nei.

F: Så jeg føler jo på en måte at der, det at det er ett eller annet med meg som ikke passer inn, det er helt usynlig.

E: Ja.

F: Og det har vært veldig usynlig for meg og, da.

E: Ja.

F: Eh ... Altså, det kan liksom ikke sees på kroppen min, det kan ikke ... Eh, egentlig uttrykkes så veldig godt.

Kim beskriver denne opplevelsen av at folk ikke kan se kjønnsidentiteten hens som en usynliggjøring:

K: For det er jo en, det er jo en usynlighet.

E: Mm.

K: Altså ... Føler jeg, altså sånn, hvis man ikke går på hormoner, hvis man ikke har liksom gjort noe som helst ... Kirurgi eller liksom ... eh ... behandling, så. Eh ... Ja. Er det jo en eller annen. Man blir liksom usynliggjort til stadig vekk, da.

Kim ser her ut til å sammenligne seg med andre transpersoner som har gjennomført ulike inngrep for at deres visuelle uttrykk skal samsvare med den kjønnsidentiteten de har. "Usynligheten" ligger i det at Kims kjønnsidentitet ikke nødvendigvis vises utenpå hen, mens "usynliggjøringa" ligger i det at andre ikke ser den og antar at Kim har en binær kjønnsidentitet.

Det at kjønnsidentiteten til informantene ikke kan sees på dem, gjør at de opplever identitetene sine som skjulte for omverden. Å be folk bruke språket annerledes, spesifikt ved å bruke "hen" i sin omtale av dem, kan fungere som en måte å synliggjøre sin kjønnsidentitet på og samtidig for andre å uttrykke at de anerkjenner den kjønnsidentiteten informantene har. Et viktig poeng er at det å bruke "hen" ikke er noe informantene gjør selv, i og med at de sannsynligvis sjelden snakker om seg selv i tredjeperson. Den synligheten de ønsker gjennom språket, er noe de bare kan be andre om å gi dem. Det er opp til mottakeren å avgjøre hvorvidt de følger opp informantenes ønske eller ikke. Dette setter informantene i en svært sårbar posisjon hvor de er avhengige av andre for å oppleve at deres kjønnsidentitet har en eksistens i verden utenfor dem selv. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5.4.

5.2.2 "Hen" som kjonning

Informantene knytter "hen" nært til hvilket kjønn de selv har og hvilket kjønn andre opplever at de har. På den ene sida kan "hen" være en måte å bli kjønna riktig på, og på den andre sida kan det være en måte å ikke bli feilkjønna på.

¹⁷ Kristin Fridtun har en mastergrad i nordisk, og er forfatter (Fridtun, u.å.). Hen har blant annet skrevet bøkene *Kjønn og ukjønn* (2015) og *Homoflokar* (2018) med kjønn og språk som tematikk. Hen har også skrevet mye om kjønn, og deriblant "hen", i media, og er fast spaltist i spalta "Kjønnsliv" i *Morgenbladet* (Fridtun, 2019).

Informantene anser kjønnsidentitetene sine som en integrert del av identitetene sine. Frøy uttrykker for eksempel at kjønnet hens er en del av den hen kaller «å være meg». Å bli kjønna riktig er viktig for relasjonene Frøy har til menneskene rundt seg. Hen sier at: «[...] og det å oppleve sin egen kropp, og sine egne relasjoner til andre på riktig og god måte, da, det ... det er jo helt uten tvil viktig». Å bli kjønna riktig er derfor viktig for Frøy, og det samme uttrykker også de andre informantene.

Å bli omtalt med riktig pronomen utgjør en del av det å bli kjønna riktig, eventuelt å ikke bli feilkjønna. Kim sier at hen ofte introduserer pronomen og kjønnsidentitet sammen «for de kommer litt sånn ... om hverandre». Kjønn og pronomen henger altså veldig tett sammen, og Kim forklarer videre at «[...] fordi jeg er ikke-binær, så ... foretrekker jeg at du bruker "hen" som, når du beskriver meg, da». Her kommer det tydelig fram at for Kim er ikke kjønnsidentitet og pronomen to adskillelige størrelser, men noe som glir over i hverandre.

Fordi kjønn utgjør en viktig del av identiteten deres, er det viktig for informantene at mennesker rundt dem ser og anerkjenner det kjønnet eller den mangelen på opplevelse av kjønn som de har. Gjennom blant annet språket kan folk formidle aksept, forståelse og anerkjennelse. På spørsmål om hvorvidt bytte av pronomen var en viktig del av etableringa av kjønnsidentiteten hens, svarer Kim dette:

K: Det var det. Absolutt ... Eh ... Og det er jo ... eh ... Altså. Eh ... Hvis folk spør om pronomen, eller hvis folk klarer å bruke "hen", så føler jeg meg jo mer sett. Eh ... Jeg føler at de ser meg, respekterer meg. Eh ... Og på en måte anerkjenner min eksistens, da.

E: Mm.

K: Så det er jo mye verdi.

E: Mm.

K: Eh ... Emosjonell verdi i ... eh ... ja ... i å bli, eller, i at andre bruker det.

E: Mm.

K: Eh ... Så det er jo klart at det er viktig, og fortsatt **er** viktig, eh ...

E: Mm.

Når folk bruker språket på denne måten, opplever altså Kim at hens eksistens anerkjennes og dette skaper en følelsesmessig reaksjon i hen. Også Frøy forbinder det å bli omtalt med "hen" med positive følelser, og beskriver det som at «[...] det er nesten litt sånn, ja ... eufori, liksom». Hen knytter følelsen til det å kunne være seg selv og sier at det gir en opplevelse av å bli sett. Dette kan relateres til Kims følelse av å bli anerkjent.

Alex, som i liten grad har delt sitt ønske om å bli omtalt med "hen" med andre, og dermed sjelden opplever at folk gjør det, uttrykker seg slik om en hypotetisk situasjon hvor andre ville brukt "hen" i sin omtale av hen:

A: ... Ja ... Jeg tror det ville kunne ha en sånn effekt, at hvis jeg opplevde at andre brukte "hen" ... om meg ... så hadde jeg vel kanskje ... følt meg litt validert, på en måte, da.

E: Mm.

A: At da er det ikke bare noe som jeg ... holdt på å si, prøver å pushe over på noen andre. Men hvis det er noen andre som faktisk bruker det, at, åh, det ble litt komplisert. Men ...

E: Ja, det er bare å prøve. (Ier litt) Å forklare.

A: Det blir kanskje en slags ... bekræftelse, da.

E: Ja. Mm.

A: At det, det er ikke bare **jeg** som later som at, el., at ... (sukker) Ikke bare at jeg som later som at jeg er noe, men at de andre også, holdt på å si, ser at jeg er noe, da. (ler litt).

Alex knytter altså det å bli omtalt med "hen" til å få en slags bekreftelse på omverden på at de tror på hen og anerkjenner hens opplevelse av eget kjønn. Alex har uttalt at hen har mye usikkerhet og fornektelse knyttet til egen kjønnsidentitet, og det kan se ut til at det å bli trodd er viktig for at hen selv skal kunne tro på sin egen kjønnsidentitet. Alle informantene deler en lignende erfaring av å til tider bli usikker på egen kjønnsidentitet, og å lure på om den opplevelsen de har er ekte eller ikke:

H: Ehm ... For d..., det har jo vært en tanke "å, hva hvis jeg bare vil være et special little snowflake" men det ... Nå har det her egentlig såpass lenge, at det ... det er nok ikke sånn.

E: Nei. Ja har du, har du mått..., har du tvilt på deg selv på den måten og tenkt "er det bare" ... som du sier "special (ler litt) little snowflake". Det er litt sånn oppmerksomhets...

H: I..., ja.

E: greie? Ja.

H: Ehm... Men, altså det har mer med ... litt andre diagnoser og sånt. Eller ikke diagnoser, men andre ...

E: Mm.

H: mentale utfordringer jeg har, da.

E: Mm.

H: Ehm ... Som, eh, har måtte, det har hengt litt mer sammen med det.

E: Ja. Sant. Ja ... Og du har kommet litt til at det er det ... det er nok en ... en

H: Det her er nok, eh, det her er nok sånn det **er**.

Den tvilen Henning har kjent på knytter hen til at hen har «mentale utfordringer» som gjør at

hen kanskje kunne finne på å ønske å være «et special little snowflake». Jeg forstår Hennings

bruk av begrepet "snowflake" som en henvisning til hvordan begrepet på engelsk brukes om

mennesker som har en overdreven følelse av å være unik eller en uberettiget følelse av å ha

spesielle rettigheter (Wikipedia, 2019). For Frøy kobles denne følelsen av å ha diktet opp sin

egen følelse av kjønnsidentitet direkte til språket:

F: Mm. Og det litt sånn der ... Nei, jeg vet ikke. Det er litt sånn opp og ned, da.

For det er liksom, noen ganger tenker jeg "ah, jeg er jo helt sprø", fordi dette her er jo ikke noe virkelig. Altså.

E: Ja.

F: Det er bare noe vi finner opp. Også på andre tidspunkt, så er det sånn her, "Hallo. Vi finner jo bare opp alt sammen om språk, så hvorfor ikke finne opp noe som ... føles bra, liksom?" (ler litt).

Her uttrykker Frøy at hen kan få tvil om sin egen kjønnsidentitet, men knytter tvilen direkte til språket. Fordi språket er noe vi «finner opp», og altså utarbeider som mennesker, kan også kjønnsidentiteten hens reflekteres i språket. Kim knytter feilkjønnning direkte til denne følelsen av usikkerhet angående egen kjønnsidentitet:

K: [...] Og, det ... det var vel ... i begynnelsen så kunne det liksom sånn, s..., kanskje så noe tvil, eller liksom gjøre meg usikker eller ukomfortabel sånn sett, men ... Jeg er liksom ikke **usikker** på det nå. Eh, men før, eller, okei, av og til så

kan det jo være litt sånn der ... Jesus Christ, liksom, finner jeg bare på det her, eller. Altså, man tror man selv er liksom ... kanskje er jeg sinnssyk, kanskje er liksom ... Eh ... Ja. Det er en eller annen ... kobling i hodet som, jeg bare finner på det her, liksom. Jeg lever i en fantasiverden som ... ikke egentlig eksisterer. Og noen ganger så føles det jo sånn, fordi ... man er jo ikke anerkjent what so ever i samfunnet, liksom. Men ... Eh ... Ja, jo. Så på, hvis man liksom, fått **mye** feilkjønning og opplevd mye sånn der ... "men du er jo kvinne, for meg er du kvinne", liksom, eh, så ... Så er det jo klart at det er liksom ... Det påvirker en jo. Men ... jeg føler jeg liksom er såpass trygg i meg selv.

Som vi ser har alle informantene erfaring av å tvile på sin egen opplevelse av kjønnsidentitet. For noen av dem kan mangel på anerkjennelse fra samfunnet for øvrig, blant annet i form av feilkjønning, altså ha en forsterkende effekt på den usikkerheten informantene til tider føler. Hvordan andre mennesker omtaler informantene, kan ha en påvirkning på hvordan de har det med sin egen følelse av kjønn. Dersom de opplever mye feilkjønning, hender det at de selv blir i tvil om sin egen identitet, og stiller spørsmålstegn ved egne motiver. Slik kan man også anta at en av grunnene til at informantene ønsker å bli omtalt med "hen", er at de selv kan føle seg mer sikre på egen kjønnsidentitet når andre gjennom språket bekrefter at de tror dem.

Å bli kjønna riktig framstår som viktig for alle fire informanter. Å bli omtalt med "hen" er også en relevant del av det å bli kjønna riktig for dem alle, men for Alex og Henning er det knyttet mer ambivalente følelser til pronomen. For Henning er ikke kjønning i form av pronomen det som framstår som viktigst:

H: Ehm, og som sagt, det ... **pronomen** i seg selv,

E: Mm.

H: Det, det er en veldig **fin** ting, hvis folk bruker riktig pronomen.

E: Mm.

H: Men det er viktigere at de ikke bruker de kvinnelige betegnelsene

E: Ja.

H: på ting.

Når folk bruker feminint konnoterte substantiver om Henning, oppleves det som feil og som at det ikke er hen selv de beskriver. Hen reagerer også på pronomen, men ikke i samme grad som på slike feminine omtaler. Henning forklarer også at det at folk bruker "hen" om hen, i stor grad handler om at de anerkjenner at det finnes andre kjønnsidentiteter enn de binære. Det kan altså virke som om at det å bli omtalt som "hen" ikke er så personlig for Henning som for andre av informantene, men at det heller handler om å få bekreftelse på at andre deler samme syn på kjønn som hen selv.

For Alex er forholdet til pronomen mer komplekst. På spørsmål om hvorvidt et bytte av pronomen var en viktig del av etableringen av kjønnsidentiteten hens, svarer Alex nei. Hen forklarer dette med «[d]els selvfornektelse, innimellom, kanskje», og sier at hen noen ganger prøver å skyve ting unna. Det framstår som at hvorvidt hen blir omtalt med "hen" eller ikke, ikke nødvendigvis er uviktig, men at det at andre skal bruke det stiller krav til en form for selvaksept hen ikke har. Det er en tydelig ambivalens i måten Alex uttrykker seg på:

A: fordi ... jeg tenker at det er noe som ikke er aks..., akseptert da,

E: Mm.

A: mens andre så ... Nei, tenker jeg at jeg bare kan være den jeg er, også får folk kalle meg det jeg vil, jeg vet ikke (ler litt).

E: Ja. Mm.

A: Ja. Det er jo andre som, hvor pronomen ... blir en form for validering, da, som er viktig for dem. Men, at det kanskje ikke betyr like mye for meg.

E: Mm.

A: M... Det er liksom noe jeg hadde satt pris på, men det er ikke et krav (ler litt). Hen ville satt pris på å bli omtalt som "hen", men ønsker ikke å kreve det. Alex begrunner dette med at det ikke nødvendigvis finnes så mye aksept blant folk for kjønnsidentiteten hens. Altså kan det virke som om at det er viktig for hen, men at andre folks reaksjoner og meninger forhindrer hen i å be folk om å omtale hen med pronomenet "hen". Hen trekker flere ganger fram at pronomen nok er viktigere for andre enn for hen selv:

A: Med mennesker som ... holdt på å si ... for eksempel **er** transpersoner som føler seg ... som er født med en kvinnekropp, da, og f... kjenner helt som mann på innsiden. For dem så er det jo enda b..., viktigere at noen bruker, at folk bruker mannlige pronomen, da.

E: Mm.

A: Og "han". Det er jo enda viktigere for dem, enn jeg opplever det at folk bruker "hen" om meg. For dem så blir jo ... riktig pronomen ... en enda sterkere validering.

Det kan altså virke som om at det at pronomen er viktigere for andre enn for Alex, gjør at hens eget ønske om å bli omtalt som "hen" får mindre validitet. Dette kan virke som en strategi for å slippe å forholde seg til de ambivalente følelsene Alex har til egen kjønnsidentitet. Samtidig som hen sier at det er hyggelig om folk bruker hen, sier hen at hen på spørsmål om hvilke pronomen folk skal bruke tidligere har sagt «du kan kalle meg hvilket pronomen du vil, eller hva... så lenge det er høflig». Hen forklarer dette med at pronomen ikke er så veldig viktig, men at det også kan handle om at hen prøver å avblåse det. Slik kan det virke som om den ambivalensen Alex føler med tanke på hvorvidt folk skal bruke "hen" om hen eller ikke, også framgår i svarene hen gir intervjuet: Hen både ønsker og ønsker ikke å bli omtalt med pronomenet "hen". Som tidligere nevnt oppgir Alex å ha mye selvfornektelse når det gjelder egen kjønnsidentitet, og da er det ikke nødvendigvis viktig eller riktig at andre bekrefter den kjønnsidentiteten hen selv sliter med å akseptere. I kapittel 5.4.1 skal vi også se at Alex føler at det å be andre omtale hen med "hen", innebærer å kreve mer plass enn hen selv ønsker. Dette er også en av grunnene til hens ambivalente forhold til hvorvidt folk skal omtale hen med "hen" eller ikke.

5.2.3 Å slippe kjønning

Pronomenet "hen" er ansett som et kjønnsnøytralt pronomen, og dette er et begrep flere av informantene bruker om pronomenet. Det er likevel ikke slik at informantene nødvendigvis oppfatter seg selv som kjønnsnøytrale, men heller som ikke-binære – altså verken som kvinne eller mann. Å bli omtalt med "hen" er dermed ikke nødvendigvis ensbetydende med å bli kjønna riktig for informantene. Det kan virke som om det i like stor grad handler om å slippe feilkjønning i form av å bli plassert i kjønnskategoriene mann eller kvinne. Av de fire informantene er det bare Henning som i hovedsak anser seg som uten kjønnsidentitet, noe som kanskje kan sies å være ekvivalent med kjønnsnøytral. De tre andre har en kjønnsidentitet av typen ikke-binær.

Gjennom å bli omtalt med "hen" opplever altså informantene at de får ta avstand fra de binære kjønnskategoriene mann og kvinne. Dette kan illustreres med hvordan Kim forklarer sammenhengen mellom pronomen og kjønnsidentitet:

K: Det heng... ja, det henger jo sammen på den måten at hvis jeg ikke identifiserer meg som kvinne eller mann ... eh ... så er det fint om folk tiltaler meg i en kjønnsnøytral ... måte, at, jeg ikke ... at de ikke pålegger, altså når de

snakker om meg, pålegger meg liksom ... en kvinne eller manns identitet, på en måte.

E: Mm.

K: Eh. Og da blir det jo å bruke sånn kjønnsnøytrale begreper og beskrivelser, da.

E: Mm.

K: Eh ... og da er jo kjønnsnøytralt pronomen en del av den beskrivelsen. Eh ... Så det handler jo mer om å bli beskrevet på en bestemt måte. Og omtale seg selv på en bestemt måte.

E: Mm.

K: Eh, som ikke, liksom putter en i de her binære båsene, da.

Kim knytter pronomen til hvordan hen selv blir beskrevet. Ved at andre bruker "hen" om hen, opplever hen å bli beskrevet som verken kvinne eller mann, ikke nødvendigvis som ikke-binær. Dette stemmer også godt over ens med den oppfatningen Kim har av sin egen identitet som nettopp verken kvinne eller mann.

Frøy beskriver en lignende opplevelse av å bli omtalt som "hen". Hen forklarer at fordi det finnes få merkelapper på hvordan hen opplever sin egen kjønnsidentitet, blir det å bli omtalt med "hen" et frirom hvor folk «[...] på en måte ikke forventer ... at det skal være positivt for meg å ... bli komplimentert for femininitet, for eksempel, da (ler litt)». Hen knytter altså det å bli omtalt med "hen" som en måte å slippe unna forventningene mange knytter til det å være kvinne, som er det kjønn de fleste rundt Frøy leser hen som.

For Henning, som stort sett ikke har noen kjønnsidentitet, blir også riktig kjønn blant annet i form av at folk omtaler hen med "hen", en måte å slippe unna forventningene hen opplever at følger kjønnene kvinne og mann på:

H: Typisk kvinnelige som for meg aldri har passa.

E: Mm.

H: Ehm ... Og det kjennes litt ut som en tvangstrøye.

E: Ja.

H: Eh, og det at, med "hen" så har jeg ikke de konnota... konnotasjonene, det **er** ikke den ... det er ikke det **presset** på å være ... feminin. Med mindre jeg **vil** det en dag. Noe som **kan** finne på å skje.

E: Mm. Mm.

H: Men ... Det er jo mer ... "hen" gir meg mere valgmuligheter, føler jeg.

E: Mhm.

H: Altså, det er et større spektrum, eh, jeg leker veldig mye i livet. Jeg liker å kle meg opp, eh ... late som, altså sånn, litt forskjell... og "hen" gir meg et **mye** større spektrum.

E: Mm.

H: Mens "hun" er litt sånn, "Åh! Du forventer det og det og det av meg, ja".

E: Ja. Mm. For du opp...

H: Blir det jo, det har jo (kremter) innimellom vært sånn at folk har **antatt** ting,

E: Ja.

H: eh, basert på det de oppfatter som kjønn mitt,

E: Ja.

H: også har blitt skuffa og sinte, på **meg**!

E: Ja.

H: Når jeg ikke oppfyller deres forventninger som jeg aldri har ... Ja.

Det Henning kaller «typisk kvinnelig» har aldri passa hen. Ved å bli omtalt med "hen" opplever Henning et mindre press på å være feminin, men likevel rom for å være det.

Henning forklarer også at hen opplever at andre ser annerledes på hen når de kjenner kjønnsidentiteten hens og bruker "hen" i sin omtale av hen: «Det føles ut som om de ser meg mer som en person, enn et kjønn». Altså kommer hele Hennings person bedre frem i lyset dersom folk forstår at hen verken er kvinne eller mann.

Kim reflekterer over hvorvidt folk har spesielle forventninger til folk med ikke-binære kjønnsidentiteter. På spørsmål om hvorvidt hvilke pronomen folk bruker om hen former synet de har på Kims kjønn, svarer hen blant annet dette:

K: Jo. Ja. Så om det påvirker dem, eller andre. Eh ... Ja, det tror jeg jo. At de tillegger meg jo da egenskaper og tanker og liksom sånn ... Ehm ... Men også kanskje, liksom, andre veien, altså det er jo, man har jo noen stereotype holdninger og ideer og forestillinger om ... ikke-binære også.

E: (ler litt)

K: Så, det er jo ikke liksom ... ikke. Ikke like **ekstremt**, men mer sånn ... "mmm (undrende), nå vet vi ikke helt hvordan vi skal forholde oss", altså. Men det synes jeg er helt greit. Altså sånn, jeg foretrekker **det**.

E: Mm.

K: Jeg foretrekker faktisk den forvirringen andre får eller ... eh, eventuelt liksom, ubehaget, eller. Ehm ... Bare fordi det ... Jeg vet ikke jeg, det ... Hvis andre har vanskelig for å putte forventninger på meg, da, så tenker jeg jo bare det er positivt.

E: Mm.

K: Så kan jeg få lov til å forme det selv.

E: Mm.

K: Ut ifra hvem jeg faktisk er som person, da. (begge ler litt). Og det, og det tenker jeg jo sikkert mange cisfolk **også** foretrekker. Egentlig. Eh ... Men, ja.

E: Mm.

K: Men kanskje jeg foretrekker det litt ekstra.

Her uttrykker altså Kim at det å bli omtalt med "hen" kan innebære å bli kjønna som ikke-binær. Men fordi folk ikke nødvendigvis har like klare ideer om og forventninger til hva det innebærer å ha en ikke-binær kjønnsidentitet, som det å ha en kvinnelig eller mannlig, skaper det fort forvirring hos dem. Denne forvirringa opplever Kim som frigjørende, fordi det innebærer at det er hen som person og ikke kjønnets hens som kommer i forgrunnen i møtet med andre mennesker. Dette ligner altså den opplevelsen Frøy og Henning har, men handler i større grad om å bli kjønna som ikke-binær, enn om å ikke bli kjønna som kvinne eller mann.

En slik forvirring som det å bli omtalt med pronomenet "hen" kan skape, kan også fungere som en slags bekreftelse på den usikkerheten og vagheten noen av informantene føler knyttet til kjønn. For Frøy er "hen" noe som roter det til litt og gjør ting mer utydelig:

F: Ikke, ikke liksom ... at det er litt, det er litt (utydelig), paradoks, men det er liksom ... det å rote det til, og gjøre det litt mer sånn ullent og utydelig og vanskelig å forstå, det er faktisk veldig, veldig presist.

E: Mm.

F: For å beskrive meg, da.

E: Mm.

F: Ehm ... fordi det er liksom de følelsene jeg har.

E: Ja.

F: Ja.

F: Det ... Det er litt sånn ... vanskelig å sette fingeren på akkurat den opplevelsen der, av kjønn, da.

Frøy opplever kjønnsidentiteten sin som noe forvirrende og vanskelig å sette ord på. Et pronomen som "hen", som kanskje ikke bærer i seg like klare konnotasjoner som "han" og "hun", reflekterer for hen nettopp den vagheten som ligger i hens egen opplevelse av kjønn. For Frøy, som altså vanligvis blir kjønna som kvinne, kunne det å bli omtalt med pronomenet "han" også ha en forfriskende effekt, fordi «[...] det hadde liksom, eh, hvert fall tyda på at de så ett eller annet rart med meg, da». Selv om å bli omtalt med pronomenet "han" ville følt like feil for Frøy som å bli omtalt med "hun", ville det altså vært en bekreftelse på at folk ser at hen ikke har en binær kjønnsidentitet.

Hvordan det ville vært å bli omtalt som "han" er også noe Alex reflekterer over. Hen har en kjønnsflytende kjønnsidentitet, og det innebærer for Alex at hen i noen tilfeller opplever seg selv som mann. For Alex kunne det vært fint å bli omtalt som "han" i en situasjon hvor hen kler seg mer maskulint. I disse tilfellene kunne det å bli omtalt som "han" kanskje fungert på samme måte som å bli omtalt med "hen" fungerer når Alex ikke kjenner på en binær kjønnsidentitet, nemlig som en bekreftelse fra andre på at de ser kjønnnet hen har.

5.2.4 Reaksjoner på feilkjønning ved bruk av pronomen

Jeg har i de foregående underkapitlene tatt for meg hvordan kjønning av ulik art påvirker informantenes egen følelse av kjønnsidentitet, menneskene rundt dem sitt forhold til deres kjønnsidentitet og forholdet til mennesker rundt. Jeg har ved flere anledninger vært inne på hvordan det oppleves for informantene å bli feilkjønna, men vil likevel gå litt nærmere inn på dette her.

Av informantene er det ingen som er fullstendig åpne med omverden om sin egen kjønnsidentitet. Henning og Kim er åpne med nærmeste familie og venner, men velger likevel ikke alltid å påpeke sin egen kjønnsidentitet i alle situasjoner. Mens Frøy har delt sine tanker om egen kjønnsidentitet med noen av sine nærmeste venner og familie, har Alex få mennesker i sin omgangskrets som i det hele tatt vet at hen har en ikke-binær kjønnsidentitet. Uavhengig av dette opplever alle informantene at andre feilkjønner dem, og altså antar at de har en kjønnsidentitet de ikke har.

På grunn av at ingen av de fire informantene velger eller har mulighet til å dele med alle de møter hvilken kjønnsidentitet de har og hvilke pronomen de foretrekker at andre skal bruke om dem, opplever de alle å bli feilkjønna av mennesker som ikke vet hvilken kjønnsidentitet de har. Som vi så over, opplever Alex at feilkjønning kan virke forsterkende på dysforiske følelser.

Frøy forklarer at folk bruker "hun" om hen flere ganger om dagen, og at det varierer hvordan hen reagerer. Det er ifølge hen «ett eller annet som stritter imot hver gang». Noen ganger kan det føles ekkelt eller vondt, mens andre ganger blir hen oppgitt av det. Også Kim sier at det gir en «bismak» å bli omtalt med binære pronomen, og at dersom det skjer mye blir hen sur.

Kim holder ofte foredrag om det å være trans og ulike kjønnsidentiteter, og hen opplever at også etter disse tar folk for gitt at hen selv ikke er en av de menneskene hen snakker om i foredragene. Hen forteller at hen på ett tidspunkt begynte å ha på seg T-skjorter med tekst som "Don't assume my gender" og "Non-binary", som en passiv-aggressiv reaksjon på at hen opplevde at «nå er det nok». Det kan virke som om at folks antagelser vekker oppgitthet hos Kim, som i tillegg til å være ikke-binær selv, jobber for å spre bevissthet om kjønnsidentiteter som bryter med normer for kjønn.

I Kims omgangskrets er det også mange som kjenner til hens ønske om å bli omtalt med pronomenet "hen", men som likevel bruker binære pronomen om hen. Kim forstår at det kan oppleves som uvant for folk å bruke "hen", men synes det er respektløst når folk bruker feil pronomen over tid.

Også for Henning framstår det som respektløst når folk som vet at hen foretrekker å bli omtalt som "hen" bruker andre pronomen. Hen opplever det som å bli overkjørt, og at folk ønsker å formidle at de vet bedre hvilken kjønnsidentitet Henning har enn hen selv gjør. Henning sin kjæreste unngår i stor grad å bruke pronomen om hen, fordi han opplever det som vanskelig at Henning har en ikke-binær kjønnsidentitet når kjæresten selv identifiserer seg som en heterofil mann. Dette opplever Henning som greit fordi hen vet at kjæresten respekterer hen. Noen venner bruker også "den" om hen, og dette er greit for Henning fordi hen vet at de ikke mener noe vondt med det.

For Frøy er det ubehagelig at mannen hens ikke omtaler hen med pronomenet "hen". Frøys mann identifiserer seg som heterofil mann, mens Frøy verken identifiserer seg som heterofil eller som kvinne. Dette har ført til det Frøy kaller «ubehagelige og litt opprivende samtaler».

5.3 Å forstå egen og andres kjønnsidentitet

Som vi har sett i kapittel 5.2, har pronomenet "hen" en viktig funksjon når det gjelder å formidle og uttrykke de ikke-binære kjønnsidentitetene informantene har. I dette kapitlet vil jeg kort undersøke hvordan pronomenet "hen" sammen med andre begreper kan fungere som en måte å lære om og forstå egen og andres kjønnsidentitet for informantene på.

Flere av informantene har vært eller delvis vært del av et LHBTIQ-miljø, og har hentet begreper om egen kjønnsidentitet fra dette. Alex kommer fra det hen beskriver som en konservativ bakgrunn, og har i mindre grad opplevd å finne slike termer for sin egen opplevelse av kjønn:

A: Og sånn. Eh ... Hvor LHBT-saker, det er liksom ... noe man ikke blander seg borti.

E: Mm. Mm.

A: Det er ikke noen stor aksept for det hjemme.

E: Nei.

A: M, kanskje det ... er også en grunn til at jeg ikke hadde noen begreper for å beskrive tidligere hvordan jeg følte meg, for jeg hadde ikke noe vokabular for det, fordi jeg hadde ikke blitt introdusert for et sånt miljø der sånne begreper brukes, da.

E: Mm.

A: At man mangler litt språk til å beskrive seg selv.

I den siste tiden har Alex gjort det hen omtaler som «passiv observasjon», spesielt på sosiale medier, og har gjennom det gjort seg kjent med at andre har lignende erfaringer som hen selv. Å finne språk som beskriver hvordan de opplever seg selv, framstår som viktig for flere av informantene. For Henning var det først da hen hørte om pronomenet "hen", at hen innså at de binære pronomenene ikke stemte for hen selv:

H: Eh ... og da jeg lærte om pronomenet "hen", da, det fantes noe mer enn "mann" og "kvinne",

E: Mm.

H: så kjentes det ut som om ... jeg hadde gått med, eh, for små sko hele livet, og endelig fått tatt dem av!

E: Mm.

H: Og bare: "Åh, herregud, det her var vel...". Jeg, jeg, det hadde ikke plaga meg før ...

E: Mm.

H: Men Gud bedre så mye det ble etterpå.

For Henning ble altså språket en inngang til forståelse for egen identitet. Gjennom begrepet "hen" innså og lærte Henning om sin egen kjønnsidentitet. For Frøy har nettopp det å finne begreper som "hen" og "ikke-binær" vært en viktig del av prosessen med å kunne forklare seg selv, og dermed også ta en plass «[...] som er litt sånn nærmere ... det jeg er, da». Å ha slike begreper som kan forklare egen opplevelse, sier veldig god følelse.

For Frøy har dessuten det å finne andre med lignende opplevelser som hen selv vært en viktig del i prosessen med å forstå egen identitet. Gjennom språket og begreper som beskriver de opplevelsene Frøy og andre med ikke-binær kjønnsidentitet har, har det vært mulig å finne fram til andre mennesker med samme opplevelser.

F: [...] Jeg ville nok ikke, altså uten sånn... uten de begrepene ...

E: Mm.

F: som ... jeg har jo ikke trengt å være det ene eller det andre, men uten å ha sånn ... ting jeg kan lete opp, da, sånn som hvilke personer ... bruker andre pron... pronomen, som "hen".

E: Mm.

F: Det var jo kjempeherlig å lese Kristin Fridtun, og.

E: Mm.

F: Ehm. Og Espen Esther Pirelli. Var det ikke "hin", eller? Ja, ett eller annet. Ehm. Og om andre også. Så på en måte uten å ha noen sånne ... ord å lete etter hos andre,

E: Mm.

F: så er det veldig vanskelig å finne ut noe, da. Kanskje. Mer det enn at det er det konkrete ordet i seg sjøl.

E: Mm.

F: Men det, altså, det er så vanskelig å ... det er vanskelig å finne igjen **meg** i andre historier, eller.

E: Så du skaper liksom en mulighet for identifikasjon fordi du kan kjenne igjen ...

F: Ja.

E: ja, språk liksom, som passer. Mm.

F: Ja, også ofte er det litt sånn der, "ja det ligner" og, også er det litt forskjellig sånn, på samme tid, også er det litt sånn. Eh. Men uten å ha noe sånt språk rundt det, så blir det jo liksom bare helt umulig, da.

E: Mm.

F: For da hadde det jo vært eh, "han der Espen Esther", eller "hun der Espen Esther", eller. Eh, og, og Kristin Fridtun vet ikke jeg hva slags pronomen ...

For å finne andre mennesker med samme opplevelser som hen selv har det altså vært viktig for Frøy å ha begreper å lete etter. Gjennom gjenkjennbare etiketter kan hen knytte andres historier til sin egen og identifisere seg med andre mennesker. Man kan også tenke seg at det å for eksempel gjøre søk på internett, vil forenkles dersom man har konkrete begreper å søke etter. For Frøy, som har vært i, og fremdeles er i, en lang prosess med å forstå sin egen identitet, er disse begrepene nødvendige for å komme nærmere ett sted hvor hen kan finne plass til seg selv.

5.4 Å be andre om å bruke "hen"

Alle informantene uttrykker et ønske om at andre skal omtale dem med pronomenet "hen" i intervjuene. Det er likevel ikke slik at alle er åpne om dette ønsket, og noen av dem velger å ikke be andre om å bruke "hen" om dem. Som nevnt tidligere kan det å be om dette oppleves som en stor risiko for informantene. Dette skyldes blant annet at når de ber andre om å følge deres ønske, innebærer det at den de ber står i en posisjon hvor

de kan velge å følge eller å ikke følge deres etterspørsel. Som vi så i kapittel 5.2.4, oppleves det som vanskelig for Henning og Kim når folk som vet hva slags pronomen de foretrekker, likevel velger å ikke bruke dem.

Kim forklarer at hen pleier å si ifra dersom det er folk hen skal ha mye med å gjøre og møtet med dem innebærer mye feilkjønn: «Så sier jeg jo fra til slutt, bare fordi at det liksom, det blir **for** ubehagelig, også blir jeg litt sånn "by the way, så ... er det fint om du bruker "hen" som pronomen, for identifiserer meg ikke som ... verken kvinne eller mann."». I jobbsammenhenger kan det likevel være vanskelig å være åpen, fordi det ifølge Kim stjeler fokus fra den oppgaven de er der for å drøfte.

Henning velger stort sett å være åpen med det samme hen introduserer seg for noen, for å slippe misforståelser. Hen ser likevel an tid og sted og trekker fram møter med arbeidsgivere og julebordet til kjæresten som eksempler på steder hvor hen ikke ville nevnt noe om egen kjønnsidentitet og at hen foretrekker å bli omtalt med "hen". Som forklaring på hvorfor julebordet er en plass hvor hen ikke velger å være åpen, sier Henning at det er fordi kjæresten «jobber med en gjeng med hvite mannfolk over femti». Jeg tolker dette som at kjærestens kollegaer utgjør ei gruppe Henning antar at ikke ville hatt forståelse for hens kjønnsidentitet. Heller ikke svigerfamilien kjenner til Hennings kjønnsidentitet, og for Henning oppleves det som om hen spiller en rolle i møtet med dem.

5.4.1 Å ta plass og å være "rar"

Frøy og Alex er i mindre grad åpne med omverden om kjønnsidentitetene sine og velger som oftest å ikke be andre om å omtale dem med "hen". For Frøy handler det også om at hen vegrer seg for å ta opp plass. Hen forklarer at hen er redd for det vil skape ubehag hos folk dersom hen retter på dem. I en jobbsøkningsprosess valgte Frøy å ikke krysse av for alternativet "Annet" under kjønn. Hen kaller dette et strategisk valg:

F: Ehm ... Som også, kanskje ... henger sammen med det at jeg ... blir kjønna som kvinne, da.

E: Mhm.

F: Og, og at det er på en måte ... ehm ... jeg drar jo mange fordeler av det, liksom.

E: Mm.

F: At, at jeg bare kan la folk anta, også ikke forstyrre og ... plage folk for mye i hverdagen, liksom. Det er jo trygghet i det, selvfølgelig. [...]

Samtidig som det å velge bort den tredje kjønnskategorien i søknadsskjemaet handler om å ikke skape ubehag og forvirring hos en potensiell arbeidsgiver, vil det også være en fordel å framstå som kvinne i en slik prosess. Frøy forklarer at «[...]det å søke jobb er jo en veldig sånn så... sårbar posisjon [...]». I og med at det er en utvelgelsesprosess, framstår det som viktig for Frøy at hen ikke "forstyrrer" prosessen og skaper potensielt ubehag for dem som skal lese søknaden. Å peke seg ut som annerledes er noe Frøy frykter:

F: Men ... det er jo skummelt nok å på en måte tenke at ... mine barn skal vokse opp ... eh ... med meg som en gjenkjennbar rar person, da.

E: Ja.

F: Jeg husker jo sånne ting om mine venner og fra min oppvekst, på en måte.

E: Ja.

F: Hvor ... hvor ille sånne små ting kan være, da. Altså, **små** ting. Ja.

Frøy er redd for at hens kjønnsidentitet skal bli en belastning for barna hens. Dette er også en av grunnene til at hen velger å ikke be folk bruke "hen", heller ikke hjemme. For at de skulle kunnet bruke pronomenet "hen" hjemme, opplever Frøy at de måtte ha

kommunisert mye mer rundt det. Mannen til Frøy er ikke komfortabel med kjønnsidentiteten hens, og hen forklarer at det er vanskelig å skulle se for seg å kommunisere kjønnsidentiteten sin dersom han ikke «er med på det lasset».

Også Alex forklarer at hen ikke alltid har motet til å pålegge folk å bruke "hen" om hen. Dette knytter hen til at pronomenet ikke er innarbeidet og akseptert generelt. Alex er redd for andres reaksjoner og ønsker ikke å bli sett på som «en som skal gjøre meg til», og å være en del av ei gruppe mennesker som folk oppfatter som rare. Det å be folk om å bruke "hen" om hen innebærer for Alex å stikke seg ut som annerledes:

A: Så da ... hvis jeg skulle bruke det, mer ofte, da på en måte tydeliggjør jeg meg selv som en avviker, da.

E: Mm. Mm.

A: Så det, det kan bli en slags belastning. Så jeg skulle ønske det var litt mindre stigmatisert, da, å bruke. Hvis det gir mening?

E: Mm.

A: ... Så jeg skulle ønske det var mer aksept for det.

E: Mm

A: Også ... har jeg vel kanskje noen grad av selvfornektelse også, da (ler litt).

I tillegg kommer altså selvfornektelsen som Alex kjenner på. Dersom menneskene rundt hen begynner å bruke "hen" i sin omtale av Alex, risikerer hen å få bekreftet en kjønnsidentitet hen selv enda ikke er fortrolig med. Hen forklarer at hen som oftest prøver å gjemme kjønnsidentiteten sin i stedet for å prøve å få folk til å forstå den. Spesielt med familien er Alex ukomfortabel med å skulle dele hvordan hen identifiserer seg. Der forventer hen nemlig lite aksept. Alex legger fram forelesninger hen går på, som en mulig arena å dele mer om kjønnsidentiteten sin. Hen har kjøpt buttons med "Hen" og "They" på, i tillegg til tre uten tekst med flaggene for "gender fluid", ikke-binær og "genderqueer" på. Hen vurderer å bruke disse på forelesninger, og tenker at det kanskje kan være noe som starter en samtale:

E: Ja. Mm. For du ønsk... ønsker du å starte samtale om det, liksom?

A: ... Jeg er litt ambivalent i forhold til det også.

E: Ja.

A: Det er liksom. Hvis noen andre tar det opp først,

E: Ja.

A: da er det lettere for meg å begynne å snakke om det, da.

E: Ja. Ja. Jo, men det ...

A: Je... jeg vil ikke være så veldig påtrengende med noe som ... ja.

Kanskje **kan** bli ubehagelig, da.

E: Ja.

A: Eh, er ikke alltid så vant til å gjøre meg selv synlig (ler litt).

E: Så det handler om å, handler det om å ta plass, liksom? At du ikke ...

A: Ja ...

E: Ja.

A: Jeg er ikke alltid så komfortabel med å ta plass (ler litt).

E: Nei. Nei. Tenker du at det er et høyt krav å stille? Eller at det liksom er ...

A: Ja ... på en måte ...

Det ville vært lettere for Alex å snakke med folk om sin egen kjønnsidentitet og foretrukne pronomen dersom de starter samtalen. Det kan være en måte å slippe å trenge seg på andre mennesker og ta opp plass som hen ikke er komfortabel med å ta. Da Alex var i en situasjon hvor noen spurte om de skulle omtale hen som "hen", opplevde hen det som «positivt overraskende»:

A: Oppleve at noen bryr seg, liksom (ler litt).

E: Mm. Mm. Det er fint, ja.

A: Ja.

E: Mm. Følte du på den validiteten som du, liksom ...

A: ... Tenkte jeg l... kanskje litt med meg selv "s... får jeg lov til å bruke det, liksom? Får jeg lov?"

E: Ja, okei.

A: "Er det ... er det greit?" (ler litt)

E: Ja, okei. Ja. Hvorf..

A: "Har man et valg, liksom?"

E: Ja ... Får du det, da? (ler litt)

A: Ja, da fikk jeg jo et valg, da, så.

E: Ja.

A: Jeg kan faktisk **velge** noe annet.

E: Ja.

A: Var liksom ... Det å ha en valgfrihet var liksom litt en ny tanke, kanskje.

E: Mm. Mm. Hm, spennende (Begge ler litt). Men det var kanskje fint, eller?

A: Ja. Fint, men sånn overraskende. Liksom. Kanskje litt forvirring. "Hva skal jeg tenke om dette her?"

E: Ja.

A: "Er det lov? Kan jeg?"

E: Ja, skjønner.

A: (ler litt)

E: Mm. Ja. Men du sa ja?

A: Ja.

Samtidig som det gav en positiv bekreftelse, var Alex i tvil om hvorvidt hen kunne si ja til å bli omtalt som "hen". Dette kan nok knyttes til at Alex ikke ønsker å ta opp plass. I dette tilfellet takket hen ja til å bli omtalt med pronomenet "hen", men det er det ikke bestandig hen gjør dersom noen spør. Som vi så i kapittel 5.2.2, har hen også sagt at folk kan kalle hen det de vil, så lenge det er høflig. Både å be andre og å takke ja når de tilbyr seg, framstår altså som vanskelig for Alex.

Også Frøy opplevde det som svært behagelig da noen andre tilbød seg å bruke "hen" i sin omtale av hen:

F: Så da var det veldig, veldig godt når det var en **annen**

E: Mm.

F: som på en måte tilbød seg, og ja "ønsker du at jeg skal bruke 'hen'?"

E: Mm.

F: "For det kan jeg veldig gjerne gjøre. Det er ikke noe problem", liksom "og jeg kan godt" ... Det er jo ei som jeg kjenner i Oslo, da. Og, ja også sa hun liksom "jeg kan godt si det når jeg presenterer deg for venner", og sånn. [...]

F: Ja. Så det var jo. Ja ... Det var, eh, veldig sånn befriende og godt, da.

Kim opplever det også som enklere å være åpen med folk i det skeive miljøet, fordi hen antar at de har en forståelse for hens kjønnsidentitet. Dette skaper en trygghet som gir rom for å dele. Dessuten holder de ofte presentasjonsrunder hvor man deler kjønnsidentitet og foretrukne pronomen. Da oppleves det også lettere for Kim å rette på folk, fordi det er lagt til rette for det. Det er også fint når andre tilbyr seg å være den som forklarer:

K: Men jeg hadde en kollega som ... hun var fantastisk, hun spurte jo, liksom ... "når folk ... eh, feilkjønner deg, vil du at jeg skal si fra?"

E: Mm.

K: "Eller vil du si ifra selv? Eller, skal jeg bare la det gå? Hva ... foretrekker du?".
Og da sa jeg jo til henne at "jeg foretrekker, faktisk, at du sier fra. Altså, hvis **du** kjenner at det er okei for deg, så er det veldig takknemlig."

E: Mm.

K: Eh, for da slipper jeg å være den kjipe. Hver gang, liksom.

Å være den «kjipe» i denne sammenhengen innebærer nok å være den som må poengtere og potensielt skape forvirring og ubehag hos mottakerne.

5.4.2 Å utlevere seg selv

At informantene ikke alltid velger å være åpne om sine kjønnsidentiteter, kan også knyttes til at det oppleves som for personlig å dele i noen sammenhenger.

F: At det liksom er litt sånn, det er jo å be folk om å gå litt utenfor noe komfortabelt, og. Og da blir det ikke helt sånn komfortabelt for meg, også blir det alle disse her gamle følelsene med at jeg føler meg dum og teit og utenfor og litt skam og, altså alt mulig, da. Og da blir det vanskelig å ta det opp, at, altså, for det er jo liksom så personlig.

E: Mm.

F: Jeg vil, jeg har jo heller ikke noe lyst til å måtte **vrenge** sjela til Gud og enhver, også forklare hvorfor det er ...

E: Mm.

F: eh, viktig for meg.

E: Mm.

F: Men det er jo det, da.

For Frøy, som har et komplisert forhold til egen kjønnsidentitet, kan det rett og slett oppleves som for privat å skulle dele mye om egen kjønnsidentitet. For Kim er det nettopp det at det oppleves som personlig som gjør det nødvendig å dele, spesielt hvis noen spør: "[...] For det, på ett eller annet nivå så er det også veldig **personlig**. Altså, det er jo intimt, på en måte, å skulle liksom brette ut din annerledeshet, eller... [...].

5.4.3 Andres reaksjoner

Når først informantene prater om sin egen kjønnsidentitet og at de foretrekker å bli omtalt som "hen", utløser det ofte reaksjoner hos andre. Som nevnt tidligere, opplever flere av informantene at folk har lite aksept for kjønnsidentiteten deres, og at de ønsker å bli omtalt som "hen". Henning og Kim er av de informantene som diskuterer disse problemstillingene med andre i større grad, og mottar derfor kanskje flere direkte tilbakemeldinger på hva andre tenker om deres kjønnsidentitet enn det de to andre informantene gjør.

Henning forteller at folk har ulike reaksjoner når hen forteller at hen foretrekker å bli omtalt som "hen":

H: Det. De reagerer på to måter, enten så er det "okei, kult". Eller så har du de kan "å herregud, er du en sånn, en **sånn** en."

E: Mm.

H: Ehm ... "Skal du være så **spesiell**," eller "Åja, men da er jeg et, et **helikopter**, da. Haha."

E: Mm.

H: Ja. Det er nøyaktig sånn det er.

E: Ja.

H: Eller så begynner de å spørre om hva jeg har mellom beina. Noe som også er ...

E: Ja.

H: hysterisk.

Noen mennesker ser altså ut til å ha en slags umiddelbar aksept for Hennings ønske om å bli omtalt som "hen", mens andre heller vil se på det som en måte å framstå som spesiell på. At folk spør hvilke kjønnsorgan Henning har, kan trolig knyttes til at disse menneskene ser på kjønn som entydig binært og biologisk betinget. Dermed vil hvilke kjønnsorgan Henning har, også være avgjørende for hvilket kjønn de skal kategorisere hen som. I tillegg til disse reaksjonene sier Henning at noen også lurer på hva det betyr å ville bli omtalt med pronomenet "hen". Med disse menneskene er det mulig å diskutere, påpeker Henning.

Kim sier at den vanligste reaksjonen hen får når hen sier at hen foretrekker å bli omtalt som "hen", er at folk blir overrasket og sier at dette var noe de ikke visste. For at folk som ikke vet noe om kjønnsidentiteter utenom de binære, og som ikke har hørt om "hen" skal forstå, kreves det i større grad at Kim forklarer sin egen kjønnsidentitet:

K: [...] Ellers så er det litt sånn ... folk som ikke er liksom, har over hodet peiling, eller som nesten ikke visste at det eksisterte, eller liksom ... Ja. Eller familie, da. Som syns det er så vondt og vanskelig, eh ... Så ... da har det jo vært liksom alle mulige sånn merkelige reaksjoner på det, liksom. Altså da blir det sånn ... "åja, men ...", bare "hæ, "hen"? Hva er det for noe, liksom?". Også må du på en måte forklare litt, også må du jo forklare litt om din egen kjønnsidentitet, og liksom, også bare "Men, hæ? Men ...". Ja. Jeg har hatt. Min mor hadde jo en av de beste reaksjonene. Sånn der "Jamen, hvis du er ... hvis du verken er kvinne eller mann, da, da er du jo ingenting" ... Hm. **Interessant** (begge ler). Bare, da er jeg **ingenting**. Da opphører liksom min **eksistens**.

E: Ja.

K: Fordi jeg ikke ... liksom er verken kvinne eller mann. Altså sånn ... Det, da, liksom. For jeg kan jo ikke være ... altså, det er, liksom kjønn er det eneste som beskriver min eksistens, da, på en måte. Eh ... At liksom, da er jo. Menneske, det er jeg ikke. Jeg er ikke en person. Jeg er ikke, liksom, barn, jeg er ikke søsken, jeg er ikke en ansatt, jeg er ikke, altså, rådgiver, kjønnsviter. Altså sånn, det er liksom bare. Alt opphører, da, eh, på en måte. Eh ... Så da er jeg **ingenting**. Eh ... Som jo var ganske sånn **wow**. Okei. Eh ... Nå syns jeg jo det er morsomt. Men der og da så var det jo ikke morsomt i det hele tatt.

E: Nei.

K: Altså sånn. Det følte som om man ... du bare, liksom, sletta meg, liksom. Fra ... ja, å eksistere. Og det sier jo noe om den usynligheten som jeg tipper mange ikke-binære også kjenner på, da.

Kim sin mor reagerte altså med å uttrykke at Kim var «ingenting», dersom hen ikke var kvinne eller mann. Denne reaksjonen knytter Kim videre til den usynligheten hen opplever at hen har som ikke-binær person i samfunnet for øvrig. Kim mener dette sier noe om hvor vanlig det er å fokusere på kjønn i samfunnet: «Hvis du ikke kan kjønn, da ... da er du liksom ikke menneske engang, på en måte». Fordi Kim for mange ligner en kvinne, er det vanskelig å tenke seg at hen ikke er det. Og dersom hen ikke er kvinne, kan det framstå som lettere å forestille seg at hen er en mann enn at hen har en kjønnsidentitet utenom det binære:

K: Eller ... ja, d... mye forvirring, er vel liksom ... eh... ja. Eller sånn ... "Men du ser jo ut som en kvinne". Okei? (ler).

E: Ja.

K: Eh ... Eller ... Ja, eller at liksom "Ja, vil du bli mann, da?". Bare "nei ...". Eh ... Ja. Så det er jo m... veldig mye forvirring, og litt sånn der, ikke klare å putte meg i

en boks, og det blir veldig vanskelig, så da er det noen som tviholder på den boksen de allerede har plassert meg i, for eksempel, eller ...

Frøy har ved noen anledninger snakket med sin mor om pronomenet "hen", uten å fortelle at hen selv identifiserer seg som ikke-binær. Hen sier at det ble en vanskelig samtale, fordi moren opplevde pronomenet som provoserende:

F: Eh. "Dette her er jo et ord", og litt sånn, også var det litt. Så ble det en litt sånn vanskelig samtale, da ... Litt sånn, "huff, nei ... jeg blir nesten provosert av det ordet", liksom. Da ble jeg igjen litt sånn ... ja, skjønner ikke helt hvorfor folk har **så** sterke følelser imot det, men det er tydelig at det provoserer folk litt og, da.

E: Mm.

F: Mm ... Men sånn, sånn på den der, det som jeg snakka med, klarte liksom å gå videre med i den samtalen var jo behovet for å ha et enkelt, kjønnsnøytralt pronomen,

At pronomenet "hen" vekker så mye følelser hos andre mennesker, er noe Frøy har reflektert en del over. Hen tror det kan skyldes at det å bryte med normer for kjønn er noe som skaper ubehag hos folk:

F: Og det ... vi vet jo at det har ganske ... kraftige ... ehm, følger å bryte med kjønn i barndommen, eh, for eksempel, eller ... eh, for voksne folk også. At det er liksom ... transpersoner opplever jo vold og ... ehm, mobbing og ... ja.

E: Mm.

F: Såne negative konsekvenser, da.

E: Mm.

F: Eh, i **utrolig** mye større grad. Så jeg tror jo at det har med det å gjøre. At det liksom ... Ja.

E: Men, ehm.

F: Ja, det er liksom inn i en sånn der,

E: Ja.

F: veldig sterk norm ... hvor folk passer på det det,

E: Ja.

F: liksom.

At samfunnet har klare normer for hvilke kjønnskategorier som finnes, er noe av det som Frøy tror vekker ubehag hos folk ved tanken på å omtale noen som "hen". Å fjerne kjønnetheten i et pronomen kan knyttes til å utvide tokjønnssystemet, som er noe mange finner problematisk. Frøy tror at folk opplever det som at grensene mellom kjønn burde opprettholdes, også gjennom språket. Dessuten trekker Frøy frem at mange har et konservativt syn på språk og «ikke liker såne nye ting av prinsipp». Hen sier at hen selv har problemer med å forstå denne tankegangen hos folk.

5.5 Språklige aspekter ved "hen" og normering

I det følgende vil jeg ta for meg noen av de språklige aspektene ved "hen" som gjorde at informantene valgte å bruke nettopp dette pronomenet. Jeg vil dessuten se kjapt på hvilket forhold noen av informantene har til det engelske pronomenet "they", som kan sies å være en ekvivalent til det norske "hen". Jeg vil dessuten se på hva informantene tenker om en potensiell normering av pronomenet "hen".

5.5.1 Hvorfor "hen"?

Flere av informantene har vurdert å bruke andre pronomen enn "hen" om seg selv. "Hin" som pronomen blir trukket fram av både Frøy og Kim som alternativer til "hen".

Den lydlige sida av ordet har vært avgjørende for både Kim og Frøy når de valgte "hen" som pronomen. For Frøy flyter "hen" bedre enn "hin", og hen forklarer at vokalen i ordet «ligger ganske behagelig i munnen». Frøy reflekterer også over hvorvidt den østnorske dialekten hens kan ha noe å si for hvorfor hen foretrekker "hen" over "hin".

Også Henning vurderte "hin", men falt på "hen" nettopp fordi hen opplever at det er enklere på dialekta hens. For Henning er det også fint at "hen" ligner mye på "han" og "hun", og dette gjorde at hen ikke vurderte pronomenet "de". Hen poengterer ikke om det er snakk om den skriftlige eller muntlige formen, men påpeker at det at "hen" ligner de binære pronomenene, gjør at hen kan overhøre det hvis andre bruker feil pronomen om hen.

Nettopp det at det «kjennes bra i munnen» og at hen er fint, var begrunnelsen for at Kim valgte "hen" over "den". Kim legger også til at «det også er unektelig morsomt at det er høne». "Hen" på engelsk betyr nemlig høne, og dette ser åpenbart Kim humoren i.

5.5.2 Engelsk "they"

Noen av informantene sammenligner også det engelske pronomenet "they" med "hen". "They" kan sies å være den mest utbredte av de engelske ekvivalentene til "hen", og fungerer altså som et pronomen i entall dersom man bruker det om folk med ikke-binære kjønnsidentiteter.

Frøy kjenner noen mennesker fra USA, og blir omtalt som "they" av dem. Dette er noe Frøy ser ut til å verdsette, men opplevelsen blir ikke den samme som når folk omtaler hen som "hen" på norsk:

F: [...] Eh ... Men det p... det blir på en måte ikke ... Altså **ja**, det er fint at de bruker "they",

E: Mm.

F: men det kjennes fortsatt ikke så personlig i et, på et annet språk.

E: Mhm.

F: Så det er jo litt interessant.

E: Ja.

F: Mens at det er på norsk, det kjennes liksom personlig på en annen måte, da.

E: Okei. Mm

For Alex oppleves ikke "they" like riktig som "hen" på norsk, og hen sier at «[...] jeg kjenner meg ikke like komfortabel med å bruke den engelske ekvivalenten om meg selv når jeg snakker på engelsk, da». Dette begrunner Alex med at det engelske pronomenet føles enda mer nøytralt. "They" oppleves dessuten for Alex som litt mer upersonlig, og hen knytter dette til at hen har mer eierskap til norsk som språk.

5.5.3 Normering av "hen"

I intervjuene med informantene spurte jeg hvorvidt de syntes pronomenet "hen" burde inngå i Bokmålsordboka og Nynorskordboka. Per april 2019 er ikke hen blitt tatt inn i rettskrivingsordbøkene av Språkrådet, på bakgrunn av at det ikke er godt nok innarbeidet enda. For informantene framstår det som at en normering av "hen" innebærer en form for samfunnsmessig aksept for de kjønnsidentitetene de har. For Kim er normeringa viktig både på personlig og politisk plan:

K: Eh ... Det er noe med den anerkjennelsen, som overhodet ikke eksisterer.

E: Mm.

K: Eh ... Det er jo liksom mer en sånn personlige, at ... Ja, noen ganger kan jeg bli litt sånn sint og frustrert bare fordi, liksom ... Ja, folk faktisk legitimt kan bruke argumentet at "Ja, men det er ikke en del av det norske språket" ... Eh, ikke sant.

Altså sånn. Og ... at det er så vanskelig å få folk til å bruke "hen" som pronomen, fordi det er jo ikke noe vi er lært opp til.

E: Mm.

K: Men hvis folk faktisk ble lært opp til det ...

E: Mm.

K: så ville det jo vært mye lettere.

Det at "hen" ikke inngår i rettskrivingsordbøkene, brukes ifølge Kim som et argument av andre for å ikke bruke det. Dersom pronomenet stod i ordbøkene, ville det i følge Kim fungere som en anerkjennelse av den kjønnsidentiteten hen har, og samtidig gjøre det lettere for folk å bruke det. Også Henning trekker fram at andre gjerne bruker det at "hen" ikke finnes i ordbøkene som et argument mot å bruke det. Dessuten vil en normering innebære en anerkjennelse av folk som faller utenfor det binære kjønnsystemet, i følge Henning. Alex forteller også at det å legge til "hen" i ordbøkene kunne gjort at hen følte seg mer legitimert:

A: Det ... Når det er i **ordboka**, liksom, da er det kanskje litt mer legitimt, da.

E: Ja. Mm.

A: Er sånn, det som står i ordboka er en del av språket, liksom, det kan man bruke.

E: Mm.

A: Da er det ikke bare noe vi har funnet på sjøl, lenger.

For Alex ville også en normering føre til at hen hadde lov til å bruke pronomenet "hen" i større grad. I tillegg ville det føre til at det ble lettere å vite hvordan pronomenet skal brukes. Alex uttrykker nemlig at hen er usikker på grammatikken til "hen". Gjennom en normering kunne Alex stolt på den bøyinga av pronomenet som ordboka foreslår. Likevel fastslår hen at vanskeligheten med å forklare pronomenet "hen" for andre ikke ligger i grammatikken, men i det hen kaller «ordets verdi».

Frøy forstår hvorfor man skal være kritisk før et ord tas inn i ordbøkene, men forklarer at hen strever med det at hen selv burde brukt det mer for å bidra til at det kunne blitt normert:

F: For hvis jeg hadde vært en av mange som kanskje begynte å bruke det mer, så kanskje det ville komme inn, da.

E: Mm.

F: Ehm. På den andre sida så er det litt sånn, vi kan ikke putte det her på individer, for det har jo ganske heftige konsekvenser for folk, da.

E: Mm.

F: Ehm.

E: Legge ansvaret på liksom.

F: Ja.

E: Ja (ler litt). Enkeltindivid.

F: Ja, altså da har du. Hvis ... Det er ikke bare bare å gjøre det, for er jo ansvaret på ... marginaliserte enkeltpersoner, også. Som kan oppleve å ikke få jobber, for eksempel.

E: Mm.

F: Som kan oppleve å ... ja, alt mulig rart fra mobbing, utestenging, eh ... ehm ... ubehagelige opplevelser, **vold**.

E: Mm.

F: Altså. Ja. Det er ikke ... det er ikke noe sånt, det her kan ikke være enkeltpersoner sitt ansvar heller.

Frøy anerkjenner altså at det er opp til språkbrukerne selv å ta i bruk pronomenet hen, men poengterer at det samtidig er en stor bør   pålegge en minoritetsgruppe som allerede er utsatt.

6 Analyse av innlegg og kommentarer i "Språkspalta"

I dette kapitlet tar jeg for meg analysen av diskusjonstråden om pronomenet "hen" i Facebook-gruppa "Språkspalta". Målet med analysen er å gi et lite innblikk i hvilke diskusjoner og argumenter som dukker opp angående "hen" i "Språkspalta", og i kapittel 7 skal denne analysen fungere som en støtte til drøftinga av analysen av intervjuene i foregående kapittel. Jeg skal med andre ord ikke kartlegge hele diskusjonen av pronomenet "hen" i "Språkspalta", men heller gi et utsnitt av hva diskusjonen genererer av tanker omkring språk, pronomen, kjønn og samfunn.

I gjennomgangen av kommentarene under innlegget kan man ane en tendens til at kommentarskribentene har i stor grad enten uttrykker at de er "for" pronomenet "hen", eller at de er "mot" pronomenet "hen". Jeg bruker anførselstegn på "for" og "mot" for å understreke at ikke alle kommentarskribentene eksplisitt uttrykker å være for eller mot en innføring eller bruk av pronomenet "hen". Likevel kommer som oftest en enten negativ eller positiv holdning til pronomenet fram i kommentarene. I tillegg er det ulike måter å være for og mot "hen" på, for eksempel går det for mange et skille mellom hvorvidt de vil bruke pronomenet selv, og om de mener det bør normeres.

I tillegg er det ulike aspekter ved pronomenet som diskuteres i de ulike kommentarene og undertrådene. Overordnet kan man si at diskusjonene dreier seg om tre aspekter ved pronomenet "hen": Hvorvidt det er bruk for "hen" i det norske språket, hvorvidt det er bruk for "hen" i omtale av personer med ikke-binær kjønnsidentitet i det norske språket, og språklige aspekter ved "hen", som hvordan det fungerer muntlig, hvordan det kan bøyes osv.

Videre vil jeg ta for meg ulike argumenter innlegg- og kommentarskribenter legger fram for og imot pronomenet "hen". Først, i kapittel 6.1, vil jeg ta for meg diskusjonen om hvorvidt det er bruk for pronomenet. Deretter vil jeg gjøre rede for hvordan diskusjonen om bruken av pronomenet "hen" om personer med ikke-binær kjønnsidentitet, arter seg i kapittel 6.2. Det er denne delen av analysen jeg legger hovedvekt på, fordi diskusjonen i stor grad dreier seg om forholdet mellom pronomen og kjønn, og dermed kan bidra til å gi svar på oppgavens problemstilling. Til sist, i kapittel 6.3, vil jeg kort ta for meg hvilke språklige aspekter ved "hen" som diskuteres i kommentarfeltet.

Igjen er det viktig å se denne inndelingen av diskusjonen med forbehold: I flere av kommentarene skiller ikke skribenten mellom ulike bruksområder for pronomenet "hen". Når jeg sorterer kommentarer og argumenter under de ulike kategoriene, er det dermed enten basert på en klargjøring fra skribentens side, eller at jeg selv tolker kommentaren som en diskusjon av det ene eller det andre, basert på dens innhold.

Innlegget som starter diskusjonstråden, er som nevnt i kapittel 4.4.2 en form for redegjørelse for debatten om pronomenet "hen". Innlegget er langt (5816 tegn), og jeg velger derfor ikke å gjengi hele her, men heller gjøre en oppsummering av hva innlegget tar for seg. Det skal også nevnes at jeg ikke bruker det trådstartende innlegget i seg selv som grunnlag til analyse.

Skribenten forklarer innledningsvis at "[p]ronomenet 'hen' vekker følelser, men det er også en del misforståelser knytta til det. Jeg vil derfor ta opp noen punkter som jeg mener det er verdt å ta med seg.". Videre legger hen fram 11 punkter om pronomenet "hen". I punkt 1 til 3 redegjør hen for bruken av pronomenet "hen" som en erstatning for generisk "han", hvorfor mange mener "hen" bør erstatte andre uttrykk og i hvilke tilfeller det er mulig å skrive om setninger slik at "hen" eller andre kjønnsnøytrale uttrykk ikke behøves. Videre tar skribenten for seg hva som skiller "hen" fra "den" og "man" i punkt 4 og 5. I punkt 6 og 7 legger hen fram hvorfor "hin" ikke er et godt alternativ til "hen", og hvorfor det ikke er et tungtveiende argument mot pronomenet

"hen" at det finnes et homonym i norsk. At "hen" betyr "høne" på engelsk, poengterer skribenten i punkt 8 at er et "ikke-argument" mot "hen". I punkt 9 legger hen fram at noen mennesker vil omtales som "hen". Her fastslår innleggsskribenten at

[d]ette med kjønn er ikke fullt så ukomplisert som enkelte tror. Vi kan skille mellom biologisk kjønn (det som kan fastslås ved en legeundersøkelse), kjønnsidentitet (det en føler seg som), sosialt kjønn (det andre oppfatter en som) og juridisk kjønn (det som står i passet). Disse fire er ikke alltid sammenfallende – og det fins mennesker som ikke vil settes i bås som "hun" eller "han". Dette bør en respektere.

Spesielt dette punktet ser ut til å være opphav til mye diskusjon i tråden, slik vi skal se i analysen under.

Punkt 10 heter «Vi låner inn nye ord hele tida. Hvorfor har da noen så mye imot 'hen'?». Som svar på dette legger skribenten fram at det at pronomen er ei ordklasse som ikke tar opp i seg nye ord. Etter at diskusjonen i kommentarfeltet kom i gang, la skribenten til et siste punkt, hvor hen poengterer at «[å] ta i bruk 'hen' er ikke ensbetydende med å slutte å bruke 'hun' og 'han'».

6.1 "Hen" kan fylle et hull i språket

Mye av diskusjonen i kommentarfeltet i "Språkspalta" dreier seg om hvorvidt det er bruk for et nytt pronomen i det norske språket. Nytteverdien ved alle aspekter av pronomenet diskuteres, men et skille går mellom bruken av "hen" som alternativ for andre kjønnsnøytrale formuleringer (se kapittel 2.2.2 for pronomenets ulike funksjoner), og bruken av "hen" om personer som ikke identifiserer seg som mann eller kvinne. I dette kapitlet vil jeg i hovedsak ta for meg argumentene for og imot det første bruksområdet, samt mer generell diskusjon om pronomenet som oppstår i diskusjonstråden. Det andre bruksområdet tar jeg som nevnt for meg i kapittel 6.2.

Mange av innleggene i kommentarfeltet uttrykker en stillingstagning for eller mot pronomenet "hen". Flere av kommentarene er korte og lite utbroderte utsagn, hvor skribenten enten uttrykker seg positivt eller negativt om bruken og/eller normeringen av pronomenet "hen". Spesielt er det innlegg som framstår som støttende til pronomenet som holder en kortfattet tone, og noen uttrykker ganske enkelt at de liker og/eller bruker pronomenet. Slike utsagn støttes ofte med korte argumenter, som at "hen" er praktisk, kort, enkelt og hensynsfullt å bruke dersom folk ønsker å omtales som det. Funksjonalitet ser slik ut til å være et nøkkelord i argumentasjonen for å bruke "hen" i kjønnsnøytrale strukturer (altså der det ikke brukes kjønnsoverskridende).

Andre argumenter som blir trukket fram, er at pronomenet gjør at teksten flyter bedre enn ved andre alternative formuleringer, og at det tar bort fokus på kjønn der det ikke er relevant. Én av skribentene trekker fram at "hen" fungerer som en oppvekker angående likestilling. Slik jeg tolker dette, mener skribenten at "hen" er så markert at folk vil gjøre seg refleksjoner om representasjon av kjønn når de leser pronomenet i en sammenheng hvor det referer til en person av f.eks. ukjent kjønn. At "hen" er markert, gjør også at én av kommentarskribentene kvier seg for å bruke det:

~~Redigert~~ Jeg er lat og digger begrepet hen. For å skrive hun/han må jeg lokalisere /-knappen på telefonen, og det har jeg ikke automatisert i fingrene på lik linje med resten av bokstavene. Kvier meg likevel foreløpig for å bruke det, fordi jeg tenker at det stjeler oppmerksomheten fra resten av setningen på grunn av all diskusjon det har vært rundt ordet.

Lik dette · Svar · 11 veker · Endra

Til tross for at skribenten opplever pronomenet som nyttig i form av at det er kortere og enklere å skrive enn "han/hun", ser det ut til at skribenten unngår å bruke det.

De skribentene som uttrykker at de er negative til bruken av pronomenet, bruker ofte mer plass på å forklare hvorfor de er det. Mange legger fram at pronomenet er unødvendig, fordi det finnes andre måter å løse språklige utfordringer på enn ved å bruke pronomenet "hen". Omskriving og bruk av "vedkommende" og andre former trekkes ofte fram som løsninger som gjør "hen" overflødig.

Flere av de som kommenterer, trekker fram at "hen" for dem framstår som unaturlig og konstruert. I en av undertrådene diskuteres det at pronomenets opphav skiller seg fra andre nyord. Én av skribentene problematiserer at det ikke har opphav i det hen kaller «folkedypet», men er konstruert av språkaktivister med mål om å oppnå en form for politisk korrekthet.

~~Redigert~~ Ett av problemene med "hen" er at det er et "ikke-ord" konstruert utifra noen språkaktivisters ønske om en (misforstått) språkpolitisk korrekthet. Det er ikke et ord som har sitt opphav i folkedypet for så å bli naturlig innlemmet i språket og ordbøkene.

Lik dette · Svar · 12 veker

Kommentaren har fått 21 svar, og for å argumentere for at pronomenet er konstruert, legger samme skribent fram at det ikke har skjedd endringer som har skapt behov for et nytt pronomen i en annen kommentar i undertråden. I tillegg trekker hen fram at hen ikke har hørt noen bruke pronomenet. Noen av kommentarene i undertråden støtter at pronomenet i større grad er konstruert enn andre, men at dette for dem ikke utpeker seg som et problem. Andre igjen mener at politisk korrekthet ikke er en motivasjon bak innføringen, og at pronomenet ikke er konstruert i noen større grad enn andre nyord. Én av skribentene peker på at språk konstrueres ut fra behov om å kommunisere, og at pronomenet "hen" på denne måten ikke skiller seg fra andre ord.

I den overnevnte undertråden kan det se ut til at "politisk korrekthet" for alle deltakere i diskusjonen anses som et negativt ladd konsept. I kommentaren som starter undertråden, ser det ut til at det faktum at skribenten regner pronomenet "hen" som et forsøk på å oppnå politisk korrekthet, i seg selv er å regne som et argument mot pronomenet. Skribentene som sier seg uenige, mener at politisk korrekthet ikke har noe med innføringen av "hen" å gjøre:

~~Redigert~~ Dette er godt og grundig misforstått. Det er slett ikke noen "politisk korrekthet" i dette.

Lik dette · Svar · 12 veker

Et poeng er at flere av deltakerne i diskusjonen legger fram en negativ innstilling til pronomenet, samtidig som de påpeker at de ser nytten av det. Noen er «overbeviste», men liker det ikke, andre synes det er «fælt», men «nyttig». Denne dikotomien er å finne i flere skribenters kommentarer. Det er vanskelig å si hva som ligger bak en slik tankegang. Én forklaring kan være en underliggende språkpuristisk ideologi og generell skepsis til nyord og endringer i språket. En annen forklaring kan være at pronomenet forbindes med endringer i samfunnet på andre plan enn i språket, og at disse kontroversene farger skribentenes syn på innføringen av pronomenet "hen". Jeg vil se nærmere på dette i kapittel 6.2.

Det er også flere som peker på at de selv ikke ønsker å bruke "hen", men at de respekterer at andre kan bruke det. I en av kommentarene framgår det at forfatteren ikke mener bruksområdene for pronomenet er gode nok til å innføre det.

Noen av skribentene peker på at diskusjonen i kommentarfeltet er overflødig, fordi språket fungerer slik at dersom ordet blir brukt, vil det også etablere seg:

~~Redigert~~ Jeg lurer på hvorfor vi diskutere dette. Bruker folk hen, blir det et ord. Bruker folk ikke hen, blir det ikke et ord. Eller kort sagt: Er det en god ide, slår det gjennom. Hvis ikke, kan språkfolk og politikere mene så mye de vil.

Lik dette · Svar · 12 veker

Slik jeg forstår dette, anser skribentene diskusjonen som overflødig på det viset at den ikke vil være avgjørende for hvorvidt pronomenet "hen" blir brukt av folk og normeres. Metadiskusjonen om "hen" i denne diskusjonstråden kan sies å være en form for språkaktivisme, enten skribentene er for eller mot bruken av pronomenet, fordi det er aktive forsøk på å endre eller hindre endringer i språket. Det ser altså ut til at noen av skribentene ikke ser nytten i å drive aktiv språkaktivisme, men heller antar at språket utvikler seg "av seg selv", uten inngrep.

6.2 Hen brukt for å omtale folk med ikke-binær kjønnsidentitet

Diskusjonen om bruken av "hen" om personer med ikke-binær kjønnsidentitet, som altså referer til punkt 9 i det trådstartende innlegget, ser ut til å generere enda større diskusjon enn øvrige bruksområder for pronomenet. I flere tilfeller kan det også framstå som om motstanden mot denne bruken "smitter" over på hvorvidt de mener andre funksjoner ved "hen" er nyttige, og at skribentene i stor grad ikke skiller de to bruksområdene fra hverandre.

To overordnede tendenser preger kommentarene angående bruken av "hen" om personer med ikke-binær kjønnsidentitet. For det første diskuteres i stor grad hvorvidt det er reelt at det finnes flere enn to kjønns kategorier, og dermed om det finnes et behov for et pronomen som kan brukes for å omtale folk som ikke havner i kjønnskategoriene kvinne og mann. Denne diskusjonen tar jeg for meg i kapittel 6.2.1. I tillegg diskuteres deltakerne i "Språkspalta" hvorvidt innføringen av pronomenet "hen" er en form for symptom på den tida og det samfunnet vi lever i. Kommentarer som omhandler dette, tar jeg for meg i kapittel 6.2.2.

6.2.1 Pronomen og kjønnskategorier

Mye av argumentasjonen både for og imot innføring og bruk av pronomenet "hen" retter seg mot bruken av det om personer med ikke-binær kjønnsidentitet. Skribentene bruker sjelden eksplisitt begrepet "ikke-binær" om gruppa, men diskuterer i stor grad personer som opplever seg selv verken som mann eller kvinne. Forholdet mellom pronomen og kjønn skaper flere undertråder av diskusjoner. En klar tendens er at kommentarforfatterne diskuterer nødvendigheten av pronomenet "hen" ut fra hvorvidt de mener det finnes flere kjønn enn kvinne og mann. I enkelhet kan man si at de som mener det finnes mer enn to kjønn, anser "hen" som nyttig, mens de som mener det ikke finnes, anser "hen" som overflødig. Slik kan det framstå som om skribentene i stor grad er enige om at språket har som funksjon å reflektere kjønnsystemet slik de oppfatter at det "faktisk er", enten det består av to eller flere kjønn.

Hva som avgjør et menneskes kjønn, blir dermed et eget diskusjonstema i flere av undertrådene. Flere peker på at det kun finnes to kjønn, og kobler dette til biologi og at mennesker er født som enten kvinne eller mann. En av skribentene trekker artens formering fram som grunnlaget for inndelingen av kjønn:

~~XXXXXXXXXX~~ Mye bra her, selv om jeg nok hører til de som er kritiske til å innføre "hen", men jeg er ikke enig i følgende under pkt 9: "...og det fins mennesker som ikke vil settes i bås som «hun» eller «han». Det bør en respektere." Man bør respektere det i den forstand at man bør ta til etterretning at vedkommende har et problem mht sin kjønnsidentitet. Man kan ikke reelt sett innføre et kjønn nr 3 eller 4 bare fordi noen skulle føle seg som noe annet enn han/hun. Kjønnsbegrepet er uløselig knyttet til artens formering, og i den sammenheng eksisterer det ikke noe annet enn hun og han. Alt annet er psykologi/psykiatri, og bør behandles deretter. Så om altså noen har en annen kjønnsidentitet enn han eller hun, så er det en sak for ovennevnte profesjoner.

Lik dette · Svar · 12 veker

At kjønn er en biologisk kategori, trekkes fram som et argument mot å bruke pronomenet "hen" om enkeltindivider. Som vi ser, får skribenten støtte i form av 10 "likes", og flere andre skribenter uttrykker samme tanke om at kjønn er en biologisk og todelt kategori. I stedet for å anse mennesker med ikke-binær kjønnsidentitet for å tilhøre en tredje kjønnskategori, trekker mange inn psykologi, følelser, problemer med kjønnsidentitet og "fysiske skavanker" som forklaring på hvorfor noen ikke passer inn i de binære kjønnskategoriene. De mener altså at selv om folk kan føle seg som et annet kjønn enn mann eller kvinne, betyr ikke det at de har et annet kjønn, for kjønn er uløselig knyttet til biologisk utrustning. Noen av skribentene ser slik ut til å skille mellom kjønnsidentitet og biologisk kjønn, slik skribenten i kommentaren over gjør. Her er det også interessant å merke seg at skribenten kaller "han" og "hun" kjønnsidentiteter, og slik kan se ut til å anse pronomenene som overlappende eller ensbetydende med kjønnskategoriene "mann" og "kvinne".

Som argument mot at det kun finnes to biologiske kjønn, legger flere fram at det også finnes folk som ikke er født med entydig biologisk kjønn. Noen av skribentene bruker termen interkjønn.

Mange av personene som argumenterer for å bruke "hen" i omtale av ikke-binære personer, forklarer at det finnes mer enn to kjønn og mener det er hensynsfullt å omtale personer med ikke-binær kjønnsidentitet med pronomenet "hen". De trekker fram at det finnes andre former for kjønn enn biologisk kjønn, og noen bruker kulturelt kjønn som eksempel. Én av skribentene peker på at «den som har skoen på, vet hvor den trykker». Slik jeg forstår dette, mener skribenten at kjønn og kjønnsidentitet er noe som den enkelte best selv kan avgjøre. Skribentene er altså uenige om hvor mange kjønn som finnes, og i én diskusjonstråd er skribentene uenige om hva som kan kalles "fakta": At det finnes to kjønn eller at det finnes mer enn to kjønn. Det kan se ut til at det som menes med "fakta" i dette tilfellet, er hvorvidt det kan underbygges med forskning.

Roten til disse diskusjonstrådene ser ut til å være at deltakerne har ulike definisjoner på begrepet kjønn. Mens noen mener at kjønn utelukkende er fundert i biologi, mener andre at det er hvordan et menneske føler seg, som avgjør hvilket kjønn hen har. I tillegg trekker flere i sistnevnte gruppe altså fram at heller ikke biologisk kjønn nødvendigvis er binært. Det kan altså se ut til at skribentene som diskuterer kjønn, deler seg i to grupper. Den første består av de som mener at denne opplevelsen ikke innebærer at man i realiteten har et annet kjønn enn kvinne eller mann. Den andre består av de som mener at det å oppleve at man har et annet kjønn enn mann eller kvinne, innebærer at man har et tredje kjønn. Førstnevnte gruppe ser altså ut til å knytte kjønn direkte til biologi, og mener at det derfor ikke skal være nødvendig å omtale individer som "hen" i stedet for "hun" eller "han". Når interkjønn trekkes inn som motargument, peker flere på at dette er en form for "feil" ved biologien til mennesket, og at det ikke innebærer at det finnes flere kjønn enn mann og kvinne.

Det er interessant å merke seg at flere av dem som mener det kun finnes to kjønn, altså på sett og vis anerkjenner at folk ikke nødvendigvis føler seg som mann eller kvinne. Det kan virke som om de i stedet knytter kjønn utelukkende til biologi, og at personers følelser som motstrider det biologiske kjønnnet deres, ikke er relevant når det gjelder kategoriseringen av kjønn. Videre er det få som diskuterer hvorfor det er problematisk å omtale folk med pronomenet "hen", dersom de mener det kun finnes to kjønn. Hypotetisk kan man si at dersom biologi var det eneste som spilte inn på kategoriseringen av kjønn, ville det kanskje ikke være problematisk om man brukte andre pronomen enn "han" og "hun" om mennesker. Dersom kjønn er en statisk biologisk og binær størrelse, slik noen i diskusjonstråden ser ut til å mene, kan man tenke seg at det ikke skulle være spesielt problematisk å bruke andre pronomen enn "han" og "hun" om personer. Det framstår slik som om at pronomenet "hen" for noen oppfattes som en form for trussel mot tokjønnssystemet, og at systemet ikke oppleves så statisk av skribentene som det først kan se ut til. At pronomenet kan virke truende på noen, understrekes også av at diskusjonen i flere av undertrådene når en ganske høy temperatur, hvor skribentene beskylder hverandre for å være fundamentalistiske, politisk korrekte og så videre.

Videre kan det også se ut til at noen av kommentarskribentene anser forholdet mellom pronomen i tredjeperson entall og kjønn for å være så godt som én til én: Det kan ikke eksistere flere pronomen enn det eksisterer kjønn. Dette virker å være det underforståtte premisset når deltakerne i gruppa diskuterer definisjonen av kjønn. I tillegg kommer det fram av at noen av skribentene bruker pronomenene "hun" og "han" som kjønnskategorier, på lik linje som man kan bruke "kvinne" og "mann". Slik jeg eksemplifiserte over, kaller en av skribentene "hun" og "han" for kjønnsidentiteter. En annen skriver at hen ikke tror det vil være problematisk med sju ulike pronomen, når en diskusjonsmotstander peker på at Esben Esther Pirelli Benestad mener det eksisterer sju ulike kjønn. Her kan det altså se ut til at skribentene mener pronomen i tredjeperson

entall og kjønn overlapper fullstendig, og at dersom flere kjønnskategorier innføres, må også flere pronomen innføres. For dem som anser at det finnes flere kjønn enn mann og kvinne, framstår det også som om at nye kjønnskategorier nødvendigvis må framprovosere endringer i språket. Én av skribentene peker på at med større aksept for flere kjønn, må også språket ta opp i seg disse endringene. Underforstått er det "hen" denne skribenten trekker fram som språklig endring. Også her framstår altså forholdet mellom pronomen og kjønn som nokså overlappende.

6.2.2 Innføring av "hen" som del av samfunnsendringer

Et sentralt poeng i flere av kommentarene under innlegget er at samfunnet er i endring, og at dette må speiles i språket. Som nevnt over, peker én av skribentene på at med større aksept for flere ulike kjønn må også aksepten tas opp i språket. I en annen kommentar trekkes det fram at språk har definisjonsmakt, og slik bidrar til at vi kommer oss bort fra diskriminering av utsatte grupper, inkludert dem som gjelder kjønn. Samme skribent forklarer i en annen kommentar at hen mener holdninger, raushet og etikk skal uttrykkes gjennom språket. Det ser ut til at det trekkes en parallell mellom innføringen pronomenet "hen" og det å uttrykke seg hensynsfullt. En meningsmotstander mener at diskusjonen ikke går på holdninger, men at hen ikke vil akseptere det hen kaller folks «selvdiagnoser». Også her framstår det som om det går et skille mellom skribentene som anser kjønnsidentiteter utenfor de binære som noe reelt, og de som ikke gjør det. Sistnevnte skribent kan se ut til å mene at det ikke er mulig å inkludere noens kjønnsidentitet språklig, dersom hen ikke ser på kjønnsidentiteten som eksisterende utenfor personens følelsesliv.

At verden og samfunnet er i endring, uttrykkes på ulikt vis i de forskjellige kommentarene. En skribent peker på at verdiene som språket skapes i, er i endring, og at det også kan medføre at språket må endres¹⁸:

Språket er utforma i ein atmotsfære av verdjar. Når me erkjenner at verdiane må endrast, så kan det medføra at ord og bruken av ord vert endra. Slik trur eg det alltid har vore. Same kva Finn Erik Vinje måtte meine.

Lik dette · Svar · 12 veker

Hvorvidt pronomenet "hen" kan knyttes til verdier, ideologi og politikk, er det stor uenighet om i kommentarfeltet. Jeg leser det som at skribenten av kommentaren over, mener innføringen av "hen" er et resultat av endringer i verdier på samfunnsnivå, og forstår det ikke som at hen ser dette som noe negativt. Mange av de skribentene som er positive til "hen", ser imidlertid ikke ut til å mene at det er noen sammenheng mellom innføringen av pronomenet og verdier, ideologi og politikk. En av skribentene som støtter utsagnet om at verdier er en viktig drivkraft for innføringen av pronomenet, og mener at noen «later som» at det er språkfunksjonen til pronomenet som er hovedargumentet for å innføre det:

¹⁸ Finn Erik Vinje er ikke deltakende i kommentarfeltet, og jeg har derfor ikke anonymisert han her. Vinje er professor emeritus i nordisk språkvitenskap, og jeg antar at han refereres til her fordi han tidligere har uttrykt at språkendring ikke kan bidra til varige endringer av verdiene i samfunnet (Se blant annet Vinje, 2017).

~~Skribentens~~ Veldig godt poeng, ~~Skribentens~~. Selvsagt handler det som verdier, det bør man være ærlig på, og så argumentere ut i fra det, heller enn å late som dette i første rekke handler om praktisk språkfunksjon.

[Lik dette](#) · [Svar](#) · 12 veker

Jeg forstår det slik at skribenten mener at forkjempere for innføringen av "hen" bruker ordets språklige funksjon som en form for skalkeskjul for egentlige språkaktivistiske intensjoner. Språkfunksjonen forstår jeg i dette tilfellet å være det språklige "hullet" flere av skribentene mener "hen" kan fylle ved å bruke det for å kjønnsnøytralisere språket og for å omtale folk med kjønnsidentiteter utenfor kvinne og mann.

Hvorvidt "hen" er ladd med en form for ideologi, er altså et stort diskusjonstema i gruppa. En av skribentene peker på at språket ikke er nøytralt, og at det sier mye om kultur og holdninger i samfunnet. Videre mener hen at "hen" sier oss noe om et samfunn som har blitt «kjønnsløst og uklart». En liknende tanke kommer til uttrykk i kommentaren under, hvor skribenten mener at målet med innføringen av "hen" er at kjønnsidentitet skal nedtones:

~~Skribentens~~ Dette er jo en svært lik diskusjon som da "lærerinne" ble omgjort til "lærer", "danserinne" til "danser" etc. Joda, man kan i "hen"-tilfellet argumentere for at det dekker en funksjon som ikke har vært like lett å tilfredsstille før, men dét er selvsagt ikke hoveddriveren for innførselen. Kjønnsidentitet skal nedtones. Man må gjerne argumentere for at dét er bra, men ikke lat som om hoveddriveren er noe annet.

[Lik dette](#) · [Svar](#) · 12 veker · [Endra](#)

En del av motstanderne peker altså på at intensjonen bak innføringen av pronomenet "hen", er å gjøre direkte inngrep i hvordan vi forstår og forholder oss til kjønnskategorier. Videre blir "hen" omtalt som et politisk ladd ord som stammer fra et ønske om politisk korrekthet. Én av skribentene knytter dessuten, som nevnt over, dette til at ordet i større grad er konstruert, enn ord som har sitt opphav i «folkedypet». Som støtte for argumentet om at "hen" ikke er et rent språklig fenomen, trekker noen fram at Store Norske Leksikon-artikkelen om pronomenet ikke er skrevet av en lingvist, men av Esben Esther Pirelli Benestad.

Det er altså en tydelig konflikt mellom flere av deltakerne i gruppa angående hvorvidt ønsket om å innføre "hen" stammer fra at det finnes et "hull" i språket som "hen" kan fylle, eller om det ligger politiske motiv bak innføringen. De fleste som mener sistnevnte, framstår også som motstandere av pronomenet. Deltakerne som argumenterer for "hen", ser alle ut til å benekte at pronomenet kan knyttes til politikk eller ideologi. Det kan framstå som om at det å bekrefte at "hen" er ladd med en form for politisk korrekthet eller kan utfordre rådende ideologiske rammer, innebærer en form for nederlag i diskusjonen. Her framstår "politisk korrekthet" som et negativt ladd begrep, på begge sider av diskusjonen.

6.3 Språklige aspekter ved "hen"

En tredje kategori som i stor grad diskuteres i kommentarfeltet, er de mer entydige språklige aspektene ved pronomenet "hen". Hvordan det kan brukes i praksis, hvordan det fungerer muntlig og på dialekt og andre aspekter ved "hen" diskuteres her. Jeg vil

under redegjøre kort for hvilke språklige aspekter ved "hen" som diskuteres, men vil i liten grad gå inn på argumentasjonen og eventuelle konklusjoner diskusjonstrådene kommer fram til.

Flere i kommentarfeltet etterlyser objektsformen av hen. Mange svarer at "hen" bøyes "hen" – "hen" – "hens", noe jeg tolker som at de mener "hen" er subjekts- og objektsform, mens "hens" er genitivsformen eller possessivet. Ved et av disse spørsmålene trekker en skribent fram at pronomenet enda ikke er normert, men at det er sannsynlig at det er slik beskrevet over, det kommer til å bøyes i ordboka. Slik jeg forstår det, anser skribenten det som at man ikke kan vite med sikkerhet hvilke objekts- og genitivsformer pronomenet får, innen det er innført i Bokmåls- og Nynorskordboka.¹⁹

I en undertråd diskuterer deltakerne hvorvidt og eventuelt hvordan pronomenet "hen" kan substantiviseres. Det diskuteres også hvorvidt pronomenene "han" og "hun" kan substantiviseres, men noen trekker fram at det er vanlig å bruke "en han" og "ei ho". I denne undertråden går skribentene over til å diskutere om man kan bruke "hen" som pronomen på samme måte som når man bruker "han" og "hun" til å referere til et substantiv som er maskulint eller feminint. Noen uttrykker også bekymring for at å bruke pronomen som peker tilbake på substantiv vil forsvinne fra dialekter og nynorsk dersom "hen" innføres. Jeg forstår denne bekymringen som at den springer ut fra at det er vanligere å bruke "han" og "hun" som pronomen som peker tilbake på substantiv, enn "den" på nynorsk.

Flere av skribentene spør etter hvordan pronomenet kan brukes på nynorsk, og noen mener at det ikke fungerer like bra på nynorsk som på bokmål. Én skribent mener det er for likt "ho" på nynorsk, og en annen mener det ikke er «likevektig» på nynorsk som i bokmål. Det er også flere som peker på at det er unaturlig og rart å bruke pronomenet "hen" muntlig. Ved muntlige samtrentekninger kan det også ifølge noen av skribentene blir vanskelig å skille mellom "han" og "hen". Andre mener at å inkorporere "hen" muntlig handler om vane.

¹⁹ Pronomenet "hen" er allerede ført inn *Det norske akademis ordbok*, men dette ser ikke ut til å falle inn under normeringsbegrepet skribenten bruker

7 Drøfting

I dette kapitlet vil jeg ta for meg funnene jeg gjorde i analysene i kapittel 5 og 6, og drøfte dem i lys av tidligere forskning og teoriene jeg la fram i kapittel 2 og 3. Målet med drøftingen er å svare på forskningsspørsmålene jeg la fram innledningsvis. Jeg deler drøftingen i tre, og ser i 7.1 på hvorvidt og hvordan kjønn forklares og forstås som en del av konstrueringen og som en språklig refleksjon av kjønn i materialet. I kapittel 7.2 drøfter jeg hvordan uttalelsene om "hen" i intervjuene og i diskusjonstråden i "Språkspalta" kan sees som et uttrykk for ulike diskurser som er i hegemonisk kamp med hverandre. Til sist drøfter jeg hvorvidt en normering av pronomenet "hen" kan være delaktig i konstruksjonen av kjønnskategorien i kapittel 7.3. Jeg oppsummerer drøftingen i kapittel 7.4.

7.1 "Hen" som konstruering og reflektering av kjønn

I diskursanalysen og det sosialkonstruktivistiske paradigmet generelt anser man språklige praksiser som konstituerende for den sosiale verden (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 18). Dette innebærer at måten vi bruker språket på ikke bare utgjør en refleksjon av virkeligheten, men også er med på å bygge vår forståelse av den. Videre vil jeg ta for meg hvordan et slikt syn på språkets rolle som konstituerende for kategorien kjønn framgår av hvordan informantene og skribentene i "Språkspalta" uttrykker seg om pronomenet "hen". Jeg vil både undersøke hvorvidt informanter og kommentarskribenter ser ut til å ha et grunnleggende konstruktivistisk syn på språk, og drøfte om materialet fra intervjuene og kommentarfeltet ser ut til å underbygge den konstruktivistiske teorien om kjønn. Jeg vil også undersøke om informanter og skribenter i "Språkspalta" i noen grad kan sies å se på språket som en refleksjon av verden.

Fra informantene kommer det tydelig fram at begreper som pronomenet "hen" er grunnleggende for at de selv og andre skal forstå og akseptere den kjønnsidentiteten informantene har. De har kjønnsidentiteter utenfor mann og kvinne, og foretrekker i stor grad å bli omtalt med andre pronomen enn "han" og "hun", som er begreper som underbygger en tokjønnsmodell som er gjennomgripende i vårt samfunn. Når informantene har funnet begreper som pronomenet "hen", bidrar det til å etablere at det finnes kjønnsidentiteter utenfor det binære systemet, noe som inkluderer deres egne kjønnsidentiteter. Dersom de deler med andre at de ønsker å bli omtalt med "hen", og videre at disse andre følger opp med å omtale dem med pronomenet, innebærer dette at informantene opplever å bli kjønna riktig. Riktig kjønning i form av pronomenet "hen" kan slik framstå som en språkliggjøring av kjønnsidentiteten til informantene. Dette kan redusere noe av den usynligheten og usynliggjøringa informantene snakker om at de opplever rent språklig. Slik kan det å omtales med pronomenet "hen", være en måte for informantene å slippe diskriminering i form av toKjønning og cisKjønning, slik jeg la fram disse realiseringsformene av diskriminering i kapittel 3.2.2.

Dessuten forteller informantene at forståelsen for egen kjønnsidentitet kom sammen med oppdagelsen av termer som "ikke-binær" og "hen". Dette kan tyde på at eksistensen av kjønn utenfor de binære for informantene i stor grad avhenger av språket. Det som det ikke finnes begrep for, eksisterer heller ikke. Det må likevel understrekes at flere av informantene beskriver å ha hatt følelser rundt egen kjønnsidentitet som opplevdes som "avvikende" også før de fant slike ord for å beskrive seg selv, og slik kan også pronomenet "hen" fungere som en slags refleksjon av en realitet de allerede kjente til. For samtlige har oppdagelsen av språklige elementer som "hen" og "ikke-binær" uansett fungert som en slags oppvåkning, og det å møte andre som kunne begreper om det de selv opplevde, har vært avgjørende for å finne ut av egen kjønnsidentitet. I kapittel 2.4.2 så vi at transpersonene i Wojahn (2015) sitt

materiale på lik linje opplevde oppdagelsen av pronomenet "hen" og andre språklige former som setter ord på deres opplevelse av kjønn, som avgjørende for følelsen av å ha en eksistens.

Det kan framstå som om kjønnskategorier utenfor de binære har vært ikke-intelligible for informantene fram til de fikk begreper som tilsa noe annet. At det kan finnes kjønn utenfor kvinne og mann, har slik vært umulig for dem å konseptualisere. Til tross for at noen av dem har merket at noe "ikke stemte" når det gjaldt egen kjønnsidentitet, har mangelen på ord for å forklare denne følelsen gjort det umulig å komme fram til noe svar på hva de opplevde. Slik er det også for noen av informantene enda. Verken Alex eller Frøy ser ut til å ha kommet fram til en fullstendig forståelse av egen kjønnsidentitet, noe de også uttrykker selv. Dette igjen kan nok knyttes til at de forholder seg til flere ulike diskurser i hverdagen sin og dermed blir forvirret av at de ulike diskursene strukturerer verden på ulikt vis. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 7.2.

I diskusjonstråden i "Språkspalta" diskuteres det i stor grad hvorvidt det faktisk finnes kjønnskategorier utenfor kvinne og mann. Flere mener at det ikke gjør det, og at det dermed heller ikke burde være nødvendig med pronomenet "hen". De som er uenige, mener derimot at det finnes kjønnskategorier utenfor de binære, og at dette gjør innføringen av "hen" nødvendig. Umiddelbart kan det se ut til at de fleste som deltar i kommentarfeltet i "Språkspalta", deler et syn på språket som en form for refleksjon av virkeligheten utenfor språket, uavhengig av om de er for eller mot en innføring av pronomenet "hen". Ser man likevel nærmere på det, er det interessant å merke seg at "hen" for flere ser ut til å utgjøre en form for trussel. Dette mener jeg kan tyde på at også motstanderne av "hen" har en form for grunnleggende konstruktivistisk språksyn til grunn for sine holdninger. Selv om få sier det eksplisitt, kan det framstå som om at innføringen av "hen" for dem vil innebære å rokke ved det tradisjonelle tokjønnsystemet de kjenner. En språklig endring vil altså medføre en endring av virkeligheten. Én av skribentene i kommentarfeltet uttrykker dette også eksplisitt, og sier hen er redd en innføring av "hen" i barnehager, vil forvirre barns opplevelse av egen kjønnsidentitet.

Språket ser ut til å være avgjørende for hvorvidt kjønnskategorier utenfor de binære i det hele tatt finnes. Informantene og de som argumenterer for en offisiell innføring av "hen" i "Språkspalta", ønsker at "hen" skal innføres, fordi det vil skape en plass i språket, og dermed i verden, for personer med ikke-binære kjønnsidentiteter. På samme måte reflekterer motstanderne av "hen" i "Språkspalta" det samme språksynet: Å innføre "hen" vil potensielt innebære å gjøre drastiske endringer i tokjønnsystemet de knytter til biologien. Kjønn utgjør en svært sentral kategori i hvordan vi bygger opp samfunnet, og hvordan mennesker interagerer med hverandre. Å endre dette systemet innebærer utrygghet for hvordan et framtidig samfunn potensielt kan se ut. Resultatet av en slik motstand mot innføringen av "hen" er at gruppa av personer med ikke-binære kjønnsidentiteter potensielt kan føle seg utelukket og diskriminert.

7.2 Diskurser i hegemonisk kamp

Når bruken av pronomenet "hen" diskuteres i "Språkspalta", og når informantene diskuterer det med omverden, kan det se ut til at ulike språklige praksiser, eller diskurser, møtes. Alle informantene ønsker til en viss grad også at andre skal omtale dem med "hen", men noen av dem, spesielt Alex og Frøy, ser ut til å ha interne konflikter angående dette. Denne ambivalensen kan skyldes at de er usikre på hvilke reaksjoner de møter fra omverden når de uttrykker sitt ønske. Ofte kan det å uttrykke et ønske om å bli omtalt med "hen" få utfall i negative reaksjoner fra menneskene rundt dem, både i form av at folk ikke forstår ønsket, og i form av at folk ikke vil akseptere deres

opplevelse av kjønnsidentitet og dermed ikke vil omtale dem med pronomenet "hen". En slik form for konflikt kan man også finne i kommentarfeltet i "Språkspalta", hvor de ulike deltakerne i diskusjonen har ulike meninger om hvorvidt de ønsker at "hen" skal innføres i det norske språket.

Enkelt sagt kan forkjemperne for "hen" i kommentarfeltet og informantene sies å inngå i en annen språkpraksis, eller delta i en annen diskurs, enn de deltakerne i kommentarfeltet som er imot innføringen av "hen" og de menneskene informantene møter som vegrer seg for å omtale informantene som "hen". I den ene diskursen er "hen" et pronomen fylt med mening, og det reflekterer til en viss grad en størrelse forkjemperne mener allerede eksisterer i den sosiale verden. Det kan også virke som om forkjemperne inngår i en form for felles praksisfellesskap, slik jeg omtalte begrepet i kapittel 3.1.5, hvor det finnes en rådende enighet om at kjønn ikke er en binær kategori. I tillegg anser disse forkjemperne det som nødvendig at pronomenet "hen" tas i bruk i større grad, for at kjønnsidentiteten til de menneskene som ønsker å bli omtalt med "hen", skal kunne etableres og anerkjennes i samfunnet. Det er altså en form for dikotomi her: Pronomenet skal på den ene siden reflektere en allerede eksisterende størrelse, nemlig den opplevelsen av kjønnsidentitet som folk med ikke-binær kjønnsidentitet har. På den andre siden skal det fungere konstituerende og altså bidra til å skape plass til kjønnsidentiteter utenfor tokjønnsystemet.

Personene som deltar i denne felles diskursen og praksisfellesskapet, ser videre ut til å arbeide mot en diskriminering av personer som ikke identifiserer seg med noen av de binære kjønnskategoriene. Å innføre pronomenet "hen" innebærer slik å løfte fram en ellers ikke-intelligibel gruppe, og kan slik anses for å være en form for språkaktivisme slik jeg legger fram at Wojahn (2015) definerer det i kapittel 3.2.1.

Motstanderne av pronomenet inngår i en annen diskurs, hvor begrepet på sett og vis framstår som meningstomt og ikke-intelligibelt. Det finnes ingen kjønnsidentiteter utenfor de binære i den sosiale verden som pronomenet "hen" kan reflektere i språket. Dette blir også brukt som argument mot å innføre pronomenet "hen". Slik deler motstanderne av "hen" i mitt materiale den fornektende reaksjonen som jeg gjorde rede for i kapittel 2.4.2 at Wojahn (2015) finner i sitt materiale. Samtidig kan det altså se ut til at de som ikke ønsker å bruke "hen", anser pronomenet som en form for trussel, og dermed kan det virke som om synet på språket som en refleksjon av allerede eksisterende kategorier ikke er så enkelt som det i første omgang kan framstå. Sånn sett kan innføringen av "hen" sees på som en utfordring av toKjønningen – altså det grunnleggende tankesettet om at det kun finnes to kjønnskategorier: mann og kvinne.

For forkjemperne for pronomenet "hen" fungerer pronomenet som en slags refleksjon av en allerede anerkjent tredje kjønnskategori utenfor de binære. I denne diskursen finnes det begreper for kjønnsidentiteter utenfor kvinne og mann, og det er en allmenn aksept om at disse identitetene er reelle. I denne diskursen inngår de av deltakerne i "Språkspalta" som er forkjempere for å omtale personer med ikke-binære kjønnsidentiteter som "hen". Informantene inngår også her, og de ser ut til å få stor grad støtte fra LHBTIQ-miljøet de deltar i. Her deltar de altså i en felles diskurs som har en felles språkpraksis, og på sett og vis utgjør miljøet en form for praksisfellesskap: For eksempel introduserer de seg med pronomen og deler begreper om kjønnsidentiteter som bryter med normene for kjønn i den diskursen motstanderne av "hen" deltar i. Dette felles språket skaper forståelser og rom for kjønnsidentiteter utenfor de binære.

Det må likevel poengteres at LHBTIQ-miljøet ikke er en homogen gruppe der alle oppfatter og snakker om kjønn på samme måte: Frøy forteller i intervjuet at hen under Pride møtte en slektning av mannen hens som er lesbisk, og som uttrykte at hun syntes «det begynner å bli mye rart nå», da Frøy fortalte at ett av armbåndene hen hadde på,

representerte at hen har en ikke-binær kjønnsidentitet. Frøy opplevde det som om slektningen på denne måten viste at hun ikke hadde forståelse for Frøys opplevelse av kjønnsidentitet. Likevel kan det se ut til at både Frøy, Alex og Kim finner mye aksept og forståelse i (deler av) LHBTIQ-miljøet.

Videre er det ikke slik at noen av informantene står totalt utenfor den rådende og maktthavende diskursen i samfunnet. Noen av informantene, spesielt Frøy og Alex, ser ut til å slites mellom diskurser. På den måten er de plassert innenfor ulike ideologier på én og samme tid. Som nevnt i kapittel 3.1.4 kan det å bli dratt mellom ideologier på denne måten skape usikkerhet i individet. De deltar i flere ulike diskurser som alle behandler og omtaler kjønn på ulikt vis. Dette kan skape forvirring angående egen kjønnsidentitet, noe både Alex og Frøy uttrykker at de har. I tillegg kan det også gjøre det vanskelig å skulle dele tanker om egen kjønnsidentitet og hvilke pronomen de foretrekker å omtales med andre. Hos Alex ser dessuten denne konflikten ut til å skape motsetningsfylte følelser om hvorvidt hen egentlig ønsker å bli omtalt som "hen". Alex frykter å være rar og annerledes, en karakterisering man kan tenke seg at hen først og fremst vil få innenfor diskurser som ikke anerkjenner at det finnes kjønnskategorier utenfor de binære. På de månedlige treffene hen deltar på, ser det ut til å være større aksept og forståelse. Likevel har hen heller ikke der alltid vært åpen om egen kjønnsidentitet. Dette igjen kan tyde på at usikkerheten ikke kun stammer fra redselen for sanksjoner utenfra, men at det ideologiske brytningsfeltet Alex står i skaper en intern usikkerhet hos hen.

De ulike diskursene innehar også ulik sosial posisjon. Man kan si at den rådende diskursen i samfunnet regner kjønn for å være binært og nært knyttet til biologi. Dette er også et skille mellom de som framstår som forkjempere for pronomenet "hen" i kommentarfeltet, og informantene. Flere av deltakerne i kommentarfeltet bruker også biologi som argument mot motstanderne av "hen", gjennom å peke på at ikke alle mennesker er født med biologisk kjønn som kvinne eller mann. Ingen av mine informanter oppgir at de er født intersex, altså med kropp som verken fullstendig tilfredsstillende forventningene vi har til biologiske menn eller kvinner. I tillegg mener jeg at informantene også snakker om kjønn på en annen måte enn forkjemperne for "hen" i kommentarfeltet. I intervjuene framstår det som at kjønn for dem i større grad dreier seg om interne følelser og ytre forventninger, enn om biologi. For informantene handler dessuten innføringen av pronomenet "hen" på et overordnet plan om å skape en språklig eksistens, mens i kommentarfeltet ser det å bruke "hen" om personer som ikke identifiserer seg som kvinne eller mann først og fremst er en måte å være hensynsfull på. Ønsket om å være hensynsfull kan videre tolkes som et ønske om å unngå diskriminerende språkbruk. At "hen" kan brukes for å skape rom for kjønnsidentiteter utenfor de binære uttrykkes sjelden eksplisitt i kommentarene, selv om noen av utsagnene kan tolkes dithen.

Den rådende diskursen i samfunnet må kunne sies å i stor grad knytte kjønn til biologi, og videre avvise at det finnes kjønnsidentiteter utenfor de binære. I denne diskusjonen kan offentlige organer som Språkrådet sies å inngå, uansett om det er intensjonelt eller ikke, ved at Språkrådet for eksempel foreløpig har valgt å ikke innlemme "hen" i den offisielle normen. Likevel kan det også framstå som om makten ikke ensidig ligger hos motstanderne av "hen" i kommentarfeltet i "Språkspalta". I mange av kommentarene skriver motstanderne av "hen" at ønsket om "politisk korrekthet" er en pådriver for å skulle innføre pronomenet. Dette bestrider flere forkjempere av pronomenet. Det kan virke som om "politisk korrekthet" ikke er noe noen av deltakerne i kommentarfeltet ønsker å assosieres med, og at dette anses som en negativ term. De siste årene ser politisk korrekthet ut til i stor grad å knyttes til en form for kulturelite (Krogstad, 2019). Dette er ei gruppe som på sett og vis også må kunne

sies å inneha en form for makt i den rådende diskursen i samfunnet. Slik kan man trekke en parallell til hvordan skribentene som er negative til "hen" i Wojahn (2015) sitt materiale, anser språkendringer som "hen" for å være en endring som skjer "ovenfra" og ned.

Det er interessant å bemerke seg at stort sett alle forkjemperne for "hen" i "Språkspalta" uttrykker at pronomenet ikke kan knyttes til noen form for ideologisk eller politisk intensjon. I det svenske materialet i både Wojahn (2015) og Milles (2013) knyttes "hen" til språkaktivisme, som i seg selv må kunne kalles en politisk aktivitet. Milles peker også på at "hen" er ladd med politiske bibetydninger. Dette kan igjen knyttes til diskursanalysens ideologibegrep. Når en diskurs er med på å endre rådende strukturer i samfunnet, kan den sies å være ladet med ideologi. I motsetning til en god del forkjempere for "hen" i "Språkspalta", som altså mener at "hen" ikke kan knyttes til politikk, mener jeg at innføringen "hen" også i den norske sammenhengen må sies verdiladd, og slik også politisk.

Sist kan det nevnes at den kjønnsnøytraliserende bruken av pronomenet "hen" kan knyttes til den delen av feministisk språkforandring som har hatt som mål å avskaffe kjønns spesifikke benevninger.

7.4 Normering som delaktig i konstruering av kjønn

Man kan stille seg spørsmålet om det å normere pronomenet "hen" og å liste det i ordboka vil ha noen form for påvirkningskraft på hvordan kjønn sees og forstås av mennesker som bruker det norske språket. Som redegjort for i kapittel 2.4.3 regner Milles (2013) den svenske "språkvården" som en avgjørende aktør for hvorvidt pronomenet "hen" plukkes opp og brukes i det svenske språket. Jeg mener vi kan trekke en parallell til det norske Språkrådet og si at dette organet har en rolle som premissleverandør når det gjelder innføringen av pronomenet "hen". Dermed vil deres klarsignal i form av innføring av "hen" i ordboka, og rådgivning om å bruke pronomenet for å oppnå et kjønnsnøytralt språk og i omtalen av folk som ikke identifiserer seg som kvinne eller mann, spille en avgjørende rolle for hvorvidt folk kommer til å bruke "hen" eller ikke.

Som motsetning til Språkrådet som en institusjon som innehar mye makt til å endre folks språklige praksiser, står gruppa av personer med ikke-binære kjønnsidentiteter som en minoritet uten særlig makt og gjennomslagskraft. Transpersoner og personer som på andre måter bryter med normer for kjønn er en utsatt gruppe, og forskning fra Sverige viser at transpersoner opplever mye diskriminering, krenkelser og utrygghet (se kapittel 1.1). Som Frøy påpeker, kan det oppleves urimelig å skulle pålegge en slik minoritetsgruppe som kan se ut til å ha lite reell makt, ansvaret for å skape språkendringer i diskurser på samfunnsnivå. Likevel skriver Språkrådet på sine nettsider at de avventer situasjonen før de innlemmer "hen" i ordbøkene, fordi de vil se om pronomenet tas i bruk først (Språkrådet, 2016).

Milles peker på at det i stor grad er tre typer nettverk, nemlig transaktivistiske queerfeministiske og genusedagogiske, som framstod som sentrale aktører i arbeidet med å innføre pronomenet "hen" i Sverige (Milles, 2013, s. 119). Situasjonen kan tenkes å være noenlunde lik i Norge. Samtidig kan vi se fra "Språkspalta" at nettverk som disse, samt personer med ikke-binære kjønnsidentiteter, ser ut til å ha støttespillere i andre deler av befolkningen også. Det må selvsagt understrekes at jeg ikke kjenner nettverkstilhørigheten eller kjønnsidentiteten til noen av deltakerne i gruppa, men jeg mener det er grunn til å tro at flere av de som deltar i diskusjonen og er for pronomenet "hen", ikke er tilknyttet noen av disse gruppene. Dermed står altså ikke nødvendigvis

personer med ikke-binær kjønnsidentitet helt alene i arbeidet med å innføre et pronomen som omfavner deres kjønnsidentitet.

Det kommer fram av intervjuene at en innføring i ordbøkene ville blitt opplevd som et tegn på allmenn aksept for personer med kjønnsidentiteter utover kvinne og mann. Altså fungerer Språkrådets normering som en slags representasjon for diskursen i samfunnet for øvrig. Slik spiller Språkrådet og andre utgivere av ordbøker en svært viktig rolle i hvordan i hvert fall en utsatt gruppe som mine informanter tilhører, opplever at samfunnet som helhet innlemmer dem både på språklig og samfunnsmessig plan.

7.4 Oppsummering: Forholdet mellom pronomenet "hen", kjønn og samfunnsendringer

Kort sagt kan man si at min undersøkelse viser at forholdet mellom pronomenet "hen" og kjønn oppleves som nært av både informantene i oppgaven og kommentarskribentene i "Språkspalta". Eksistensen av kjønnskategorier utenfor de binære ser ut til å være nærmest betinget av at det finnes pronomen som kan reflektere og konstruere disse kategoriene. På samme måte ser pronomenene "han" og "hun" ut til å fungere som så godt som ensbetydende med kjønnene mann og kvinne.

Samtidig ser endringer i språket, som blant annet innføringen av "hen", ut til å være en nødvendighet for at kjønnsstrukturene i samfunnet skal kunne endre seg. Mange i både kommentarfelt og intervjuene knytter innføringen av "hen" til innføringen av en tredje kjønnskategori, og å innføre "hen" sees på som avgjørende for at aksept for at det finnes kjønn utenfor de binære skal finne sted. Fordi kategorien kjønn så lenge har vært knyttet til et tokjønnsystem, oppstår det en konflikt mellom diskurser når noen velger å innføre pronomenet "hen" i språkpraksisen sin, mens andre unngår det.

Videre går det ikke nødvendigvis et tydelig skille mellom informantenes egen opplevelse av kjønnsidentitet og den kjønnsidentiteten menneskene rundt tillegger dem. Det er gjennom språket at identiteten formidles: Selv om informantene kan forklare og beskrive seg selv i henhold til det kjønn de har, betyr ikke det at menneskene rundt dem kjenner til eller velger å følge de ønskene informantene uttrykker. Informanten kan være sikker i sin egen kjønnsidentitet, og likevel oppleve at det at mennesker rundt dem til stadighet feilkjønner dem, kan innebære at deres identitet ikke blir etablert i omverdenen. Det er ikke bare informantenes egne ønsker og følelser som avgjør hvordan andre ser og oppfatter dem – dette avgjøres både av informantens åpenhet om egen identitet, uttrykk for ønske om hvordan folk skal omtale dem, og hvordan folk i praksis velger å omtale og oppfatter dem. Kjønnsidentitet er med andre ord både en følelse og en sosial kategori som skal formidles, forhandles og forstås av andre før det blir reelt.

8 Avslutning og videre forskning

Jeg har i denne masteravhandlingen tatt for meg intervjuer av personer med ikke-binære kjønnsidentiteter som foretrekker å bli omtalt med pronomenet "hen", samt en diskusjonstråd i Facebook-gruppa "Språkspalta" for å undersøke disse to forskningsspørsmålene:

1. Hvordan forstås og forklares forholdet mellom kjønn og bruk av personlige pronomen, da med særskilt tanke på pronomenet "hen"?
2. Hvordan forstås og forklares forholdet mellom språkendring i form av innføring av pronomenet "hen" og samfunnsendringer?

I det følgende vil jeg kort oppsummere hvilke svar på spørsmålene undersøkelsen har gitt. Deretter vil jeg legge fram noen forslag til videre forskning.

8.1 Oppgavens forskningsspørsmål

Når det gjelder oppgavens første forskningsspørsmål, vil jeg si at oppgavens analyse og drøfting indikerer at forholdet mellom kjønn og bruk av pronomenet "hen" forstås og forklares som svært nært, både blant oppgavens informanter og i diskusjonstråden i "Språkspalta". Å ha et pronomen utenfor "han" og "hun" til å omtale personer som ikke har kjønnsidentiteter som utelukkende kan kategoriseres som kvinne eller mann, ser ut til å oppleves som avgjørende for eksistensen av disse personenes kjønnsidentitet. Informantene opplever seg som validert og anerkjent, og som at andre bekrefter den kjønnsidentiteten de har, når andre omtaler dem som "hen". Slik kan forståelse og aksept for deres kjønnsidentitet uttrykt gjennom språket også knyttes til deres følelse av å eksistere. Videre har "hen" og begreper som for eksempel "ikke-binær" fungert som en form for døråpner for informantene, når det gjelder å få innsikt i, og forstå sin egen kjønnsidentitet. Uten et språk for den opplevelsen de har av egen kjønnsidentitet, er også kjønnsidentiteten vanskelig å gripe og umulig å sette ord på. For noen av informantene ser dessuten oppdagelsen av begreper ut til å ha vært "hen" selve triggeren som gjorde at de oppdaget av kjønnsidentiteten deres ikke var binær. Jeg tolker det slik at samtidig som pronomenet "hen" kan fungere som reflekterende for den kjønnsidentiteten informantene har, er pronomenet også med på å konstruere og skape kjønnsidentiteten.

Kommentarskribentene i "Språkspalta" ser ut til å ha samme forståelse av forholdet mellom pronomenet "hen" og kjønn, selv om det ikke nødvendigvis framstår slik umiddelbart. Forkjemperne for innføringen av "hen" mener det finnes kjønnsidentiteter utenfor de binære, og at språket også må reflektere dette. Skribentene som er imot pronomenet, mener derimot at det kun finnes to kjønn, nemlig kvinne og mann. Derfor er det ikke nødvendig å innføre pronomenet "hen", spesielt ikke til bruk om personer med ikke-binær kjønnsidentitet. Umiddelbart ser det ut til at deltakerne i diskusjonstråden i "Språkspalta" anser språket å reflektere den verden som finnes utenfor språket. Går man likevel nærmere inn på deres argumentasjon, mener jeg det kan tolkes slik at også kommentarskribentene, både de som er imot og de som er for "hen", legger et konstruktivistisk syn til grunn for språk. For forkjemperne framstår innføringen av "hen" som en nødvendighet, fordi det finnes kjønnsidentiteter utenfor det binære systemet. Slik jeg forstår disse argumentene, oppleves det for dem som er for "hen" som nødvendig å skape ord som på sett og vis kan betegne ikke-binære kjønnsidentiteter, fordi eksistensen av disse identitetene er avhengig av det. Videre tolker jeg motstanden mot innføringen av pronomenet som å uttrykke et konstruktivistisk språksyn på den måten at motstanderne ser ut til å anse en potensiell innføring av pronomenet "hen" som en trussel av tokjønnssystemet. Dersom "hen" på et

vis kan utfordre tokjønnsnormen, må det, slik jeg tolker det, også innebære at det kan endre måten vi kategoriserer kjønn på.

Basert på at både informanter og kommentarskribenter tilsynelatende har et konstruktivistisk språksyn til grunn, tolker jeg det slik at de også innføringen av pronomenet "hen" som en mulighet til å gjøre endringer på samfunnsnivå. Kjønn er en kategori som styrer mye av vårt handlingsmønster, og måten vi tenker om kjønn på er avgjørende for hvordan vi strukturerer deler av samfunnet. Med innføringen av "hen" kommer også en potensiell endring av hvordan vi forstår kjønn. Den mest åpenbare potensielle endringen er at samfunnet struktureres om til å forstå kjønn som et system som ikke utelukkende er binært, enten ved at man regner inn en tredje kjønnskategori som er utenfor de binære, eller ved at inndelingen i kjønn slik vi kjenner den i dag, opphører totalt. Slik kan potensielt innføringen av "hen" på et overordnet nivå innebære det som kan oppleves som drastiske endringer for hvordan vi strukturerer kjønn, og dermed også samfunnet.

8.2 Videre forskning

I denne oppgaven har jeg gjort en form for kartlegging av hvordan forholdet mellom pronomenet "hen", kjønn og samfunnsendringer forstås og forklares av personer med ikke-binær kjønnsidentitet som foretrekker å omtales med pronomenet "hen", og av deltakere i "Språkspalta". Videre skulle jeg gjerne sett en studie som tok utgangspunkt i hvilken oppfatning "vanlige folk", altså personer som verken har kjønnsidentiteter som bryter med normer for kjønn, eller personer som utviser en spesiell språkinteresse, har av de samme forholdene.

Studien viser at språknormering og innskriving av nyord i ordlister fra institusjoner som Språkrådet, ikke nødvendigvis utelukkende bør skje på grunnlag av omfanget av bruken av ordet. Et diskriminerings- og valideringsperspektiv burde kanskje også ligge til grunn når f.eks. Språkrådet tar sine avgjørelser. Det kunne vært interessant å se forskning som tok utgangspunkt i hvilke typer argumenter Språkrådet legger til grunn for sin rådgivning, og hvorvidt det alltid er mest fruktbart at nyord tas i bruk av allmennheten innen det normeres inn i ordbøker. Spesielt med tanke på språkbruken innad i LHBTIQ-miljøer kunne dette vært interessant. Videre er LHBTIQ-miljøet i seg selv en spennende diskurs for videre undersøkelser, da miljøet ser ut til å ha innebygde språkpraksiser som ikke er å finne i resten av samfunnet. Et eksempel på dette er hvordan det er en normal praksis at personer introduserer seg med både navn og foretrukne pronomen på arrangementer innad i miljøet, slik flere av informantene trekker fram i intervjuene.

Til sist mener jeg det fremdeles finnes lite forskning på pronomenet "hen" i Norge. Utover Dahl (2018) sin studie, skulle jeg gjerne likt å se en mer inngående undersøkelse av omfanget av bruken av pronomenet, samt i hvilke kontekster pronomenet brukes. Dessuten burde det gjøres med inngående analyser av hvilke funksjoner pronomenet har i det norske språket. Dersom pronomenet tas mer i bruk i tiden framover, kunne også en persepsjonsstudie fra norsk sammenheng vært interessant å se.

Litteratur

- Andrews, T. & A. Vassenden (2007). Snøballen som ikke ruller. Utvalgsproblemer i kvalitativ forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 15(2). Hentet fra https://www.idunn.no/st/2007/02/snoballen_som_ikke_ruller_utvalgsproblemer_i_kvalitativ_forskning
- Benestad, E.E.P. (2013, 5. november). Ikke hun og han – men hen. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/m6OJL/Ikke-hun-og-ikke-han-men-hen>
- Benestad, E. E. P. (2018a, 27. september). Ikke-binær. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/ikke-bin%C3%A6r>
- Benestad, E. E. P. (2018b, 11. november). Våre barnebarn får det til. Da kan vi også. Innfør det kjønnsnøytrale pronomenet hen!. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/OnOb8w/Vare-barnebarn-far-det-til-Da-kan-vi-ogs%C3%A5-Innf%C3%B8r-det-kj%C3%B8nnsn%C3%B8ytrale-pronomenet-hen--Esben-Esther-Pirelli-Benestad>
- Benestad, E. E. P. (2019, 1. april). Cis-kjønnen. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/cis-kj%C3%B8nnet>
- Bufdir (2015, 31. juli), Ingen bedring for transpersoner. Hentet fra: https://www.bufdir.no/lhbt/Aktuelt/Arkiv/2015/Ingen_bedring_for_transpersoner/
- Bufdir (2018, 12. oktober). Hvor mange er lhbtqi?. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/Hvor_mange/#heading32044
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge.
- Butler, J. (1993, 2011). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex (Routledge Classics)*. New York & London: Routledge.
- Dahl, C. (2018). "Jeg sier ikke at vi skal kalle barna for 'hen' og kle dem i Mao-uniformer". En korpusbasert undersøkelse av bruken av pronomenet hen i tolv norske aviser 2013-2017 i lys av språkendrings- og normeringsprinsipper (masteravhandling). Universitetet i Oslo: Oslo.
- De Saussure, F. (1966). *Course in General Linguistics* (W. Baskin, overs.). New York City: McGraw Hill. (Utgitt 1916 med tittel: *Cours de Linguistique Générale*.)
- Eckert, P. & McConnell-Ginet S. (1992). Think Practically and Look Locally. Language and Gender as Community-Based Practice. *Annual Review of Anthropology*, 21, s. 461-491.
- Facebook (u.å.a). What are the privacy settings for groups?. Hentet fra https://www.facebook.com/help/220336891328465?helpref=about_content
- Facebook (u.å.b). What is tagging and how does it work. Hentet fra <https://www.facebook.com/help/124970597582337>
- FRI (u.å.). Begreper. Hentet fra <https://www.foreningenfri.no/informasjon/begreper/>
- FRI (u.å.). Politisk plattform. Hentet fra <https://www.foreningenfri.no/om-oss/fri-mener/politiskplattform/>.
- FRI (u.å.). Pride. Hentet fra <https://www.foreningenfri.no/engasjer-deg/pride/>
- FRI Oslo og Akershus (u.å.). Okj, kjønn kan være vanskelig å forstå seg på. Hentet fra <https://www.frioa.no/ressurser/kjonn/>
- FRI Oslo og Akershus (u.å.). "Passering"/"å bli lest som". Hentet fra <https://www.frioa.no/ressurser/kjonn/passering-a-lest/>.
- Fridtun, K. (u.å.). Om meg. Hentet fra <https://kristinfridtun.com/om/>
- Fridtun, K. (2019, 24. april). Er kjønn eit speker eller ei innhegning, spør Kristin Fridtun. *Morgenbladet*. Henta fra <https://morgenbladet.no/ideer/2019/04/er-kjonn-eit-speker-eller-ei-innhegning-spor-kristin-fridtun>

- Fjeld, R. V. (1995). Kjønnsnøytral uttrykksform. I D. Gundersen (Red.), *Håndbok i norsk*. (s. 148-151) Oslo: Kunnskapsforlaget
- Fjeld, R.V. (1998). Språk, kjønn og likestilling. *Språknytt*, 3. Henta fra https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_1998/Spraaknytt_1998_3/Spraak_og_kjoenn/
- Fridtun, K. (2016). Kvar er du, hen?. *Samtiden*, 124(1), 10-18.
- Haug, C. S. (2013, 3. juli). –"Hin" ikke egnet for norsk muntlig. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/kultur/i/2xvy/--Hin-ikke-egnet-for-norsk-muntlig>.
- Hen. (2015). I *Svenska akademien ordböcker*. Hentet 7. mai 2019 fra <https://svenska.se/tre/?sok=hen&pz=1>
- Hen. (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet fra https://www.naob.no/ordbok/hen_2
- Irvine, J. T. & S. Gal (2000). Language ideology and linguistic differentiation. I P. V. Kroskrity (Red.), *Regimes of languages: Ideologies, politics, and identities* (s. 35-83). Santa Fe: School of American Research Press.
- Jørgensen, M. W. & Phillips L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode* (1. Utg.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Krogstad (2019, 11. februar). Kultureliten: Eliten vi elsker å hate. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/jPWbre/Kultureliten-Eliten-vi-elsker-a-hate--Anne-Krogstad>
- Ledin, P. & B. Lyngfelt (2013). Olika *hen*-syn. Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. *Språk & stil*, 23, s. 141-174.
- Agender (u.å.). I *Merriam-Webster*. Hentet 12. mai 2019 fra <https://www.merriam-webster.com/dictionary/agender>
- Milles, K. (2013). En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet *hen*. *Språk & stil*, 23, s. 107-140.
- Mills, S. (1997). *Discourse*. London, New York: Routledge.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) (2014). *Etiske retningslinjer for forskning på Internett*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.
- Niedzielski, N. A. & D. R. Preston (2000). *Folk Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Norsk språkråd & Kompetansesenter for likestilling (1998). Kjønnsbalansert språk. Hentet fra <https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Kjoenn/>
- Rancken, A. (2015). Ett "knepig" men "fenomenalt" pronomen". Förhållningssätt till *hen* hos personer med queer identitet i Sverige och Finland. I J. Magnusson, K. Milles & Z. Nikolaidou (Red.), *Könsstrukturer och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön* (s. 167-185). Huddinge: Södertörns högskola.
- Renman, F. (2018, 18. januar). En majoritet i riksdagen vill utreda frågan om ett tredje juridiskt kön. SVT. Hentet fra <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/en-majoritet-vill-infora-ett-tredje-juridiskt-kon>
- Språkrådet (2016, 18. mars). Hen. Hentet fra <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt-ord/hen/>
- Språkrådet (2018, 14. juni). Kjønnsnøytralt pronomen: han, hun, hen?. Hentet fra <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/kjonnnoytralt-pronomen-han-hun-hen/>
- Store norske leksikon (u.å.). Esben Esther Pirelli Benestad. Hentet fra <https://brukere.sn.no/24042>
- Thagaard, T. (2018). Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

- Tjora, A. H. (2017). *Kvantitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Uri, H. (2018, 8. november). Helene Uri om kjønnsnøytralt pronomen: Vil hen visne hen?. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/kultur/i/5VKqdX/Helene-Uri-om-kjonnsnoytralt-pronomen-Vil-hen-visne-hen>.
- van der Ros, J. (2018, 5. juni). Kjønnsdysfori. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://sml.snl.no/kj%C3%B8nnsdysfori>
- Vinje, F. (2017, 30. november). Ord betyr det de betyr, og hva vi lar dem bety. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/P33Kme/-Ord-betyr-det-de-betyr-og-hva-vi-lar-dem-bety--Finn-Erik-Vinje>
- Wikipedia (2019). Snowflake (slang). Hentet 5. mai 2019 fra: [https://en.wikipedia.org/wiki/Snowflake_\(slang\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Snowflake_(slang))
- Wojahn, D. (2013). De personliga pronomenens makt. En studie av hur pronomen styr våra föreställningar om personer. B. Bihl, P. Andersson & L. Lötmarker (Red.), *Svenskans beskrivning 32. Förhandlingar vid trettioandra sammankomsten för svenskans beskrivning* (s. 356-367) Karlstad: Karlstads universitet, Institutionen för språk, litteratur och interkultur.
- Wojahn, D. (2015). *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015* (Doktoravhandling). Uppsala universitet, Uppsala.
- Zimman, L. (2018). Vignette 3b Working With Transgender Communities. I C. Mallinson, B. Childs & G. Van Herk (Red.), *Data Collection in Sociolinguistics. Methods and Applications* (2. utg., s. 49-52). New York og London: Routledge.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Pronomenet *hen*”

Bakgrunn og formål

Jeg skriver masteroppgave i nordisk språk ved NTNU, og vil undersøke hvordan folk forstår og forklarer forholdet mellom pronomenet *hen* og kjønn. I den forbindelse gjennomfører jeg intervjuer med mennesker som har ikke-binær kjønnsidentitet og som bruker *hen* som pronomen. Jeg har bedt Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og Forbundet for transpersoner i Norge om å videreformidle mitt prosjekt til folk som kan egne seg som deltakere, og det er derfor du har blitt kontaktet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer et individuelt dybdeintervju med meg, Emma Johnsen Rødli, om tema knyttet til pronomenet *hen* og kjønnsidentitet. Spørsmålene vil omhandle hvordan du selv og andre bruker pronomen, og holdningene du opplever at du selv og andre har til pronomenet *hen*. Det vil også bli spørsmål om din kjønnsidentitet. Jeg vil gjøre opptak av intervjuet, som senere transkriberes.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker informasjonen om deg

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun undertegnede og veileder Stian Hårstad som vil ha tilgang på opplysningene. Navneliste og koblingsnøkkel vil lagres adskilt fra alle data som samles inn, og alle opplysninger vil være beskyttet med passord. Dataene vil lagres på NTNUs server.

Deltakerne i undersøkelsen skal ikke kunne gjenkjennes i oppgaven, og jeg vil anonymisere alle ved å bruke pseudonymer. Opplysninger om kjønnsidentitet vil publiseres i samband med pseudonym. Kontaktopplysninger som e-postadresse innhentes, men vil ikke publiseres.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1. august 2019. Da vil alt datamateriale anonymiseres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke få noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg,
- å få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Vedlegg 1

Hva gir meg rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Emma Johnsen Rødli, masterstudent
e-post: emma.j.rodli@ntnu.no

Stian Hårstad, veileder for masterprosjektet og førsteamanuensis
e-post: stian.haarstad@ntnu.no.

Hvis du har spørsmål til studien eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Thomas Helgesen, vårt personvernombud
e-post: thomas.helgesen@ntnu.no

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS
e-post: personverntjenester@nsd.no
telefon: 55 58 21 17

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt og forstått informasjonen om prosjektet og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til å delta i dybdeintervju.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 1. august 2019.

(Signatur, dato)

